

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hatice KARSLI

ORTAOKUL 5-8. SINIFLAR DKAB KİTAPLARINDA OKUMA METNİ, ŞİİR VE
KISSALARIN HEDEF DEĞERLERİ KAZANDIRMADAKİ ETKİSİ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hatice KARSLI

ORTAOKUL 5-8. SINIFLAR DKAB KİTAPLARINDA OKUMA METNİ, ŞİİR VE
KISSALARIN HEDEF DEĞERLERİ KAZANDIRMADAKİ ETKİSİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hatice KARSLI'nın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK (İmza)

Üye (Danışmanı) :Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ (İmza)

Üye :Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin (İmza)

Tez Başlığı: Ortaokul 5-8. Sınıflar DKAB Kitaplarında Okuma Metni, Şiir ve Kıssaların Hedef Değerleri Kazandırmadaki Etkisi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :18/09/2018

Mezuniyet Tarihi : 04/10/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortaokul 5-8. Sınıflar DKAB Kitaplarında Okuma Metni, Şiir ve Kıssaların Hedef Değerleri Kazandırmadaki Etkisi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Hatice KARSLI

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Hatice KARSLI
Öğrenci Numarası	20155263003
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ
Tez Başlığı	Ortaokul 5-8. Sınıflar DKAB Kitaplarında Okuma Metni, Şiir ve Kıssaların Hedef Değerleri Kazandırmadaki Etkisi
TurnItIn Ödev Numarası	1004537320

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 152 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 19/09/2018. tarihinde tarafımdan TurnItIn adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 12

alıntılar dahil % 22'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

29/09/2018

(imza)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı
Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ

İÇİNDEKİLER

TABLULAR LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din Eğitimi ve Öğretimi Nedir?	6
1.2. Değer Nedir?.....	9
1.2.1. Değer Eğitimi.....	10
1.2.2. Okulda Değerler Eğitimi.....	11
1.2.3. Değerler Eğitiminin Amacı.....	12
1.2.4. Değerler Öğretiminde Yaklaşımlar	13
1.3. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatında Değer Kavramı	18
1.4. Eğitim ve Öğretimde Destekleyici Unsurlar: Okuma Parçası, Şiir ve Kıssa.....	22
1.4.1. Eğitim ve Öğretimde Okuma Metinleri	22
1.4.2. Eğitim ve Öğretimde Şiir	23
1.4.3. Eğitim ve Öğretimde Kıssa	24
1.5. İlköğretim 5-8. Sınıflar DKAB Ders Kitaplarında Destekleyici Unsurlar ve DeğerTabloları.....	25
1.5.1. Beşinci Sınıf DKAB Kitaplarında Eğitimde Destekleyici Unsurlar ve Hedef Değerler İlişkisi.....	25
1.5.2. Altıncı Sınıf DKAB Kitaplarında Eğitimde Destekleyici Unsurlar ve Hedef Değerler İlişkisi.....	30
1.5.3. Yedinci Sınıf DKAB Kitaplarında Eğitimde Destekleyici Unsurlar ve Hedef Değerler İlişkisi.....	32
1.5.4. Sekizinci Sınıf DKAB Kitaplarında Eğitimde Destekleyici Unsurlar ve Hedef Değerler İlişkisi.....	34

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİMDE DESTEKLEYİCİ UNSURLAR VE HEDEF DEĞER İLİŞKİSİ

2.1. İlköğretim DKAB Ders Kitapları İnanç Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler Analizi	36
2.1.1. Beşinci Sınıf İnanç Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metinleri ve Hedef Değerler İlişkisi.....	38
2.1.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi.....	42
2.1.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler....	46
2.1.2. Beşinci Sınıf İlköğretim İnanç Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiirler ve Hedef Değerler İlişkisi.....	48
2.1.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi.....	51
2.1.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir ve Hedef Değerler	53
2.1.3. Yedinci Sınıf İlköğretim İnanç Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi.....	54
2.1.3.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	57
2.1.3.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler	59
2.2. İlköğretim DKAB Ders Kitapları İbadet Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler Analizi	60
2.2.1. Beşinci Sınıf İbadet Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Şiirler ve Hedef Değerler İlişkisi	62
2.2.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi	64
2.2.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler....	67
2.2.2. Beşinci Sınıf İlköğretim İbadet Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi.....	69
2.2.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi.....	71
2.2.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir ve Hedef Değerler	73
2.2.3. Sekizinci Sınıf İlköğretim İbadet Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metinleri ve Hedef Değerler İlişkisi	74
2.2.3.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi	77
2.2.3.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler....	78

2.3. İlköğretim DKAB Ders Kitapları Hz. Muhammed Öğrenme Alanında Okuma Metni ve Hedef Değerler Analizi.....	79
2.3.1. Beşinci Sınıf İlköğretim Hz. Muhammed Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi.....	81
2.3.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi	82
2.3.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler....	83
2.3.2. Altıncı Sınıf İlköğretim Hz. Muhammed Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi.....	83
2.3.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi	85
2.3.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler....	87
2.4. İlköğretim DKAB Ders Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler Analizi	87
2.4.1. Beşinci Sınıf İlköğretim Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi	88
2.4.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi.....	91
2.4.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler	92
2.4.2. Altıncı Sınıf İlköğretim Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi	93
2.4.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni, Şiir Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi.....	97
2.4.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler.....	99
2.4.3 Yedinci Sınıf İlköğretim Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi.....	100
2.4.3.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi ...	102
2.4.3.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler..	102
2.4.4. Sekizinci Sınıf İlköğretim Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi	103
2.4.4.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi	106
2.4.4.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni, Kıssa ve Hedef Değerler.....	107
2.5. İlköğretim DKAB Ders Kitapları Ahlak Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler Analizi	108

2.5.1. Altıncı Sınıf İlköğretim Ahlak Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi.....	111
2.5.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi ...	112
2.5.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler..	112
2.5.2. Yedinci Sınıf İlköğretim Ahlak Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi.....	113
2.5.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	115
2.5.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir ve Hedef Değerler	115
2.6. İlköğretim DKAB Ders Kitapları Din ve Kültür Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler Analizi.....	116
2.6.1. Beşinci Sınıf İlköğretim Din ve Kültür Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	117
2.6.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	119
2.6.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler	121
2.6.2. Altıncı Sınıf İlköğretim Din ve Kültür Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiirler ve Hedef Değerler İlişkisi	122
2.6.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi.....	125
2.6.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir ve Hedef Değerler	126
SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA.....	132
ÖZGEÇMİŞ.....	141

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 İlköğretim 5. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Okuma Metni ve Hedef Değerler	26
Tablo 1.2 İlköğretim 5. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Şiir ve Hedef Değerler	28
Tablo 1.3 İlköğretim 5. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Kıssa ve Hedef Değerler	29
Tablo 1.4 İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Okuma Metni ve Hedef Değerler	30
Tablo 1.5 İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Şiir ve Hedef Değerler	31
Tablo 1.6 İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Kıssa ve Hedef Değerler	32
Tablo 1.7 İlköğretim 7. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Okuma Metni ve Hedef Değerler	33
Tablo 1.8 İlköğretim 7. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Şiir ve Hedef Değerler	33
Tablo 1.9 İlköğretim 8. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Okuma Metni ve Hedef Değerler	34
Tablo 1.10 İlköğretim 8. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Kıssa ve Hedef Değerler	35
Tablo 2.1 Beşinci Sınıf DKAB Kitapları İnanç Öğrenme Alanları Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	39
Tablo 2.2 Yedinci Sınıf DKAB Kitapları İnanç Öğrenme Alanı Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	55
Tablo 2.3 Beşinci Sınıf DKAB Kitapları İbadet Öğrenme Alanları Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	62
Tablo 2.4 Sekizinci Sınıf DKAB Kitapları İbadet Öğrenme Alanı Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi	75
Tablo 2.5 Beşinci Sınıf DKAB Kitapları Hz Muhammed Öğrenme Alanları Okuma Metni ve Hedef Değer İlişkisi	81

Tablo 2.6 Altıncı Sınıf DKAB Kitapları Hz. Muhammed Öğrenme Alanı Okuma Metni ve Hedef Değer İlişkisi.....	84
Tablo 2.7 Beşinci Sınıf DKAB Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanı Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi.....	89
Tablo 2.8 Altıncı Sınıf DKAB Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanı Okuma Metni, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi	94
Tablo 2.9 Yedinci Sınıf DKAB Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanı Okuma Metni, ve Hedef Değerler İlişkisi.....	100
Tablo 2.10 Sekizinci Sınıf DKAB Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanı Okuma Metni, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi.....	103
Tablo 2.11 Altıncı Sınıf DKAB Kitapları Ahlak Öğrenme Alanı Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi	111
Tablo 2.12 Yedinci Sınıf DKAB Kitapları Ahlak Öğrenme Alanı Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	113
Tablo 2.13 Beşinci Sınıf DKAB Kitapları Din ve Kültür Öğrenme Alanı Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi.....	118
Tablo 2.14 Altıncı Sınıf DKAB Kitapları Din ve Kültür Öğrenme Alanı Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi	123

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	Aktaran
bk.	Bakınız
Çev.	Çeviren
der.	Derleyen
ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
TDK	Türk Dil Kurumu
ts.	Tarihsiz
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri
Yay.	Yayınları
yy.	Yayınevi Yok

ÖZET

Araştırmada MEB 2010 müfredat kılavuzunda yer alan hedef değerlerin İlköğretim (5-8) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yer alan okuma metni, şiir ve kıssalarla uyumlu olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu tespit yapılırken öncelikle “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur’an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür” şeklinde ifade edilen altı öğrenme alanının din eğitimindeki literatürel zeminin anlaşılması hedeflenmiştir. Daha sonra örneklem kitapların öğrenme alanı, alt konu başlıklarıyla hedef değerler ilişkisi yorumlanmaya çalışılmış; okuma metni, şiir ve kıssadan oluşan eğitim ve öğretimdeki destekleyici unsurların içeriği değer öğretim yaklaşımları bağlamında kritize edilmeye gayret gösterilmiştir. Bu çalışmada karşılaştırmaların kolay olması için 2010 müfredat kılavuzunda yer alan ve her bir öğrenme alanında öğrencilere kazandırılması istenen değerler, hedef değer olarak; okuma parçası, şiir ve kıssa ise destekleyici unsurlar olarak kavramsallaştırılmıştır. İnceleme yapılırken öğrenme alanı, alt ünite başlığı, destekleyici unsurlar ve hedef değerler uyumu ile değer öğretimi yaklaşımları ve destekleyici unsurlar uyumu, öğrenciyi merkeze alan, yapılandırmacı yaklaşımdikkate alınarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın sonunda ise ulaşılan sonuçlara ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değer, Okuma Metni, Kıssa, Şiir, Değer Öğretimi Yaklaşımları

SUMMARY
THE EFFECTS IN OBTAINING TARGET VALUES OF READING PASSAGES,
POEMS AND ANECDOTES IN EDUCATION OF RELIGION AND ETHICS BOOKS
OF MIDDLE SCHOOL 5-8 GRADES

This study aims to determine the harmony between target values in Ministry of National Education curriculum published in 2010 and reading passages, poems, anecdotes in Education of Religion and Ethics Books of Primary Education (5-8). First of all, sub learning domains such as “Faith, Prayers, Hz. Muhammed, Koran and Its Interpretation, Ethics, Religion and Culture” are targeted to be understood. After that, the correlation between subtitles and target values in learning domains of sample books is interpreted; contents of supportive factors in education such as reading passages, poems and anecdotes are criticized within the context of teaching approach. To be more apparent, there are two kinds of conceptualizing in the study: values, which existed in 2010-published-curriculum and were aimed to be obtained by the students, are named target values; reading passages, poems and anecdotes are called supportive factors. While searching, several points are taken into consideration such as the harmony between learning domains, subtitles, supportive factors and target values; the unity of value teaching approaches and supportive factors and constructivist approach that situates students at the centre of learning. Conclusion and recommendations are listed at the end of the study.

Keywords: Value, Reading Passage, Anecdote, Poem, Approaches to Value Teaching

ÖNSÖZ

Geçmişten günümüze toplumların devamını sağlayan ve insan ilişkilerinde belirleyici olan bazı değerler vardır. Değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında birçok araç kullanılmıştır. Bu araçlardan biri olan eğitim, toplumun ahlaki ilkelerinin gelecek nesillere aktarılmasında en önemli görevi üstlenmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetlerinde öğrenciye kazandırılmak istenen bilgi ve beceri düzeyinin belirlenmesinde öğrencinin algı düzeyi, sosyo kültürel ortamı ve toplumun değer yargıları etkili olmaktadır. Farklı disiplinlere göre çeşitlenen değer tanımları bir tarafa, her toplum kendi değerlerini gelecek kuşaklarına aktarmak ister. Çünkü değerler, bireysel temelde kişilerin davranışlarını şekillendirirken, daha üst başlıkta, hem ülke hem de dünya ölçeğinde birçok özel amaçlara tekabül etmektedir. Özellikle gelecek nesil algısında ailelere ve eğitim politikalarına, değerlerin içeriği ve aktarımı konusunda kayda değer bir önem atfedilmektedir.

İleri teknolojik çağda nesillerin sağlıklı bir gelecek zeminine oturtulması için değerler, geçmiş ve gelecek denkleminde adeta bir köprü gibidir. Eğitim ve öğretim sürecindeki en önemli unsurlardan biri olan müfredat programlarında değerler konusundaki en büyük sorumluluk ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine verilmiştir. Buradan hareketle öğretim müfredatındaki içeriğe göre hazırlanan ders kitaplarının ilgili müfredattaki hedef değerlerin öğrencilere kazandırılmasında ve onlar tarafından benimsenmesinde oldukça hayati bir rolü vardır. Müfredat kılavuzunda her bir öğrenme alanı özelinde belirlenen bu değerler, çalışmamızda hedef değer şeklinde; okuma metinleri, şiirler ve kıssalar ise eğitim ve öğretimde destekleyici unsurlar olarak kavramsallaştırılmıştır. Buna binaen söz konusu destekleyici unsurlar öğrenme alanı, alt konu başlığı ve değer öğretimi yaklaşımları başlıklarında kritik edilmiştir. Şu bir gerçektir ki, Milli Eğitim Bakanlığı okullarda başta İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi olmak üzere birçok dersin içeriğini değerlerin öğrencilere kazandırılması amacıyla düzenlemiştir. Eğitimde destekleyici unsur olarak verilen okuma metni, şiir ve kıssalar ise değer aktarımında öğretmene yardımcı olan edebi türlerdir. Çalışmamızda İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında yer alan hedef değerlerin kılavuz kitaplarda yer alan destekleyici unsurlarla uyuşup uyuşmadığı üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın her aşamasında destek ve önerilerini esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ'e teşekkür ediyorum.

Hatice KARSLI
Antalya, 2018

GİRİŞ

Konu ve Problem

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda (2010) yer alan ve her bir üniteye verilen değerlerin eğitim ve öğretimde destekleyici unsurlar olan okuma metni, şiir ve kıssa bağlamında kazandırılma durumu çalışmanın konusudur.

Sanayideki ve teknolojiye mevcut gelişmelerle büyük değişimler yaşayan günümüz modern toplumları, bilim ve sanatta ilerlemiş; fakat buna karşın insani ve ahlaki sorunlar ise hızlı bir şekilde artmıştır. Modern toplumlarda değerler eğitiminin önemsenmemesi insani eylemlerden kaynaklanan bu sorunların oluşmasına neden olmuştur (Genç, 2013: 9). Sanayi devrimiyle birlikte ortaya çıkan makineleşme insanların hayatlarını kolaylaştırmanın yanı sıra birçok huzursuzluğun ve çatışmanın da sebebi olmuştur.

Toplumsal ihtiyaçların belirlenmesinde etkili olan teknolojik gelişmeler eğitim sistemlerinde rekabeti arttırmıştır. Yıllarca süren savaşlar, ırkçılık ve ayrımcılık sonucu insanın insani yönünün ihmal edildiği ve eğitimle bazı değerlerin kendisine kazandırılması gerektiği görülmüştür (Akarsu, 2002: 18).

Değerlerin bireylere aktarılmasında en önemli etkenlerden biri eğitimidir. Günümüzde değerler eğitimi, eğitimin bir işlevi olmanın ötesinde bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünyadaki sosyal problemlerden en çok etkilenen kişiler çocuklardır. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de ebeveynler ve eğitimciler ortaya çıkan bu problemlerden çocuklarının en az zararla çıkmasını sağlamak için değerler eğitiminin gerekliliğini önemsemektedirler (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 167).

Değerler doğrudan veya dolaylı olarak eğitimin içerisinde gizli veya açık bir şekilde yer almıştır. Okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi de toplumsal ve evrensel değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir görev üstlenmiştir (Genç, 2013: 9). Ders müfredatında belirlenen değerler, üniteler bazında verilmiş ve bu değerlere ulaşmada öğretmene yardımcı olan okuma metni, şiir, kıssa gibi destekleyici unsurlar ders kitaplarında yerini almıştır. Bu bağlamda söz konusu hedeflere ulaşmak için günümüzün modern öğretim yöntemlerinden biri olan ve öğrenciyi merkeze alan yapılandırmacı yaklaşımda temel amaç dersin işlenişini kuru anlatımdan çıkarmak ve kazandırılmak istenen davranışın yaşayarak öğrenilmesini sağlamaktır. Konuların işlenişinde verilmek istenen değer anlatımının yanı sıra tarihi şahsiyetlerin hayatlarından örneklerin sunulduğu veya öğrencinin kendini olayın içinde bulabileceği bir okuma metniyle desteklenmesi eğitimin davranışa dökülmesi açısından

önemlidir. Okuma metinleri soyut kavramların somutlaştırılmasında veya konunun gündelik hayata indirgenmesinde öğretmene yardımcı olan destekleyici unsurlardan biridir. Mili Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Türkçe Öğretim Programı'na göre Türkçe ders (MEB, 2006) kitaplarına alınacak metinlerde bulunması gereken 28 adet yeterlik kriterlerinden bazıları şunlardır:

- Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
- Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- Metinler, dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.
- Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
- Metinlerde ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
- Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.

Bir diğer destekleyici unsur olan şiir ise kafiyeli yapısı ve duyguları harekete geçiren coşkunluk özelliğiyle sevgi, saygı, hoşgörü, vatanseverlik, doğruluk vb. birçok değer in aktarılmasında önemli bir unsurdur. Yine Talim ve Terbiye Kurulunun (MEB, 2006) okuma metinleri içerisinde şiir türündeki metinlerde olması gereken özellikleri belirtirken şu hususlara dikkat çekmiştir:

- 1- Öğrenci seviyesine uygun,
- 2- Şiir dilinin özelliklerini yansıtan,
- 3- Söz varlığını zenginleştiren,
- 4- Türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.

Eğitim ve öğretimde destekleyici unsurlardan kıssalar ise Kur'an-ı Kerim'de anlatılan peygamber hikâyeleridir. Kıssaların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde yer alması öğrencinin ilgisini çekmekte ve kendini olayın kahramanı ile özdeşleştirmektedir. Hedef değerlerin kazanılmasında öğretmene kolaylık sağlayan kıssalar gerçek olayların anlatıldığı ve öğrencinin yaşayarak öğrendiği destekleyici unsurlardan biridir.

Çalışmada, eğitim ve öğretimde öğrencilere aktarılmasında ünite bazında tespit edilen hedef değerlerin bu destekleyici unsurlarda yer alıp almadığı; okuma metinlerinin eğitim ve öğretimin yapılandırıcı özelliğine göre seçilip seçilmediği, destekleyici unsurlardaki hedef değerlerin öğrenme alanları ve alt konularıyla uyuşup uyuşmadığı, yine destekleyici unsurların içeriğinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda

(2010) belirtilen değer yaklaşımları doğrultusunda hazırlanıp hazırlanmadığı gibi problemlerden hareket edilmiştir.

Kapsam ve Sınırlılık

Toplumbilim çalışmaları, doğa bilimlerinden çok farklı bir karaktere sahiptir. Yöntem çalışmalarına da yol açan bu karakteristik yapı, sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda birçok sorun, sınırlılık ve kapsam sınırlamalarını da beraberinde getirmektedir (Gürsoy, 2006: 17). Bu nedenle çalışma;

- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda (2010) her bir ünite özelinde yer alan değerler,
- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda (2010) yer alan destekleyici unsurların yanında ilave destekleyici unsurlara yer veren 2017-2018 eğitim ve öğretim yılında okutulan İlköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (Baştürk ve Özdemir, 2017; Özdemir, 2017; Yıldız, 2017; Eroğlu, 2017) ders kitapları,
- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda (2010) her bir ünite bazında yer alan değerlerin hem kılavuzda hem de 2017-2018 Eğitim öğretim yılında okutulan ilköğretim (5, 6, 7 ve 8) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders kitaplarındaki okuma metinleri, şiir ve kıssaların değer öğretimi yaklaşımları bağlamında yorumlanarak kapsam ve sınırlılıkları belirlenmiştir.

Amaç

Bu çalışmanın temel amacı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda (2010) her bir ünite bazında yer alan değerlerin 2017-2018 Eğitim öğretim yılında okutulan ilköğretim (5, 6, 7 ve 8) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders kitaplarındaki okuma metinleri, şiir ve kıssaların değer öğretimi yaklaşımlarına göre analiz edilerek yorumlanmasıdır.

Çalışma bu temel amacın yanında şu alt amaçları da taşımaktadır:

- İnanç, ibadet, Hz. Muhammed (s.a.v), Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür şeklinde 2010 MEB müfredat kılavuzunda belirlenen öğrenme alanlarının öneminin din eğitimi literatürü açısından analiz edilmesi,
- Öğrenme alanı, alt konu başlığının hedef değeri ilişkisinin hedef değerleri kazandırma açısından oynadığı rolün tespit edilmesi,

- Eğitim ve öğretimde hedef değerlerin kazanılmasında ünite içinde yer alan okuma metni, şiir ve kıssaların bu değerleri kazandırmadaki rolünü ortaya koymak,
- Ünite alt başlıklarında verilen konularla kazandırılmak istenen hedef değerlerin öğrenci tarafından içselleştirilmesinde ve davranışa dökülmesinde yardımcı olması beklenen destekleyici unsurların etkisinin değerlendirilmesi.

Yöntem

Çalışmanın yöntemi nitel olup veriler literatür taraması ve içerik analizi tekniğiyle elde edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmanın ilk bölümünde literatür tarama yöntemiyle, din eğitimi ve öğretimi, değer, değer eğitimi, değer eğitiminin amacı, değer öğretiminde yaklaşımlar, okulda değer eğitimi ve önemi, eğitim ve öğretimde destekleyici unsurlar olarak tanımlanan okuma metni, şiir ve kısa kavramları dergi, makale, sözlük, ansiklopedi, online veri tabanları ve benzeri kaynaklar incelenerek verilmeye çalışılmıştır. Literatür taraması, belirli bir konunun var olan kaynaklarda detaylı biçimde araştırılması ve o konuya ait verilerin sistemli bir biçimde toplanması sürecidir. Bu çerçevede 2017-2018 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında yer alan destekleyici unsurların öğrenme alanları, alt konu başlıkları ve DKAB kılavuzunda belirlenen hedef değerlerin ilişkisini belirten tablolar çıkartılmıştır.

Çalışmanın ikinci kısmında ilk önce eğitim ve öğretimde destekleyici unsurlarla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzunda (2010) belirtilen hedef değerler ilişkisi doküman analizi yöntemiyle tablolastırılmış ve destekleyici unsurlarda hedef değerlerin var olup olmadığı belirtilmiştir. Doküman incelemesi; araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Eğitim ile ilgili bir araştırmada ders kitapları, öğretim programı, öğrenci ve öğretmen el kitapları, ders ve ünite planları veri kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006:188).

İkinci olarak ise metin çözümlemesi yöntemiyle eğitimde destekleyici unsur olan okuma metinleri, şiirler ve kıssalar içerik açısından tahlil edilmiş ve hedef değerlere ulaşmadaki etkisi incelenmiştir. Bu yaklaşım çerçevesinde çalışmanın örneklem kitaplardaki okuma metinleri, şiirler, kıssalar ve hedef değer ilişkisi analiz edilmiştir. Sistematiğe olma adına öncelikle MEB (2010) Müfredat Kılavuzunda belirlenen ve örneklem kitaplarda yer alan İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür öğrenme alanlarının Din Eğitimi literatüründeki karşılığı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Daha sonra yine örneklem kitaplardaki okuma metinleri, şiirler ve kıssalardan oluşan destekleyici unsurların içinde yer aldığı öğrenme alanı ve alt konu başlıklarının içeriği, hedef değerlerle ilişkisi bağlamında yorumlanmıştır. Bu çerçevede destekleyici unsurlar, hedef değer

ilişkisinden önce öğrenme alanı ve alt konu başlıklarının ünite bazında öğrencilere kazandırmak istenen hedef değerlere yer verip vermediği açısından tablolastırılmıştır. Son olarak değer öğretim yaklaşımları bağlamında bu destekleyici unsurların içeriği yorumlanmaya gayret gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din Eğitimi ve Öğretimi Nedir?

İnsanın doğumuyla birlikte başlayan öğrenme süreci hayatı boyunca devam eder. İlk öğrenmenin başladığı aile, bireyin kişiliğinin oluşmasında etkili olan en önemli kurumdur. Ailede başlayan eğitim sosyal çevre ve okul yoluyla devam eder. Diğer taraftan çocuğun doğumundan ölümüne kadar maruz kaldığı bütün etkileşimler eğitimin içerisinde değerlendirilebilir. Eğitimin çok yönlü ve geniş kapsamlı bir süreç olduğu düşünüldüğünde toplumların yeni kuşakları belli bir birikim düzeyine ulaştırmak için bir plan dâhilinde eğitim-öğretim faaliyetlerini yaptıkları ifade edilebilir.

Eğitim, dilimizde çok kullanılan kavramlardan biridir. Zaman zaman bu kavramın yerine kullanılan başka kavramlarda olmuştur. Bunlardan biri de terbiye kavramıdır. Terbiye, Arapça “Rab”, kökünden gelmekte ve “efendi, baba, sahip” anlamlarında kullanılmaktadır. Rab, Allah’ın en çok kullanılan isimlerinden biridir. Allah için kullanıldığında, kullarını geliştirmesi, halden hale geçirmesi ve mükemmelleştirmesi anlamlarına gelmektedir. Bu kelime insan için kullanıldığında da aynı mana ortaya çıkmaktadır. İnsanın insanı değiştirmesi, geliştirmesi için yaptığı bütün faaliyetlere terbiye denir (Bilgin, 1998: 9; Kızılabdullah, 2013: 41). Terbiye kelimesinin anlam itibarıyla olumlu davranışları kazandırmayı amaçlayan ve bireyin gelişmesine katkı sunan bir kavram olarak karşımıza çıktığı söylenebilir.

Eğitim kavramı ise yeni bir kavramdır ve eğmek kökünden gelmektedir. Ayrıca yeniden şekil vermek, düzeltmek, geliştirmek gibi anlamları da ihtiva eden eğitim kavramı terbiye kavramı ile yakından ilişkili olması dolayısıyla zamanla birbirinin yerine kullanılmaya başlanmıştır. Fakat eğitim için farklı tanımlar da yapılmış, eğitimciler ve filozoflar eğitimi farklı açılardan ele almıştır. Örneğin Rousseau, terbiyenin tabiata tam bir teslimiyetle olacağını söylerken, John Dewey terbiyeyi felsefeyle ilintilendirerek “Terbiye, felsefi formüllerin elle tutulur bir hale sokulabileceği ve tecrübe edilebileceği bir laboratuvarıdır” demiştir. Durkheim de terbiyeyi toplumsal olarak ele almış ve “Terbiye, yetişmiş neslin; sosyal hayat için henüz olgunlaşmamış olan nesle karşı sarf ettiği faaliyetlerin bütünüdür” şeklinde tanımlamıştır (akt. Kızılabdullah, 2013: 41-42).

Eğitim ve terbiye ilişkisi üzerinden yapılan bu klasik yorumların dışında bugün eğitim denilince birçok tanımlarla karşılaşilmektedir. Bu tanımların bazıları şunlardır:

Eğitim, insanların diğer insanların şahsiyetlerini herhangi bir açıdan desteklemeyi denedikleri davranışlar bütünüdür (akt. Tosun, 2012: 18).

Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1997: 12; Tosun, 2012: 19).

Eğitim, çeşitli etkileşimlere dayanan çok yönlü ve geniş kapsamlı bir süreçtir (Cebeci, 2015: 14).

Eğitim, yeni kuşakların, toplum yaşayışında yerlerini almak için hazırlanırken, gerekli bilgi, beceri ve anlayışlar elde etmelerine ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliğidir (Özdemir, 2006: 29).

Eğitim, insanı iyiye, güzel ahlaka ve medeniyete alıştırmaktır (Karakaş, 2014: 19).

Öğretim ise, öğrenme ve öğretme etkinliklerinden oluşur. Bu etkinlikler, eğitimde belirlenen amaçları gerçekleştirmek adına yapılır. Öğretim, kurumlarda yapılan planlı ve programlı etkinlikler bütünü olarak tanımlanabilir (Erden ve Fidan, 1998; Kızılabdullah, 2013: 43). Bir başka tanıma göre ise öğretim, “belirli bir öğrenme durumunda önceden belirlenmiş hedeflere en etkili bir biçimde uygun personel, araç, gereç, yöntem ve teknikleri kullanma süresidir” (Alkan,1977: 5; Aydın, 2013: 10).Bu bağlamda öğretim sürecinde kullanılan yol ve yöntemlerin önemli olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle etkili bir öğrenmede öğretmenin öğretmesinin yanı sıra kullandığı yöntem ve tekniklerinde öğrenmeye katkı sağladığı vurgulanabilir.

Din, her disipline göre tanımı değişen bir kavramdır. Din, Latince “religio” kelimesinden gelen “religion” kelimesinin karşılığıdır (akt. Kızılabdullah, 2013: 49). Latince “religare” ya da “religere” kelimelerinden gelmekte olan bu kelime birleştirmek, bağlamak anlamlarına gelmektedir (Pazarlı, 1968: 24, akt. Kaya, 2015: 46). Arapça da ise dal, ye, nun, harflerinin türemesinden oluşan “deyn” kelimesinden geldiği dil âlimleri tarafından kabul edilmektedir (Tümer, 2000: 312, akt. Kaya, 2015: 45). Din kelimesinin anlamlarına bakıldığında ise şu tanımlar karşımıza çıkmaktadır. İtaat ve ceza, karşılığını verme (el-isfehane, 2002: 323), ceza ve mükâfat (el-Cevheri, 1975: 337), “Akıl sahiplerini güzelce serbest seçimleriyle bizzat hayırlara sevk eden ilahi bir kanun” (Yazır, t.y, 94). Ahmet Hamdi Akseki’nin din tanımı ise şu şekildedir: “ Din Allahu Teâla tarafından vaz olunmuş bir kanundur. İnsanlara saadet yollarını gösterir, onların saadete erişmelerine delalet eder, yaradılışlarındaki gaye ve hedefi bildirir. İnsanları hayrolan işlere sevk eder” (Akseki, 1958: 9). Din kelimesi sözlükte ise adet, yol, gidişat anlamlarına gelmektedir (MEB. Dini Terimler Sözlüğü, 2009: 59). Din eğitimi bilimi açısından ise din kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Batıdaki Din Eğitimi Bilimi literatüründe sıkça karşılaşılan ifadeler ise şöyledir: “Gerek

teolojik gerekse eğitim bilimsel temellere dayanan bir Din Eğitimi Bilimi yeni bir anlamlandırmaya muhtaçtır. Açıklığa kavuşturulması gereken öncelikli soru ise, Din Eğitimi Biliminin “din’den ne anladığıdır...” (akt. Tosun, 2012:7). Bu sorunun cevabına iki açıdan yaklaşmak mümkündür.

Teolojik yaklaşıma göre; din eğitimi, temelde inanılan dinin eğitimidir. Din Eğitimi Bilimin içerisinde yer alan “din” ile inanılan, mensup olunan ve eğitimi yapılan dinden söz edilmektedir. Teolojik yaklaşımda öncelik bilim değil dinin öğretilmesidir. Bilimsel-Antropolojik Yaklaşımda ise öncelik bilim kavramıdır. Bu yaklaşıma göre sadece inanılan din değil bütün dinler için bilimsel bilgi üreten, ilke ve teoriler geliştiren bir bilim dalından söz edilmektedir. Antropolojik bir yaklaşım sergileyen Wolfgang Esser’e göre din “insanın arandığı ve arayışta bulunduğu süreç” tir. Erich Feifel de yine antropolojik bir yaklaşımla “din, kutsal ile insanî bir karşılaşmadır” demiştir. Günter Stachel’e göre ise din eğitimi bilimi teolojik bir disiplin olarak da yorumlanabilir, eğitim biliminin bir alt disiplini olarak da adlandırılabilir (Tosun, 2012: 7-11). Beyza Bilgin ise Din Eğitim Bilimi açısından dinin... “insanın kayıtsız şartsız var olan Mutlak Varlığa yönelişi ve O’nun tarafından kuşatılışı” (Bilgin, 1998: 4) şeklinde bir tanımlama yapmıştır. Bilgin’in bu tanımı bize, dinle ilgili insanın arayışı ve aranişi bağlamında antropolojik bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir.

Eğitim-öğretim, din ve ilahiyat kavramları birbirleriyle yakın ilişkili kavramlardır. Hz. Muhammed peygamber olması yönüyle İslam dininin ilk öğreticisidir. Kur’an-ı Kerim ve Peygamberin sünneti ise ilahiyatın temelinde yer almaktadır. Bu yönüyle din, ilahiyat ve öğretim iç içe giren kavramlardır. Ayrıca Hz. Muhammed tebliğ ve davet görevini yaparak bir eğitim-öğretim işi yapmıştır. (Cebeci, 2015: 25-27). İslam, merkeze ibadetleri alan bir eğitim anlayışı ortaya koymuştur. Hz. Muhammed’in evlerin yanı sıra cami ve mescitleri de eğitim için kullandığı bilinmektedir (Gözütok, 2006: 31). Hz. Muhammed dönemindeki eğitim-öğretim faaliyetleri hicretten önce ve sonra olmak üzere iki başlıkta incelenmelidir. Hicretten önce Mekke döneminde sahabelerden biri olan Erkam’ın evi (Darü’l-Erkam) önemli bir eğitim merkezidir. Mescid-i Nebevi ise hicretten sonra Medine’de eğitimin yapıldığı başlıca merkez olmuştur. Peygamber mescidi olarak da adlandırılan mescidin kuzey tarafında bulunan ve barınma mekânı olarak da kullanılan “Suffa” eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü önemli bir yerdir. Ayrıca Hz. Peygamber döneminde “Küttab” adı verilen eğitim kurumları da yer almaktaydı. Medine’deki küttaplarda çocuklara okuma yazma, şiir, Kur’an-ı Kerim ve temel dini bilgiler öğretilmekteydi (Zengin, 20017: 26-28). İlk zamanlarda cami ve mescitlerde yapılan eğitim öğretim faaliyetleri zamanla öğrenci çokluğu ve bir cami içerisinde birden fazla ders halkası olması sebebiyle bu mekânların yetersiz kalmasına sebep olmuştur

(Gözütok, 2006: 35-36). İslam toprakları genişledikçe cami ve mescitlerin yanı sıra âlimlerin evleri, kitapçı dükkânları ve kütüphaneler de eğitim öğretim için kullanılmıştır. Medreselerin açılması ile de eğitim öğretim sistemli bir şekilde devam etmiştir. Din eğitimi ilk insandan itibaren tarih boyunca hep var olmuş ve çeşitli zamanlarda dini bilimler geliştirilmiştir. Bir disiplin olarak ortaya çıkması ise yakın zamanda olmuştur. Yaşadığımız dönemde din eğitimi bilimi “kime, neyi, nasıl, niçin öğretelim?” sorularına cevaplar arayan, yöntem ve metodlar üreten bir bilim dalı olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır (Cebeci, 2015: 25-27). Türkiye’de din eğitimi bilimi ilk defa Prof. Dr. Beyza Bilgin tarafından bilimsel bir disiplin olarak ele alınmıştır.

Eğitim ve öğretim kavramları arasındaki fark aynı şekilde din eğitimi ve öğretimi için de geçerlidir. Genellikle din öğretimi ile dinî bilgilerin bireylere bilgi olarak aktarılması, din eğitimi ile de aktarılan bu bilgilerin davranışa dönüştürülmesi kastedilmektedir. Din eğitimi ve öğretimi dediğimizde birçok tanımla karşılaşabiliriz. Bu tanımlardan biri Ertürk (1997)’ün “Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” tanımının din ile buluşturulmasıdır. Yine bir diğer tanımda Halis Ayhan, “dini bilgileri, itikat, ibadet, siyer konularını öğretmeyi din öğretimi; dinin öğrettiği konulara inanma, kabul etme, dinin icabına göre davranışlarda bulunmayı ise din eğitimi” (Ayhan, 1988: 48) olarak kabul eder. Kerim Yavuz ise din eğitimi ile ilgili “insanın doğuşla beraberinde getirdiği dini istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirmek üzere, başta Allah’ı ve ilahi kelamı öğrenip kabul ederek, ilahi kelam içinde mevcut bilgiler ve talepler doğrultusunda yaşayışını düzenleyebilmesidir” (Yavuz, 1988: 52) tanımını yapmıştır. Bu tanımlardan yola çıkarak din eğitimi ile ilgili dinin hem yaşam tarzı hem de dogmatik yönü bir bütün halinde ele alınarak şu tanım yapılabilir: “Din eğitimi, bireyin fitratında bulunan inanma duygu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına rehberlik etme ve kabul ettiği dinin önerdiği yaşam biçimini öğrenmesine yardımcı olma sürecidir.” Bu yaklaşıma göre din eğitiminin iki temel görevi vardır. Bunlardan birincisi dinin bir olgu olarak kabul edilmesine rehberlik etmek ve bireyin “Din nedir? İnsan için din ne anlama gelir? İnsanlar dine neden ihtiyaç duyarlar?” gibi sorularının cevaplanıp birey tarafından kavranılmasıdır. İkincisi ise bir dinin inanırı olan bireye inandığı dinin yaşam tarzının dikte edilmeden öğretilmesidir (Okumuşlar ve Genç, 2013: 59-61).

1.2. Değer Nedir?

Değer kavramının ekonomiden dine, sosyolojiden psikolojiye değişik disiplinlere göre anlam zemininin farklılaştığı söylenebilir. Değer kavramı Latince *kıymetli olmak, güçlü olmak*

anlamına gelen *valere* kökünden türemiştir. Bireyin uğruna feda olunması ve kendisiyle güven bulunması gibi uç fonksiyonlara sahip değerler dünyası, her şeyden önce bir mahiyet tartışmasını doğurmaktadır. Mahiyet yönüyle değerleri ele almak hukuk, teoloji, estetik, ahlak gibi felsefî disiplinlerin alanına girmektedir. Bu alanlar, değerleri kavramsal içeriğinden hareketle inceler ve aşkınlık, üst değer ölçütleri gibi bir kritiğe tabi tutarlar. Her bir tanımı ele almaktansa genel bir tanımlamayla *değerler, hangi ve nasıl davranışların iyi, hangi ve nasıl davranışların kötü olduğu hakkındaki fikir, inanç ve kabullerdir*. Bir diğer ifadeyle *değerler, hareketler ve davranışlar hakkındaki ahlaki, estetik, teolojik, yargılardır; neyin nasıl olduğu ve olması gerektiğine dair düşüncelerdir* (akt. Çiftçi, 2002: 19). Bu anlamda değerler, fertlerin yapıp ettiklerini rasyonelleştirip içselleştirme imkanı veren, inanışlar ihtiva eden dolayısıyla aşkınlık taşıyan, negatif olabileceğinin de mümkünlüğü açısından ilgi duyulan/arzu edilen, ekonomik/dini/ailesel/siyasal ve eğitim gibi hayatın her alanıyla ilgili olan, pek çok kişi tarafından paylaşılan/ciddiye alınan/coşku ile birlikte bulunup kavramsal olarak diğer nesnelerden soyutlanabilen olgulardır (Fichter, 1996: 143; Aydın, 2011: 40). Bu yönüyle değerlerin hayatın her alanını kapsadığı ve insan davranışlarına yön veren düşünceler, ilkeler olduğu vurgulanabilir.

1.2.1. Değer Eğitimi

Zaman içinde öğrenilen ve öğretilen olgular olan değerler, kişiye nasıl davranması gerektiğini gösteren ölçütler olması bakımından eğitimin başlıca konusu olmuştur. Değer öğrenimi sosyal bir öğrenme olup önce ailede başlar; sonra ise okulla devam eder (Aydın, 2010: 5). Çocuk dünyaya geldiği andan itibaren kendisini ailesinin ve yaşadığı toplumun değer dünyası içinde bulur (Ünal, 1981: 4). Her toplum bekası için değerlerini yeni kuşaklara aktarmak zorundadır. Bunun için de ailede ve toplumda rol model olan bireylere ihtiyaç vardır. Bu yüzden tüm aile bireyleri bu konuda hassas olmalı ve değer ile değerlerin öğretiminin önemi onlara kavratılmalıdır. Burada en büyük görev okula ve öğretmenlere düşmektedir (Hökelekli, 2011: 281-288). Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren öğretmenler okullarda çeşitli yöntemlerle öğrencilere değerleri kazandırmaya çalışmışlardır. İkinci dünya savaşının öncesinde ve sonrasında dini değerlerin öğretimi benimsenmiş ve bu ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. 1980'lere gelindiğinde teknolojik gelişmelerle birlikte eğitimde değerlere daha az yer ayrılmıştır. 1990'lar da ise bireyin değerlerinin gelişmesine önem verilmeye başlanmıştır (Kirschenbaum, 1995:4). Bu dönemden sonra dünya genelinde ahlaki problemlerin ortaya çıkmasıyla birlikte yirmi birinci yüzyılda değer eğitimi ön plana

çıkmiş ve okullarda değer eğitimi verilmesiyle ilgili řu nedenler ortaya atılmıştır. (Genç, 2012: 40):

- Gençlerin kendilerine ve topluma zarar vermesi.
- Toplamların varlıklarını sürdürebilmesi için değerler eğitimine gerek duyulması.
- Çok kültürlü toplumlarda bile ortak değerlerin olması.
- Demokrasinin gelişmesi için değerler eğitimine özel gereksinim duyulması.

Bu bağlamda toplumların varlıklarını sürdürebilmesi, sağlıklı bireyler yetiştirebilmesi için değerlerin toplumu oluşturan bireyler tarafından içselleştirilmesi ve planlı bir şekilde öğretilmesi gerektiği vurgulanabilir.

1.2.2. Okulda Değerler Eğitimi

Değerler insan davranışlarında ve tercihlerinde belirleyici olgulardır. Bütün disiplinlerde olduğu gibi eğitim alanında da değerler önemli bir yere sahiptir. Okul, değerler üzerine inşa edilmiş küçük bir topluluktur. (Turan ve Aktan, 2008: 230). Nesillerin eğitilip geliştirilmesi için oluşturulmuş bir kurum olan okulun, öğrencileri sahip oldukları yetenekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda bilişsel, duygusal ve becerisel kazanımlarla donatmak ve geliştirmek gibi hedefleri vardır (Tosun, 2016: 158). Bireyleri yaşayacakları hayata hazırlamayı hedefleyen okul, aileden sonra bireyin hayatındaki en önemli unsurdur. Okul, çocukların içinde yaşadıkları çevreye bilerek ve severek uyum sağlamalarına yardımcı olur (bk. Yavuzer, 1990).

Okullar gelecek nesillerin en iyi şekilde yetişmesine hizmet eden programlarla donatılmalıdır. Eğitim programları toplumsal değerlerle çatışmayan ve çocuklarda bir bilinç düzeyi oluşturacak şekilde hazırlanmalıdır. Değerlerin davranışa dökülmesinde ve gelecek kuşaklara aktarılmasında okul içi faaliyetlerin önemi büyüktür

Toplumun değerlerini şekillendiren ve aynı zamanda yansıtan okullar aile gibi insani değerlerin bilincinde bireyler yetiştirme çabasıındadırlar (Can, 2008: 12). Değerlerin yaşanılarak öğrenildiği gerçeği okulda değer eğitimi için de geçerlidir. Sadece okulda veya okul dışı etkinliklerde değerler eğitimi gerçekleşmez. Değer öğrenmede planlı değer eğitimi çalışmaları kadar örtük öğrenmelerde etkilidir. Bir okul gününde okul içindeki bütün bireylerin insani ilişkileri ile etkileşimleri de değerlerin öğretiminde oldukça önemlidir (Tosun, 2016: 158).

Günümüz eğitimcileri artık değerlerin ve ahlaki standartların gelecek kuşaklara aktarılmasının toplumların varlıklarını devam ettirebilmesinde önemli bir etken olduğu kanaatindedirler. Toplumlar sahip oldukları ve yetiştirdikleri bireylerle gelişimlerini ve

varlıklarını sürdürebilirler. Bu bireylerin özellikleri ve sahip oldukları değerler ise toplumsal gelişimin seyri açısından önemlidir (Uzunkol, 2014). Ancak söz konusu seyrin uzun süreli olması ve kalıcı bir hale dönüşebilmesi anlamında değerlerin toplumu oluşturan bireyler tarafından toplumun varlığını devam ettirebilmesi için içselleştirilmesi ve davranışa dökülmesi gerekmektedir. Bunun için erken yaşlardan itibaren bireylere değerler eğitiminin verilmesi gerekmekte ve burada okullara önemli görevler düşmektedir (Güçlü, 2015: 721). Hem ders içi hem de ders dışı faaliyetlerde öğrencilere olumlu sosyal beceriler ve değerlerin kazandırılması toplumsal huzurun sağlanmasında önemli etkenler olarak görülebilir.

1.2.3. Değerler Eğitiminin Amacı

Değerler, insanın hayata bakış açısını, kişiliğini ve davranışlarını belirleyen üstün nitelikler olarak adlandırılabilir (Yaman, 2012: 18). Çoğu insan, giderek mekanikleşen dünyanın bugün ahlaki kriz içerisinde olduğu konusunda hemfikirdir. Günlük koşuşturma içerisinde makinelerin ve küçük çıkarların esiri olan insanların anlam ve değer duygusunu kaybettiği ve başkalarının acılarının kendisi için anlamsızlaştığı vurgusu yapılmaktadır (Cevizci, 2010: 141). Değerlerden yoksun toplumlarda yalnız bireylerin yetişmesi ve sosyal anlamda hassasiyetlerden uzak bir neslin varlığı, toplumsal yönden güven sorununu ortaya çıkardığı söylenebilir.

Değerler eğitimin amacı, bireyin yeterliliklerini en üst düzeye taşıması için kendini tanıma ve anlamasına yardımcı olmaktır. Burada yetişkinlere ve eğitimcilere önemli görevler düşmektedir (Kale, 2007: 319). Değerler eğitimi ile bireylerde insani, ahlaki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda duyarlılıkların oluşturulmasını sağlamak hedeflenmelidir (Yaman, 2012: 17).

Değerler eğitiminin amaçları bireysel, toplumsal ve evrensel olarak ayrılabilir. Birey kendini tanımaya ve anlamaya çalışması gibi süreçlerden geçerken kabiliyetlerini de en üst düzeye çıkarmalıdır. İnsanın diğer varlıklardan farklı olduğu hissettirilerek onun diğer insanlarla ilişkilerinde söz konusu değerlere uygun davranması sağlanmalıdır (Kale, 2007: 319).

Değer eğitimi kapsamlı bir tanımlamaya tabi tutulduğunda insanlara değerleri, değerli olanları kazandırmak olarak ifade edilebilir. Fakat bu amaç, ahlak, norm ve değer kavramlarına yüklenen anlamlar arasında yapılan tercihe göre farklılaşabilir. Değer eğitiminin amacı toplumun ahlaki kurallarına uyum yeterlilikleri kazandırmak olabileceği gibi, ahlaki kararlar alabilme yeterliliğini sağlamak da olabilir. Değer eğitiminde amaç sadece bilgilendirme veya değerlerin bilgisini kazandırma değil yönlendirme de olabilir. Fakat bunun

dikte edilmemesi gerektiği önemle vurgulanır. Bireye ahlaki davranışların sadece bilgisi verilmeye çalışılmaz aksine bilinçli davranışlar geliştirmesi için yardımcı olunur. İnsan yaşam boyu kendini bir öğrenme serüveni içerisinde bulur. Değerler de bu öğrenme serüveni içerisinde yaşanılarak öğrenilir. Değer eğitimi ilk ailede başlar sonra toplumsal ve kültürel çevrede devam eder. Daha sonra da okul ve diğer kurumlar değerlerin kazandırılmasında önemli fonksiyonlar yüklenirler (Tosun, 2016: 157). Değer eğitiminin küçük yaştan itibaren ailede başladığı düşünülürse okullarda değerlerin bireylerde bir bilinç oluşturacak düzeyde planlı ve programlı bir şekilde verilmesi gerektiği vurgulanabilir.

1.2.4. Değerler Öğretiminde Yaklaşımlar

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte değerler eğitimine katkı sağlayacak modern donanımlar karşımıza çıkmaktadır. Bu modern donanımlar kullanılarak etkili bir eğitim süreci oluşturulabilir. Eğitim hangi ortamda verilirse verilsin ya da hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın tüm öğelerin öğrencilere sevdirmesi büyük önem taşır (Çağlayan, 2005: 93; Genç, 2013: 43-44).

Günümüz eğitim anlayışında önemli bir yere sahip olan değer öğretiminin okulda verilmesi bağlamında içerik ve yönetime yönelik önemli arayışlar mevcuttur. Değer eğitimi içeriklerinin belirlenmesinde teorik çalışmalarda dine az ya da hiç yer verilmezken uygulamada özellikle ülkemizde din eğitimi merkezli yürütülmeye özen gösterilmektedir. Her türlü din eğitimi değer eğitimi kapsamında yer alırken değer eğitimi muhteva, amaç ve eğitim yaklaşımları açısından din eğitimini bünyesinde barındırmamaktadır. Ülkemizde ise değer eğitimi ve din eğitimi iç içe yürütülmeye çalışılırken değer eğitiminde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi merkeze alınmaktadır (Tosun, 2016: 183). Bu yönüyle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine ve öğretmenlerine önemli görevler düştüğü vurgulanabilir.

Değer eğitimi yaklaşımlarını iki grupta incelemek mümkün olabilir. Geleneksel ahlak eğitimi yaklaşımı ve akılcı ahlak eğitimi yaklaşımı. Değer açıklama, değer gelişimi ve değer analizi yaklaşımları akılcı ahlak eğitimi yaklaşımının içerisinde yer almaktadır. Birleştirici yaklaşımın ise tüm yaklaşımları kapsadığı ifade edilebilir (Tosun, 2016: 183).

Doğrudan Öğretim (Değer Aktarma) Yaklaşımı: Öğretmenler öğrencilerin inanç, tutum ve davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahiptirler ve söyledikleriyle, yaptıklarıyla, verdikleri ödüller, cezalar, gülümsemeleri, kızmaları ile önem verdikleri değerleri aktarmaya çalışırlar. Doğrudan öğretim yönteminde öğretmenler önemli bir değer aktarıcılarıdır. Bu bağlamda telkin yaklaşımı, öğrencilerin neyi öğrenip öğrenmeyeceğini sorgulamadan yetişkinler tarafından öğretilenlerin öğrenilmesi sürecini ifade etmektedir. Bu yaklaşımda,

ilham verici hikâyelerin okunması, anlatılan ahlaki durumların dinlenmesi, törenlere katılma, yemin ederek okula bağlılığın gösterilmesi gibi yöntemlerin kullanıldığı söylenebilir. (Akbaş, 2008b; Aktepe, 2010; İşcan Demirhan, 2000; Seefeldt, 2004; Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 365).

Telkin yönteminde ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki bireylere öğretmenler ya da yetişkinler tarafından değerler, evde, okulda ve medya aracılığıyla öğretilerek bu bireylerin davranışlarının yeniden yapılanması amaçlanmaktadır (akt. Dilmaç, 2007: 35). Devamlı ve kalıcı değerlerin öğrencilere aktarılması bu yaklaşımın temel çıkış noktasıdır (Yazıcı, 2006: 510). Okulda öğretmenlerin, evde anne-babanın, sosyal çevrede ise bireyin güvendiği yetişkinlerin bu yaklaşıma göre önemli değer aktarıcılar olduğu vurgulanabilir.

Değer öğretimi yaklaşımı klasik ahlak ve karakter eğitimi yaklaşımını anlatmak için kullanılan geleneksel değer öğretimidir. Bu yaklaşımda daha çok geleneksel değerleri yeni nesillere aktarmak onları yönlendirmek ve etkilemek esastır (Tosun, 2016: 168).

Değerleri Belirginleştirme(Açıklama) Yöntemi: Hunt, (1981) ve Halstead’a (1996) göre bu yaklaşımdaki amaç; öğrencilerin kendi duygu ve düşüncelerinin farkına varmasını sağlamak ve değerleri belirleme ve öğrenme süreçlerinde öğrenciyi merkeze almaktır (akt. Arabacı ve Akgül, 2013: 11). Bu yaklaşımın temelinde birey doğrudan yaklaşımların tersine neye değer verip vermeyeceğine kendisi karar verir (Doğanay, 2012: 228-254). Doğrudan öğretim yöntemini beyin yıkama olarak görür. Çünkü gençlere hiçbir zaman kendi değer yönelimlerini kendileri kurma, duygu, düşünce ve eylemlerini uyumlulaştırma imkânı sağlanmamaktadır. Değer açıklama yaklaşımının ana hedefi bu durumu düzeltmektir (Ziebertz, 2007: 461- 462). “Değerleri belirginleştirme yaklaşımını benimseyen öğretmenler; özgür düşünceye saygı gösterir, grupla çalışmaya önem verir, belli değerleri empoze etmeden, öğrencilerin kendi değerlerini açığa vurmalarını teşvik ederler. Yaklaşımına göre, öğrencilere kişisel davranış örüntülerini incelemede ve kendi değerlerini belirginleştirip gerçekleştirmede hem mantıklı düşünme hem de duygusal farkındalığı kullanmak için yardım edilir. Öğrenciler; değerleri ve değerler arasındaki ilişkileri fark edip tanımlama, kişisel değer çatışmalarını ortaya koyup çözme, diğer insanlarla değerlerini paylaşma ve değerlerine uygun olarak davranma konularında cesaretlendirilirler” (Doğanay, 2012: 228-254; İşcan Demirhan, 2007; Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 366-367). Bu yaklaşıma göre değer kazanımı üç başlık içerisinde yer alan yedi basamakla gerçekleştirilir (MEB, 2010: 189) :

- Seçme:
- 1- Özgürce seçim yapma
 - 2- Seçenekleri değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme
 - 3-Her bir alternatifi sonuçları düşünüp değerlendirdikten sonra seçebilme

Ödüllendirme: 1- Değerli olduğu düşünülen şeyleri ödüllendirme

2- Özgürce seçtiği değeri toplum içerisinde dile getirme

Hareket: 1- Özgürce seçilen değerle uyumlu hareket edebilme

2- Seçtiği değerle uyumlu hareketleri tekrar tekrar yapma.

Öğrenci merkezli bir yaklaşım olarak adlandırılan değer açıklama yaklaşımında öğrencilerin değerlerin farkına varmaları ve içselleştirmeleri sağlanarak değerlerle uyumlu davranışlar sergilemeleri hedeflenmektedir.

Değer Analizi Yaklaşımı: Değer analizi yaklaşımı sosyal bilimciler (Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu) tarafından geliştirilmiş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın amacı değerlerle ilgili öğrencilerin karşılaştıkları sorunlarda bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme süreçlerini kullanarak karar vermelerini sağlamaktır (Doğanay, 2012: 228-254). Bu yaklaşımda, sosyal problemleri içeren olaylar doğrudan ya da hikâyeler yoluyla ele alınır, neden-niçin-nasıl soruları sorularak, sosyal olaydaki benzerlikler ve farklılıklar analiz edilir. Hikâyede geçen olaylar, sistemli bir şekilde incelenir ve mantıksal ölçüde analiz edilerek sağlıklı değerlere ulaşılmaya çalışılır. Değer analizi yaklaşımı, öğrencilerin değer kazanımları ile ilgili yeteneklerini geliştirmede yardım eder. Hikâyelerle ve örnek olaylarla ahlaki düşünme becerisi kazanırlar (Akbaş, 2008b; Aktepe ve Aktepe, 2009, s.200-201; Ryan, 1991; Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 369).

Değer analizi yaklaşımında bilimsel problem çözme basamaklarına benzer yedi aşama takip edilmektedir. Bu aşamalar şunlardır:

1. Problemin tanımlanması.
2. Problemin ve alternatif yolların açıklanması.
3. Her alternatifle ilgili kanıtlar toplayarak sonucun tahmin edilmesi.
4. Kanıtların değerlendirilmesi ve uzun vadeli sonuçların öngörülmesi.
5. Oluşacak durumun yeniden tanımlanması.
6. Her durum için mümkün olan sonucun değerlendirilmesi ve açıklanması.
7. Alternatifler arasından seçme ve uygun hareket için karar alma

Bu aşamalar öğrenciler bütün yeterlilikleri kazanana kadar sürekli uygulanır. Küçük gruplarda dikkat dağıldığında özet yapılırsa, yeteri kadar zaman varsa ve örnek problemin içeriği yeterliyse bu yaklaşımda amaca ulaşmak kolaylaşır (Welton and Mallan, 1999; Akbaş, 2008a: 15).

Bu yaklaşım, öğretmenin telkin ve dayatmasından ziyade öğrencilerin karşılaştıkları olaylarla ilgili kanıtları değerlendirerek ve bilimsel bir süreç izleyerek kendi kendilerine çözüm üretmelerine dayanmaktadır (Doğanay, 2012: 228-254). Değer analizi yaklaşımıyla

öğrencilerin duygusallığa yer vermeden akıl ve mantık yoluyla ortaya çıkan problemleri çözmelerinin hedeflendiği söylenebilir.

Değer analizi yaklaşımının, bir değer kavramını belli bir şekilde değerlendirmeyi öğretmek, öğrencilerin değerle ilgili en akılcı yargıya ulaşmalarını sağlamak, öğrencilere bazı değer nesneleri ile ilgili genel değer yargısına sahip bir grubun nasıl üyesi olunabileceğini öğretmek (Bacanlı, 1999: 22) gibi hedeflerinin olduğu belirtilmektedir.

Değer Geliştirme (Ahlaki Muhakeme) Yaklaşımı: Ahlaki muhakeme yaklaşımı Piaget ve Kohlberg'in bilişsel muhakeme, düşünme, değer ikilemleri ve karar verme süreçleri ile ilgili çalışmalarına dayanmaktadır (Fernandes, 1999: 4; Kurtulmuş, 2009: 34).

Kohlberg, Piaget'in kuramını yeniden incelemiş ve gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olmak üzere üç merhaleye ayırarak geliştirmiştir (Güngör, 1993: 63). Her merhale altı yargı aşaması içermektedir (Senemoğlu, 2015: 68-71):

- 1- *Gelenek öncesi düzey:* Ahlak gelişiminde yer alan altı aşamadan ilk ikisi bu düzeyde yer almaktadır. Çocuk bu düzeyde, kültür içerisinde kabul edilen iyi ve kötü ölçütlerine göre davranış ortaya koymaktadır.
 - *Aşama 1:* Otoriteye uyma ve cezadan kaçınma bu düzeydeki çocukların segiledikleri davranışlardır.
 - *Aşama 2:* Bu aşamada çocukların kendi ihtiyaç ve isteklerinin karşılanması önemlidir. Çıkara dayalı alışverişin olduğu bir aşamadır.
- 2- *Geleneksel düzey:* Ahlak gelişiminde üç ve dördüncü aşamaları kapsayan bir düzeydir. Sosyal düzeni destekleme ve sadakatin önemli olduğu geleneksel düzeyde birey için kendi ihtiyaçları bazen gruba göre ikinci planda yer almaktadır.
 - *Aşama 3:* Başkalarına yardım etmek ve onlar tarafından onay görmek çocuk için önemlidir. Ahlaki yargılarda başkalarının ne düşündüğü de önemlidir.
 - *Aşama 4:* Toplumun kuralları ve kanunları soru sorulmaksızın izlenir. Bu aşamada doğru davranış otoriteye ve sosyal düzene uygun olarak bireyin üzerine düşeni yapmasıdır.
- 3- *Gelenek sonrası düzey:* Birey otoriteden bağımsız olarak istediği ahlaki ilkeleri seçer ve kendine özgü değer sistemi oluşturur. Ahlak gelişiminin beş ve altıncı aşaması bu düzeyin içerisinde yer alır.
 - *Aşama 5:*Toplum tarafından benimsenmiş sorumluluklara ve haklara bağlı kalarak doğru davranışlar sergileye başlarlar.

- *Aşama 6:* Ahlak gelişiminin sonuncu aşamasıdır. Birey ahlak ilkelerini kendisi seçer. Adalet, eşitlik ve insan hakları gibi bazı soyut kavramlara dayalı kararlar vermeye çaba gösterir. Davranışlarda evrensel ahlaki ilkeler etkili olur.

Öğretmen bu yaklaşımda öğrencilere ahlaki ikilemlerin bulunduğu kısa hikâyeler anlatır ve öğrencilerin kendi çıkmazlarını bulmalarına yardımcı olur. Buradaki amaç öğrencilere değerleri yerleştirmek değil, onlara ahlaki prensiplerini geliştirmede yardımcı olmaktır (İnanç vd., 2004; Genç, 2013). Öğrencilerin gelişim dönemleri dikkate alınarak her dönem uygulanabilir. Ahlaki muhakeme yaklaşımında ortaya çıkan çözümden ziyade neden o çözüme ulaşıldığı önemlidir (Aydın, 2010; Arabacı ve Akgül, 2013: 12). Bu yaklaşımın uygulandığı grupların gelişim dönemi dikkate alınmadığında örnek hikâyelerden farklı değerlendirmeler ortaya çıkabilir. Ahlaki muhakeme yaklaşımıyla bireyin ahlaki konular hakkında akıl yürütmesi sağlanarak öğrencinin çözümden ziyade süreç içerisinde neleri düşündüğünün ve konuştuğunun önemli olduğu vurgulanabilir.

Ahlaki ikilemler verilirken ikilemlerde şu özelliklerin olmasına özen gösterilmelidir (Oliner, 1976, Akt: Doğanay, 2012: 228-254).

- İkilem mümkün olduğunca basit olmalıdır.
- İkilem açıkça belirgin tek bir yanıt yerine, farklı yanıt seçeneklerini içerecek şekilde açık uçlu olmalıdır. Burada amaç öğrenciler arasında bilişsel çatışma, tartışma ve akıl yürütmeyi sağlamaktır.
- İkilem öğrencilerin olgusal bilgileri üzerine değil, çatışmanın akıl yürütme boyutu üzerine odaklanmasına yardımcı olmalıdır.
- İkilemler öğrencilerin düzeylerine uygun olmalıdır

Bu yaklaşımda öğrenciler gruplara ayrılarak ahlaki ikilem içeren öyküler verilir. Öğrencilerin düşünüp tartışarak sağlıklı bir değere ulaşmaları sağlanır. Kazandırılmak istenen değer öykülerle verilmeye çalışılır (Aktepe, 2010: 109).

Bütüncül/ Bütünleştirici Değer Öğretimi Yaklaşımı: Bu yaklaşım geleneksel karakter eğitimi yaklaşımı ve akılcı değer eğitimi yaklaşımının birleştirilmesi üzerine kurulmuş bir yaklaşımdır. Değerlerin öğretiminde doğru düşünmeyi ve doğru davranmayı birleştiren bir eğitimi önermektedir. Değerlerin eğitiminde değer analizi, değer açıklama, ahlaki ikilem ve değer aktarma yöntemlerinin hiçbirisi tek başına yeterli değildir (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 183). Erdemler ahlak bilgisi, ahlak duygu ve tutumları ve ahlaki davranışlar olmak üzere üç boyutta incelenebilir. Erdemlerin aktarılmasında sadece bilgi veya sadece davranış yeterli olmaz. Değeri bilmek, özümsemek ve davranışa dökmek önemlidir. Burada bütüncül yaklaşımın önemi ön plana çıkmaktadır. Bütüncül değer eğitimi yaklaşımları

adil topluluk okulları ve karakter eğitimi yaklaşımı olmak üzere iki yaklaşımın gelişmesine sebep olmuştur. (Tosun, 2016: 177-181). Adil topluluk okulları yaklaşımında öğretmen sınıfta demokratik bir ortam hazırlar ve kendi ahlaki yargılarını çocuklara empoze etmez. Kuralların ve normların açıkça ifade edildiği demokratik bir ortamda davranışın daha kolay kazanılabileceği görüşü bu yaklaşımın temelini oluşturmaktadır (akt. Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 374-375). Karakter eğitimi yaklaşımı ise ABD’de Thomas Lickona tarafından geliştirilmiştir. Belirlenen ahlaki değerlerin kazandırılmasında okul, öğretmenler, çevre ve aile birlikte çalışmalıdır. Karakter eğitimi çok kapsamlı bir yaklaşımdır. Bu görüşü ileri sürenlerin savundukları düşünceler ise şu şekildedir (Tosun, 2016: 181-182):

- 1- ABD de değerler eğitimi bağlamında en yaygın kullanılan yaklaşım karakter eğitimi yaklaşımıdır. ABD okulları içerisinde yer aldıkları toplumların değerlerini ve inanışlarını dikkate alarak toplumlara katkı sağlamıştır. Bu katkılar ise günümüzde karakter eğitimi olarak kendini göstermektedir.
- 2- Karakter eğitimi daha bütüncül ve sistemli programlar geliştirmiştir.
- 3- Ahlaki değerlerin önceden belirlenmesi ve öğretmenin aktif rol alması karakter eğitimi yaklaşımını telkin yaklaşımına yaklaştırmakla beraber kullandığı modern değer geliştirmeci yaklaşımlardan yaralanması dikkat çekmektedir.
- 4- Karakter eğitimi değerler eğitiminin ayırıştırma yapmayan yönüne karşın ahlaki, toplumsal, geleneksel ve dini değerlere atıfta bulunmaktadır (Kaymakcan ve Meydan, 2014: 188).

Toplumun bir yansıması olan okul etkili karakter eğitiminde inisiyatif almalı ve bilinçli programlarla eğitimin her kademesinde ahlaki değerleri teşvik edici faaliyetler yapmalıdır. Bu sayede belirlenen temel değerlerin öğrenciler tarafından bilinçli bir şekilde davranışa dönüştürüleceği vurgulanabilir.

1.3. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredatında Değer Kavramı

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, Anayasanın 24. maddesi ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 12. maddesi gereği, ilköğretim ve orta öğretimde zorunlu dersler arasında yer almakta ve ilgili kanunda din ve ahlak öğretiminin genel amacı “ Temel ve Orta öğretimde öğrenciye, Türk Milli Eğitim Politikası doğrultusunda genel amaçlarına ve ilkelerine ve Atatürk’ün laiklik ilkesine uygun, din, İslam dini ve ahlak bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak, böylece Atatürkçülüğün, milli birlik ve beraberliğinin, insan sevgisinin, dini ve ahlaki yönden geliştirilmesini sağlamak, iyi ahlaklı ve faziletli insanlar yetiştirmek” şeklinde açıklanmıştır. Türk Milli Eğitiminin genel amacı ise, “Atatürk inkılâp

ve ilkelerine ve Anayasa’da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliği’ne bağlı; Türk Milleti’nin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa’nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek” ifadeleriyle belirtilmiştir (2010: 1). 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, Türk millî eğitiminin hukuku ve insanı temele alan genel amaçlarını beyan etmektedir. Bu çerçevede Türk Milli Eğitiminin genel amacında belirtilen değerlerin, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerlerin (2010: 23-24) temel felsefesini de kapsayacak şekilde ifadelendirilmiş olduğu dikkat çekmektedir (bk. Genç, 2013: 57).

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Öğrenen merkezli eğitimi temel alan yapılandırmacı yaklaşımda öğrenme sürecinde öğrencinin katılımı ve öğretmenin rehberliği önemlidir. Ayrıca programda altı öğrenme alanı belirlenmiş ve bu öğrenme alanları dersin temel çerçevesini oluşturmuştur. Bunlar ise “İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur’an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür”den oluşmaktadır (2010: 9-13). Söz konusu öğrenme alanlarının her birinde de milli eğitimin belirlediği değerlere yer verilmiştir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredat programında öğrenme alanları belirlenirken okuma parçası, şiir ve kıssalar için temel prensipler de sunan özellikler şu şekilde sıralanmıştır:

- Öğrencinin ilgisini çekmesi, öğrencilerde merak ve araştırma isteği oluşturması,
- Öğrencilerin yeni çalışmaları denemelerine ve beceri kazanmalarına fırsat vermesi,
- Kişisel niteliklerin kazanılmasına imkân sağlaması,
- Çeşitli öğrenme yaklaşımlarına uygun olması,
- Diğer disiplinlerle bütünleşebilmesi ve eğitim yoluyla ulaşılabilecek kadar sınırlı olması,
- Öğrenmede derinliği ve genişliği teşvik etmesidir (MEB, 2010: 14).

Bu maddeler, ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğrenme alanlarında bir bütünlük içerisinde ve 4. sınıftan başlayarak 8. sınıfa kadar birbirini destekleyen özelliklerdir. Her sınıfta altı öğrenme alanından her birisi için bir ünite bulunmaktadır. Diğer taraftan bir ünite bazen bir veya birden fazla öğrenme alanının çerçevesine girebilmektedir. Altı temel öğrenme alanlarının temel prensiplerini öğrencilere kazandırmak amacıyla üniteler okuma parçaları, şiirler ve kıssalarla desteklenmiştir. Örneklem kitaplarındaki değerlerin

öğretilmesinde bu destekleyici öğrenme unsurları /pratikleri içeren tablolara geçmeden önce programda (MEB, 2010: 23-24) öğrenciler tarafından içselleştirilmesi öngörülen değerler şu şekilde belirlenmiştir:

- Adalet
- Aile kurumuna ve birliğine önem verme
- Demokrasi bilinci
- Dürüstlük
- Alçak gönüllülük
- Bağımsızlık
- Bağışlama
- Barış
- Türk Bayrağına ve İstiklâl Marşı'na saygı
- Bilimsellik
- Cesaret
- Cömertlik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Doğa sevgisi
- Doğal çevreye duyarlılık
- Doğruluk
- Dostluk
- Duyarlılık
- Emaneti korumak
- Estetik
- Fedakârlık
- Gazilik
- Görgülü olmak
- Güvenirlik
- Hakseverlik
- Hakikat sevgisi
- Hayâ
- Hoşgörü
- İbadet yerlerine saygı
- İffet

- İyi niyet
- Kadirşinashlık
- Kanaat
- Kardeşlik
- Merhamet
- Millet sevgisi
- Millî birlik şuurı
- Misafirperverlik
- Mürüvvet
- Namuslu olmak
- Nezaket
- Ölçülülük
- Paylaşımçı olmak
- Sabır
- Sadelik
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Samimiyet
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Sözünde durmak
- Şehitlik
- Şükür
- Tarihsel mirasa duyarlılık
- Temizlik
- Tutumluluk
- Türk büyüklerine saygı
- Vatanseverlik
- Vefa

Öğrenme alanlarının temel becerilerini, kavramlarını ve değerlerini öğrencilere kazandırmak için konuya uygun olarak ünite içinde veya sonlarında okuma parçaları, şiirler ve kıssalara yer verilmiştir.

1.4. Eğitim ve Öğretimde Destekleyici Unsurlar: Okuma Parçası, Şiir ve Kıssa

Bireyde istendik davranışlar meydana getirme süreci olan eğitimin planlı ve programlı yapılmasıyla öğretim süreci başlamaktadır. Bu eğitim ve öğretim süreci içerisinde belirlenen öğrenme alanlarının öğrenci tarafından içselleştirilmesi için teknolojik destekli araç-gereçler, yazılı veya görsel öğretim materyalleri kullanılmaktadır. Anlamlı öğrenmeye katkı sağlaması ve hedeflere (kazanımlara) ulaşmada hız kazandırması açısından materyal kullanımının eğitim öğretime önemli bir yansıması vardır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde kullanılan öğretim materyalleri de hem konuyla hem de konuda verilmek istenen değerlerle örtüşmelidir. Derslerin işlenişinde ve içselleştirilmesinde önemli bir unsur olan materyallerin yanı sıra konu aralarında veya ünite sonlarında işlenen okuma parçası, şiir ve kıssa gibi destekleyici unsurlar da hedef değerlere ulaşmada önemli parametrelerdir (bk. Güneş: 2016). Okulda hedef değerlerin gerçekleştirilmesi dersler, öğretmenler ve ders dışı okul yaşamı olmak üzere üç aşamayı kapsamaktadır. Ders dışı okul yaşamı kavramı okul kültürü kavramıyla açıklanmaktadır (Tosun, 2016: 161). Değerlerin kazandırılması konusu din öğretiminin formel bilgilerinin dışında okul dışı etkinlikler, aile, öğretmen, dinsel semboller gibi alanları kapsarken okuma metni, şiir ve kıssa gibi destekleyici unsurların da ders içi hedef değerlerin verilmesinde ders içeriğinin formelliğini aşan ve bilinç kazandıran öğeler olduğu vurgulanabilir.

1.4.1. Eğitim ve Öğretimde Okuma Metinleri

Teknolojik gelişmelerle toplumsal alanlarda meydana gelen değişimler, birçok disiplini etkilediği gibi eğitimi de etkilemektedir. Farklılaşan yaşam anlayışlarıyla birlikte eğitim kurumları da bu hızlı dönüşüme ayak uydurmak için yeni programlar geliştirmektedir. Öğrenci merkezli geliştirilen yeni müfredatlarda okuma metinleri/parçalarının önemli bir yeri vardır. Teknik olarak okuma metinleri, konunun öğretilmesinde ve kavratılmasında bazen ekstra bilgiyi içeren bazen de dersin formel formatının ürettiği sorunları aşmak için dinlendirme özelliği taşıyan eğitim ve öğretimde destekleyici bir unsur olarak tanımlanabilir. Okuma parçalarının yeni müfredatlarda teknik bir yöntem olarak konumlanması onun amacıyla da bağlantılıdır. Örneğin, okuma metinleri ilk defa okumaya başlayan çocuklara akıcı ve seri okuma kazandırmak, okunan metni anlamayı yaygınlaştırmak, kitap okuma alışkanlığı kazandırmak, eğitimin kalitesini artırmak, hızlı okumak, eksrta bilgi kazandırmak, soyut konuyu somutlaştırmak, konuyu öğrenciyle kişiselleştirmek, teorik bilgiyi gündelik hayata taşımak gibi amaçlar barındırmaktadır. Dersin öğrenme programına uygun olarak müfredatta yer alan okuma metinleri/parçaları, ilgili başlıktaki konuya ve öğrencilerin

seviyesine uygun olursa hem konun öğretilmesinde hem de ders işleme sürecinde önemli fonksiyonlar icra edebilir (bk. Şimşek, 2017: 211-225; Şeref ve Yılmaz, 2013: 505-519)

Öğrenci merkezli bir anlayışla yenilenen eğitim öğretim programlarında amaç, öğrenciyi ders ile bütünleştirmek ve hedeflenen değerlere ulaştırmaktır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi de diğer derslerde olduğu gibi öğrenci merkezli bir içerikle hazırlanmıştır. Din Kültürü kitaplarında yer alan okuma metinleri ve diğer etkinlikler soyut kavramların çok fazla olduğu bu dersin somutlaştırılmasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Okuma metinleri derslerde en çok kullanılan destekleyici unsurlardan biridir. Dersin içeriğinde öğretmene yardımcı olması bakımından ünite içlerine yerleştirilen okuma metinlerinin içerik bakımından konuya ve hedef değerlere uygun olması eğitimin amacına ulaşması bakımından önemlidir. Örneğin soyut bir kavram olan sevgi değerini öğrenciye kazandırmak için bu konuyla alakalı konu başlığını anlatmakla beraber okuma metni içerisinde bununla ilgili bir hikâye veya yaşanmış bir olayı öğrenciye sunmak daha dikkat çekici olmakta ve değerın davranışa dönüşmesinde yardımcı olmaktadır.

1.4.2. Eğitim ve Öğretimde Şiir

Türk Dil Kurumu'na göre şiir, “zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî anlatım biçimi, manzume, koşuk” olarak tanımlanmıştır.

“Şiir, kelimelere duyguların ve ritmin eşlik ettiği, düşler dünyasını perçinleyen bir yazı biçimidir, duygu ve düşüncelerin yaratıcı bir dil ile kalbe ve zihne ulaşmasıdır” (Kaya, 2013: 50; Kummuz, 2015: 9)

Eğitim öğretim faaliyetlerinin yapıldığı başlıca kurum okuldur. Okul içerisinde planlı ve programlı bir şekilde verilen değerlerin öğrencilerde içselleştirilmesinde öğretmene yardımcı olan bazı unsurlar vardır. Ders içeriğinin kalıcı ve eğitici olmasında, verilmek istenen değerın daha somut bir hale gelmesinde fayda sağlayan bu unsurlardan biri de şiirdir.

Bir toplumun eğitim ve kültürel değerlerini yansıtan şiir metinlerini değer eğitimi açısından ele almak, büyük önem taşımaktadır. Şiirler, bireyin iç dünyası ile beraber ait olduğu toplumun sevgi, saygı, ahlak, hoşgörü, barış, vatanseverlik, sabır, sorumluluk gibi eğitim ve kültürel değerlerini de yansıtmaktadır. Bu yüzden şiir metinlerini eğitsel değerler ya da bir başka ifadelendirme ile değer eğitimi açısından ele almak gerekmektedir. Değerlerin bir toplumda devam etmesinde ve geleceğe aktarılmasında önemli aktörlerden biri de şairlerdir. Sevgi, saygı, sabır, sorumluluk, toplumsal uyum, vatanseverlik gibi birçok değer şairlerin şiirlerine konu olmuş ve okullarda okutulmuştur. Şairlerin şiirlerine konu olan vatanseverlik,

hoşgörü, sevgi, saygı, sorumluluk gibi birçok değer okullarda sistematik bir şekilde verilmelidir (Durukoğlu ve Doyumgaç,2017: 163). “Toplumun varlığını devam ettirebilmesi için son derece önemli olan değerlerin, toplumu oluşturan bireyler tarafından içselleştirilmesi ve davranış olarak gösterilebilmesi için daha erken yaşlardan itibaren bireylere değerler eğitiminin verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle okullarda verilen değerler eğitimine önemli görevler düştüğü söylenebilir” (Güçlü, 2015:721).

İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitaplarında bazı ünitelerin içinde veya ünite sonunda şiirlere yer verilmiş böylece anlatılmak istenen değer şiirin coşkusuyla aktarılmaya çalışılmıştır.

1.4.3. Eğitim ve Öğretimde Kıssa

Arapça “k~s-s” kökünden türetilen bir kelime olan ve “anlatmak, haber vermek, sözü nakletmek, hikâye etmek, izlemek, kesmek” gibi anlamlara gelen kıssa, kutsal kitaplarda yer alma biçimiyle şu şekilde tanımlanabilir. “Tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya birtakım izleri insanlığın hafızasında varlığını koruyabilmiş, her zaman için geçerli mutlak gerçekleri, yüksek dini değerleri, yönlendirme-teşvik gibi unsurları, başka kıssalarda bulunmayan bir şekilde içeren tarihi olayların, sözce kendisinden daha doğru bir varlığın bulunmadığı Allah tarafından muhataplarına adeta olaylara yeniden canlılık vererek anlatılmasıdır. Ancak olaylar anlatılırken Kur'an tarih kitabı olmadığından detaylar makaslanmış, sadece Kur'an'ın hidayet rehberi oluşuna uygun bir şekilde, muhataplarını irşad edip, aydınlatacak kısımlarını anlatmıştır. Bu anlatma şekli de Yaradan'ın her şeyi kuşatan ilmiyle adım adım izlenerek olayın aslında herhangi bir değişiklik yapılmadan muhatapların ibret ve tefekkürlerine sunulmasıdır” (Şengül, 1994: 134,135; Özdoğan, 2005: 157,158).

Dinî yaşantı alanları çocuğun toplumsallaşmasında etken olan faktörlerden biridir. Hem okul dışında hem de okul içerisinde çocuğa dini bilgiler aktarılırken bazen kıssa ve hikâyelerden faydalanılır. Kıssalar ve dini hikâyeler ders konularını pekiştirmeye veya boş zaman etkinliği olarak çocukta din anlayışını inşa etmeye fayda sağlar. Kıssaların eğitim ve öğretimde bu şekilde kullanılmasıyla çocuk, yetişkin dünyasına ait kalıp dini düşünce ve davranışlarla tanışmakta ve bunlar üzerinden yetişkin dünyasına zamanla aday olmaya yönlendirilmektedir (Yılmaz, 2014: 137).

Kıssalar dinin kendine ait soyutluk içeriğinin insanla etkin bir şekilde buluşmasına yardımcı olur. Din ve ahlak eğitiminin esasını oluşturan inanç, ibadet, ahlak ve değerlerle ilgili konuları kapsayan ve zengin bir içeriğe sahip olan kıssalar insanın her türlü davranışı

kazanmada taklit ve özdeşim kurmaya meyilli olması bakımından eğitim ve öğretimde de etkili olan yöntemlerden biridir (Batar, 2016: 100).

Kıssalarla anlaşılması zor konular, kapalı problemler, soyut kavramlar tablolaştırılır ve olayların zihinde resmi çizilerek öğretim daha kalıcı hale getirilmeye çalışılır (Akıncı, 1996: 42; bk. Atım, 2010: 10). Böylece çocuğun ders içeriğinde hayatın içinden, kendini kahramanının yerine koyabileceği hikâyelerle karşılaşması hem dersi ilgi çekici hale getirmekte hem de bazen çocukta kalıcı davranış değişikliğine yol açmaktadır.

1.5. İlköğretim 5-8. Sınıflar DKAB Ders Kitaplarında Destekleyici Unsurlar ve DeğerTabloları

Tablo 1 ile 15, ilköğretim 5, 6, 7 ve 8. sınıflar ders kitaplarında destekleyici unsurlar olarak adlandırılan okuma parçaları, şiirler ve kıssalar ile hedeflenen değerleri vermektedir. Söz konusu destekleyici unsurların hedeflenen değerleri kazandırmasında önemli bir gösterge ve bağlam sunan öğrenme alanları, üniteler ve konu başlıkları ilişkisinin haritası çıkartılmıştır.

1.5.1. Beşinci Sınıf DKAB Kitaplarında Eğitimde Destekleyici Unsurlar ve Hedef Değerler İlişkisi

Tablo 1.1 ve 1.4 beşinci sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında okuma parçaları, şiirler ve kıssaların yer aldığı öğrenme alanı, ünite, konu başlığı ve hedeflenen değerler ilişkisini gösteren tablolardır.

Tablo 1.1. İlköğretim 5. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Okuma Metni ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Okuma Parçası	Hedef Değerler
İnanç	Birinci Ünite	Evrende Bir Düzen Vardır	Allah’a İman	Bilimsellik, Sevgi, Güvenirlilik, Çalışkanlık, Sorumluluk
	Birinci Ünite	Allah Vardır ve Birdir	Allah Vardır. Bir Kayısı Hikâyesi	
İbadet	İkinci Ünite	İbadet Nedir ve Niçin Yapılır?	Nergis Çiçekleri	Güvenirlilik, Sorumluluk, Sevgi, Saygı, Dayanışma, Kardeşlik, Doğruluk, Bağımsızlık, Hoşgörü
	İkinci Ünite	Niçin ve Nasıl Dua Edilir?	Nasıl Dua Ederiz?	
Hız. Muhammed	Üçüncü Ünite	Ünite Sonu Metni	Hız. Peygamberin Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin Sevgisi	Sevgi, Saygı, Adalet, Dayanışma, Paylaşma, Cömertlik, Tutumluluk, Güvenirlilik
Din ve Kültür	Altıncı Ünite	Gazilerimize Saygı Gösterir, Şehitlerimizi Rahmetle Anarız.	Şehit Ali Kınalı	Başta Atatürk Olmak Üzere Türk Büyüklerine Saygı, Vatanseverlik, Çalışkanlık, Tarihsel Mirasa Duyarlılık, Sorumluluk, Dostluk, Kardeşlik, Saygı, Sevgi, Bayrağa ve İstiklal Marşına Saygı, Fedakârlık, Minnet

İlköğretim ikinci kademenin ilk sınıfı olan 5. sınıfların öğrenme alanları inançla başlamaktadır. Bu öğrenme alanlarında yer alan *Evrende Bir Düzen Vardır, Allah Vardır ve Birdir, Çalışırım, Allah'ın Yardımına Güvenirim ve Başarıyorum* adlı konu başlıklarına uygun üç tane okuma parçası yer almıştır. Okuma parçalarının yer verildiği öğrenme alanı, konu başlıkları ve içeriklerinden hareketle öğrencilere kazandırılmak istenen hedef değerler, kategorileştirilmiştir. *İnanç* öğrenme alanında yer alan hedef değerler bilimsellik, çalışkanlık, sevgi, güvenilirlik ve sorumluluktur (MEB, 2010: 42)

5. sınıf DKAB ders kitapları *ibadet* öğrenme alanında *Nergis Çiçekleri ve Nasıl Dua Ederiz?* Okuma metinlerine yer verilmiştir. *İbadet* öğrenme alanında öğrenciye kazandırılmak istenen değerler güvenilirlik, sorumluluk, sevgi ve saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk, bağımsızlık ve hoşgörüdür (MEB, 2010: 43).

Hız. Muhammed öğrenme alanında yer alan tek okuma metni ise Hız. *Peygamberin Hız. Hasan ve Hız. Hüseyin Sevgisi* metnidir. Hız. *Muhammed* öğrenme alanında yer alan hedef değerler sevgi, saygı, adalet, dayanışma, paylaşma, cömertlik, tutumluluk ve güvenirliliktir (MEB, 2010: 44). *Din ve Kültür* öğrenme alanında ise *Şehit Ali Kınalı* okuma metnine yer verilmiştir. Bu öğrenme alanında verilen değerler başta Atatürk olmak üzere Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, çalışkanlık, tarihsel mirasa duyarlılık, sorumluluk, dostluk, kardeşlik, saygı, sevgi, bayrağa ve istiklal marşına saygı, fedakârlık ve minnettir (MEB, 2010: 47).

Bütün bu hedefler kitaplarda yer aldıkları öğrenme alanı ve konu başlıklarıyla ilişkili olup her ne kadar birinci hedef ilk sırada verilse de burada yer verilemeyen başka hedef değerleri de söz konusu olabilir.

Tablo 1.2. İlköğretim 5. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Şiir ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Şiir	Hedef Değerler
İnanç	Birinci Ünite	Evrende Bir Düzen Vardır	Bir Ustanın Eli Değmiş	Bilimsellik, Çalışkanlık, Sevgi, Güvenirlilik, Sorumluluk
	Birinci Ünite	Allah Vardır ve Birdir	Yaratan Tektir	
	Birinci Ünite	Çalışırım, Allah'ın Yardımına Güvenirim ve Başarıyorum	Bal Arısı	
İbadet	İkinci Ünite	İbadet Nedir ve Niçin Yapılır?	İbadet	Güvenirlilik, Sorumluluk, Sevgi, Saygı, Dayanışma, Kardeşlik, Doğruluk, Bağımsızlık, Hoşgörü
	İkinci Ünite	Başlıca İbadetler	İslam'ın Şartları	
	İkinci Ünite	Camiyi Tanıyalım	Camii	
	İkinci Ünite	Niçin ve Nasıl Dua Edilir?	Sofra Duası	
	İkinci Ünite	Kültürümüzden Dua Örnekleri	Yemek Duası	
Kur'an ve Yorumu	Dördüncü Ünite	Kur'an'ın Açıklayıcılığı ve Yol Göstericiliği	Allah Sevgisi	Bilimsellik, Sevgi, İffet, Doğruluk, Dürüstlük, Sabır, Sorumluluk, Aile Birliğine Önem Verme, Mütevazilik
Din ve Kültür	6.Ünite	Bayrağımıza ve İstiklâl Marşı'mıza Saygı Duyarız	Bayrak Şiiri	Başta Atatürk Olmak Üzere Türk Büyüklerine Saygı, Vatanseverlik, Çalışkanlık, Tarihsel Mirasa Duyarlılık, Sorumluluk, Dostluk, Kardeşlik, Saygı, Sevgi, Bayrağa, İstiklâl Marşı'na Saygı, Fedakârlık, Minnet

Tablo 1.2'de *inanç* öğrenme alanında yer alan şiirler şunlardır: *Bir Ustanın Eli Değmiş*, *Yaratan Tektir* ve *Bal Arısı*. Öğrenme alanında öğrencilere kazandırılmak istenen hedef değerler bilimsellik, çalışkanlık, sevgi, güvenirlilik ve sorumluluktur (MEB, 2010: 42)

İbadet öğrenme alanında ise beş tane şiire yer verilmiştir. *İbadet Nedir ve Niçin Yapılır?* konusunda verilen *İbadet*, *Başlıca İbadetler* konusunda yer alan *İslam'ın Şartları*, *Camiyi Tanıyalım* konusunda yer alan *Camii* şiiri, *Niçin ve Nasıl Dua Edilir?* konusunda yer

alan *Sofra Duası* şiiri ve *Kültürümüzden Dua Örnekleri* konu başlığında geçen *Yemek Duası* şiirleri bu öğrenme alanında yer almaktadır. Öğrenme alanında verilen değerler güvenilirlik, sorumluluk, sevgi ve saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk, bağımsızlık ve hoşgörüdür (MEB, 2010: 43).

Dördüncü ünite *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer alan *Kur'an'ın Açıklayıcılığı ve Yol Göstericiliği* konusunda 11. etkinlik içerisinde verilen şiir *Allah Sevgisi* başlığını taşımaktadır. Öğrenme alanında verilen değerler bilimsellik, sevgi, iffet, doğruluk, dürüstlük, sabır, sorumluluk, aile birliğine önem verme ve mütevazılıktır (MEB, 2010:45).

Altıncı ünite *Din ve Kültür* öğrenme alanı içerisinde yer alan *Bayrağımıza ve İstiklal Marşı'mıza Saygı Duyarız* konusu içerisinde ise *Bayrak* şiirine yer verilmiştir. Öğrenme alanında kazandırılmak istenen değerler başta Atatürk olmak üzere Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, çalışkanlık, tarihsel mirasa duyarlılık sorumluluk, dostluk, kardeşlik, saygı, sevgi, bayrağa, istiklâl marşı'na saygı, fedakârlık ve minnettir (MEB, 2010: 47).

Tablo 1.3. İlköğretim 5. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Kıssa ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Kıssa	Hedef Değerler
Kur'an ve Yorumu	Dördüncü Ünite	Allah'ı Arayan İnsan Hz. İbrahim	Allah'ı Arayan İnsan Hz. İbrahim	Bilimsellik, Sevgi, İffet, Doğruluk, Dürüstlük, Sabır, Sorumluluk, Aile Birliğine Önem Verme, Mütevazılıktır

DKAB 5. Sınıf ders kitabında sadece bir tane kıssaya yer verilmiştir. *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında verilen kıssa *Allah'ı Arayan İnsan Hz. İbrahim* konu başlığında geçmektedir. Öğrenme alanındaki hedef değerler bilimsellik, sevgi, iffet, doğruluk, dürüstlük, sabır, sorumluluk, aile birliğine önem verme ve mütevazilik (MEB, 2010:45).

1.5.2. Altıncı Sınıf DKAB Kitaplarında Eğitimde Destekleyici Unsurlar ve Hedef Değerler İlişkisi

Tablo 1.4. İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Okuma Metni ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Okuma Parçaları	Hedef Değerler
Hz. Muhammed	Üçüncü Ünite	Ünite Sonu Metni	Hz. Peygamberin Sadık Dostu: Hz. Ebu Bekir	Sorumluluk, Adalet, Barış, Kararlılık, Dayanışma, Hoşgörü, Kardeşlik, Yardımseverlik, Eşitlik
Kur'an ve Yorumu	Dördüncü Ünite	Ünite Sonu Metni	Hz. Osman'ın (r.a.) Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu	Bilimsellik, Akademik Dürüstlük, Sorumluluk, Barışseverlik
Ahlak	Beşinci Ünite	Ünite Sonu Metni	Hz. Ali'nin Hz. Hasan'a Öğüdü	Doğruluk, Dürüstlük, Mütevazi olmak, Saygı, Duyarlılık

Hiz. Muhammed öğrenme alanında *Hiz. Peygamberin Sadık Dostu: Hiz. Ebu Bekir* okuma parçası yer almaktadır. Bu öğrenme alanında verilen değerler sorumluluk, adalet, barış, kararlılık, dayanışma, hoşgörü, kardeşlik, yardımseverlik ve eşitliktir (MEB, 2010: 50). *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer alan ve ünite sonu metni olarak verilen okuma parçası ise *Hiz. Osman'ın Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu* metnidir. Altıncı sınıf *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer alan değerler ise şunlardır: bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk, barışseverlik (MEB, 2010: 51). *Ahlak* öğrenme alanında ise yine ünite sonu metni olan *Hiz. Ali'nin Hiz. Hasan'a öğüdü* parçasına yer verilmektedir. Hedeflenen değerler doğruluk, dürüstlük, mütevazi olmak, saygı ve duyarlılıktır (MEB, 2010: 52).

Tablo 1.5. İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Şiir ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Şiir	Hedef Değerler
Kur'an ve Yorumu	Dördüncü Ünite	Kur'an'ı Kerim'in Belli Başlı Konuları	Mehmet Akif Ersoy Şiiri (Kur'an'a Hitap)	Bilimsellik, Akademik Dürüstlük, Sorumluluk ve Barış severlik
	Dördüncü Ünite		Necip Fazıl Kısakürek Şiiri (O Kitap)	
Din ve Kültür	Altıncı Ünite	Ahmet Yesevi	Ahmet Yesevi Şiirleri (Münacat ve 200. Hikmet)	Bilimsellik, Hoşgörü, Türk Büyüklerine Saygı, Tarihsel Mirasa Duyarlılık, Barışseverlik, Dostluk ve Kardeşliktir
	Altıncı Ünite	Yunus Emre	Yunus Emre Şiiri (Bir Kez Gönül Yıktın İse)	
	Altıncı Ünite	Yunus Emre	Yunus Emre Şiiri (Biz Kimseye Kin Tutmayız)	
	Altıncı Ünite	Yunus Emre	Yunus Emre Şiiri (İklim İlim Bilmektir)	
	Altıncı Ünite	Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi	Ahmet Yesevi Şiiri (80. Hikmet)	
	Altıncı Ünite	Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi	Yunus Emre Şiiri (Canım Kurban Olsun Senin Yoluna)	
	Altıncı Ünite	Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi	Mehmet Akif Ersoy Şiiri (Bir Gece)	
	Altıncı Ünite	Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi	Necip Fazıl Kısakürek Şiiri (Peygamber)	
	Altıncı Ünite	Türklerde Peygamber ve Ehl-i Beyt Sevgisi	Yunus Emre Şiiri (Ehl-i Beyt)	

Mehmet Akif Ersoy'un bir dördlüğüne yer verilen *Kur'an'ı Kerim'in Belli Başlı Konuları* konu başlığındaki *Kur'an'a Hitap* ve aynı konu başlığında yer alan *Necip Fazıl Kısakürek'e* ait olan iki mısralık *O Kitap* şiirleri *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer almaktadır. Bu öğrenme alanında kazandırılmak istenen değerler bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve barışseverliktir (MEB, 2010: 51).

Din ve Kültür öğrenme alanında ise on tane şiire yer verilmiştir. *Ahmet Yesevi'nin* şiirlerinden *Münacat*, 200. *Hikmet* ve 80. *Hikmet*, *Yunus Emre'nin* şiirlerinden *Bir Kez Gönül Yıktın İse*, *Biz Kimseye Kin Tutmayız*, *İlim İlim Bilmektir*, *Canım Kurban Olsun Senin Yoluna* ve *Ehli Beyt*, *Mehmet Akif Ersoy'un* *Bir Gece* ve *Necip Fazıl'ın* *Peygamber* şiirleri öğrenme alanında yer alan şiirlerdir. Öğrenme alanında hedeflenen değerler bilimsellik, hoşgörü, türk büyüklerine saygı, tarihsel mirasa duyarlılık, barışseverlik, dostluk ve kardeşliktir (MEB, 2010: 53).

Tablo 1.6. İlköğretim 6. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Kıssa ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Kıssa	Hedef Değerler
Kur'an ve Yorumu	Dördüncü Ünite	Sabır Örneği: Hz. Eyüp	Sabır Örneği: Hz. Eyüp	Bilimsellik, Akademik Dürüstlük, Sorumluluk ve Barışseverlik

Kuran ve Yorumu öğrenme alanında *Hz. Eyüp* kıssasına *Sabır Örneği* konu başlığıyla birlikte yer verilmiştir. Bu öğrenme alanında hedeflenen değerler bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve barışseverliktir (MEB, 2010: 51).

1.5.3. Yedinci Sınıf DKAB Kitaplarında Eğitimde Destekleyici Unsurlar ve Hedef Değerler İlişkisi

İlköğretim 7. Sınıf ders kitaplarında okuma parçaları ve şiirlerle konular zenginleştirilirken kıssalara ise hiç yer verilmemiştir.

Tablo 1.7. İlköğretim 7. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Okuma Metni ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Okuma Parçası	Hedef Değerler
Kur'an ve Yorumu	Dördüncü Ünite	Ünite Sonu Metni	Hz. Ali'nin Cesaret ve Kahramanlığı	Tarihsel Mirasa Duyarlılık, Hoşgörü, Bağımsızlık, Saygı, Bilimsellik, Barış, Güvendir
İnanç	Birinci Ünite	Ünite Sonu Metni	Ölümünden Sonra Dirilişin Örnekleri	Sorumluluk, Bilimsellik

Tablo 1.7’de okuma parçaları ünite sonu metni olarak verilmiştir. Yedinci sınıf DKAB kitabında iki tane okuma parçası vardır. *Hiz. Ali’nin Cesaret ve Kahramanlığı*’nın yer aldığı *Kur’an ve Yorumu* öğrenme alanının hedef değerleri şunlardır: Tarihsel mirasa duyarlılık, hoşgörü, bağımsızlık, saygı, bilimsellik, barış ve güvendir (MEB, 2010: 57). Yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanında ise *Ölümünden Sonra Dirilişin Örnekleri* adlı okuma metnine yer verilmiş olup öğrenme alanı özelinde sorumluluk ve bilimsellik hedef değerler olarak belirlenmiştir (MEB, 2010: 54).

Tablo 1.8. İlköğretim 7. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Şiir ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Şiir	Hedef Değerler
İnanç	Birinci Ünite	Meleklerle İmanın, Davranışların Güzelleşmesine Katkısı	Allah’ın Melekleri	Sorumluluk, Bilimsellik
Ahlak	Beşinci Ünite	Ünite Sonu Metni	Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal’dan Sözler	Doğruluk, İnfak, Emanete Riayet, Adaletli Olmak, Kardeşlik, Hoşgörü, Bağışlama, Alçakgönüllülük, Sözünde Durmak, Görgülü Olmak, Sorumluluk, Savurganlıktan Kaçınmaktır

Yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanında bir tane şiire yer verilmiştir. *İnanç* öğrenme alanında yer alan şiir *Allah'ın Melekleri* şiiridir. Öğrenme alanında verilen değerler bilimsellik ve sorumluluktur (MEB, 2010: 54). *Ahlak* öğrenme alanında yer alan şiir ise *Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal'dan Sözler* şiiridir. Öğrenme alanında hedeflenen değerler doğruluk, infak, emanete riayet, adaletli olmak, kardeşlik, hoşgörü ve bağışlama, alçakgönüllülük, sözünde durmak, görgülü olmak, sorumluluk ve savurganlıktan kaçınmak değerleridir (MEB, 2010: 58).

1.5.4. Sekizinci Sınıf DKAB Kitaplarında Eğitimde Destekleyici Unsurlar ve Hedef Değerler İlişkisi

İlköğretim 8. Sınıf ders kitaplarında okuma parçaları ve kıssalarla konular zenginleştirilirken şiirlere ise hiç yer verilmemiştir.

Tablo 1.9. İlköğretim 8. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Okuma Metni ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Okuma Parçası	Hedef Değerler
İbadet	İkinci Ünite	Hac ve Umre İle İlgili Kavramlar	Arafat Güneşi	Yardımlaşma, Dayanışma,
	İkinci Ünite	Kurban Nedir ve Niçin Kesilir?	Kurban Tığlama Duası	Dostluk, Kardeşlik, Sevgi, Saygı, Çalışkanlık, Sorumluluk, Cömertlik, Paylaşma
Kur'an ve Yorumu	Dördüncü Ünite	Kur'an Doğru Bilgiye Önem Verir	İslam Doğru Bilgiyi Teşvik Eder	Bilimsellik, Akademik Dürüstlük, Sorumluluk, Çalışkanlık

Tablo 1.9'da *ibadet* öğrenme alanında *Hac ve Umre İle İlgili Kavramlar* konusunda okuma parçası olarak *Arafat Güneşi*, *Kurban Nedir ve Niçin Kesilir?* konu başlığında ise *Kurban Tığlama Duası* yer almaktadır. Öğrenme alanında hedeflenen değerler yardımlaşma, dayanışma, dostluk, kardeşlik, sevgi, saygı, çalışkanlık, sorumluluk, cömertlik ve paylaşımdır (MEB, 2010: 61). *Kuran ve Yorumu* öğrenme alanında yer alan tek metin ise *İslam Doğru Bilgiye Teşvik Eder* metnidir. Bu öğrenme alanında öğrenciye kazandırılmak istenen hedef değerler bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve çalışkanlıktır (MEB, 2010: 63).

Tablo 1.10. İlköğretim 8. Sınıf Ders Kitaplarında, Öğrenme Alanları, Ünite, Konu Başlıkları, Kıssa ve Hedef Değerler

Öğrenme Alanı	Ünite	Konu Başlığı	Kıssa	Hedef Değerler
Kur'an ve Yorumu	Dördüncü Ünite	Sevgi ve Merhamet Örneği: Hz. Yusuf	Sevgi ve Merhamet Örneği: Hz. Yusuf	Bilimsellik, Akademik Dürüstlük, Sorumluluk, Çalışkanlık

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında yer alan kıssa *Sevgi ve Merhamet Örneği Hz. Yusuf* kıssasıdır. Öğrenme alanında verilen değerler bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve çalışkanlık değerleridir (MEB, 2010: 63).

İKİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM-ÖĞRETİMDE DESTEKLEYİCİ UNSURLAR VE HEDEF DEĞER İLİŞKİSİ

Bu bölümde İnanç, İbadet, Ahlak, Kur'an ve Yorumu, Hz. Muhammed, Din ve Kültür şeklinde MEB (2010) kılavuzundaki altı öğrenme alanı baz alınarak her bir sınıf özelinde eğitim ve öğretimde destekleyici unsurlar olarak ifade edilen okuma metinleri, şiirler ve kıssalar ile söz konusu öğrenme alanlarında belirlenen hedef değerler ilişkisi, elimizden geldiği kadarıyla, analiz edilmeye çalışılmıştır. İlgili öğrenme alanlarında yer alan destekleyici unsurlar bütün olarak tablolastırıldıktan sonra her bir sınıf özelinde ilk önce okuma metinleri daha sonra şiirler ve kıssalar olacak şekilde başlıklandırılmıştır. Her bir başlıkta ise din eğitimi alan yazını rehberliğinde destekleyici unsurların yer aldığı öğrenme alanı, alt konu başlığı ve hedef değerler ilişkisine değinilmiş akabinde ise değer öğretimi yaklaşımına göre üzerinde durulan destekleyici unsurlar analiz edilmeye çalışılmıştır.

2.1. İlköğretim DKAB Ders Kitapları İnanç Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler Analizi

Beşinci sınıf *inanç* öğrenme alanında; öğrenme alanı, alt konu başlığı ve hedef değerler ilişkisine geçmeden önce inancın/imanın öğretilbilir olup olmadığının analiz edilmesi gerekmektedir. İmanın öğretilbilir olup olmadığı hususu dinin bireysel dünyaya indirgenen sübjektifliği ve aynı zamanda toplumsal işlevselliği şeklinde algılanan objektifliği (dinin sübjektifliği ve objektifliği tanımları için bk. Otto, 1925; Wach, 1987; Günay, 2000: 107-104) ayırımına dayanmaktadır. Dinin özü gereği öğretilmediği için okullarda din öğretimine karşı çıkanlar bireyin sahip olduğu dinin öğretilmeyeceğini ancak kişiler ve toplumlarda var olan dini düşünce dünyasının yani tarih olmuş dinin öğretilbilme imkânına sahip olduğu fikri sübjektif ve objektif din zeminine tekabül etmektedir. Bu görüşü savunanlara göre okullarda din dersi olmalıdır fakat din eğitimcisinin görevi bireyi dindar yapmak değildir. 1902 yılında Almanya'da bu konuları tartışan Richard Kabisch sübjektif dinin de öğretilbileceğini savunmaktadır. Ona göre öğretilbilirliğin okula uygunlukla doğrudan ilişkisi olmayıp fikirlerin aktarılabilmesi ile ilgilidir. Bir fikrin aktarılabilmesi içinde mutlaka kelime ve kavramların kullanılması gerekmemektedir. Yani tıpkı ressam, heykeltıraş veya müzisyen kelimeleri kullanmadan fikirlerini aktarabiliyorsa dinin de fikirleri aktarma yoluyla öğretilbilirliği mümkün görünmektedir. Dinin duygusallığı (vicdaniliği) bir

gerçek olmakla beraber bilişsel boyuttan da uzak olmadığı aşikârdır diyerek inancın yani imanın da öğretileneğinin fikri alt yapısını dile getirmiştir (akt. Doğan ve Tosun, 2003: 120-121). Dinin özellikle de iman konusunun öğretilip öğretilmeyeceği tartışması farklı temellendirmelere göre savunulması bir tarafa bulgular, insanın doğumundan itibaren öğrenen bir varlık olduğunu ve doğumundan birkaç günden sonra öğrenmeye başladığını göstermektedir (Bilgin ve Selçuk, 1991: 75). Özellikle hayatın anlamı, bir yaratıcının varlığı, maddi ve manevi varlıklar hep merak edilen hususların başında gelmektedir. Yine gündelik hayatta karşılaşılanların ötesinde sorular sorulması ve bir arayış içinde olunması, fitrî ve kültürel temelden kaynaklanmaktadır. Güçsüzlük ve savunmasızlıktan dolayı korunma, güvenme, sığınma, sevinme gibi ihtiyaçlar çocuk yaşta Allah’a yönelmeyi doğurmakta ve üç şekilde araştırmaya dönüşmektedir: a) Akılları kullanarak arama b) Sezgisel iç gözlem (kalp yoluyla) arama c) Eğitim ve öğretim yoluyla arama-bulma (Yavuz, 1998: 128-143).

Altı öğrenme alanı üzerine oturtulan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde, çocukların inanma duygularının doğru ve tutarlı bir şekilde tatmin edilmesi için söz konusu bu üç yönelme şeklinin kullanılması gerekir. Nitekim MEB (2010: 15) müfredat kılavuzunun inanç öğrenme alanında kazandırılmak istenen bilgi seviyeleri tanımı, fitrî temelde üzerine inşa edilen eğitim ve öğretim yoluyla arama bulma yönelimine işaret etmektedir. Bu tanıma göre; “Akıl sahibi, özgür ve inanan bir varlık olduğunun bilincine varan, inandığına bilerek inanan, tek tanrı inancını temellendirebilen, Allah’la sağlıklı bir iletişim kuran, yaşamını anlamlandıran” bireyler yetiştirmektir. Diğer taraftan MEB kılavuzu inanç öğrenme alanında kazandırılmak istenilen bilimsellik, sevgi, çalışkanlık, güvenilirlik ve sorumluluk şeklinde belirlenen hedef değerler, Allah’a imanın fitrî ve psikolojik çerçevesini çizmektedir. Çocuklar birinci yolla Allah’ı çevrelerine bakarak, yaratılmış şeyler üzerinde düşünerek, onlar hakkında sorular sorarak; ikinci yolla O’nun varlığını kalplerinde hissederek, kalplerine doğacağını belirterek; üçüncü yolla ise anne-babalarından duyarak, okullardan, arkadaşlarından ve büyüklerinden öğrenerek bulmaktadırlar (Doğan ve Tosun, 2003: 123). Bu noktada din, insanın arzuladığı güven ve korumayı vadeder; insanı korku ve endişelerinden uzaklaştırır. Çocuk ise çevreden hareketle (bilimsel) Allah’a ulaşır, kazandığı bu inanç temelinde sorumluluğunu yerine getirir, yaratılanı yaratandan dolayı sever; helal rızık temelinde çalışır ve Allah’a dayanarak güvenir ve bu sayede güvenilir kişi olur. Bu anlamda beşinci sınıf inanç öğrenme alanıyla alt başlıkların hedef değerlerle uyumlu olduğu ifade edilebilir.

Örneklem kitabı okuyan beşinci sınıf öğrencilerinin yaş aralığı temelinde inanç algı düzeyleri hem öğrenme alanı, alt konu başlığı ve hedef değerler ilişkisini hem de okuma

metinlerinin içeriğini yorumlamada oldukça büyük öneme haizdir. Bilgin ve Selçuk (1991: 66) inanç öğretimi ile ilgili ilkeler ana başlığında çocuk psikolojisi, öğrenme psikolojisi, çocuk antropolojisi gibi alanların verilerinden hareketle gelişme çağları ve din öğretiminin yaş aralıklarını şu şekilde tasnif etmişlerdir:

- 0-3 yaş: Bilinçsiz etkilenme çağı
- 4- 9 yaş: Duygusal öğrenme çağı
- 10-13 yaş: Akılcı öğrenme çağı
- 14-24 yaş: Bilinçli öğrenme çağı.

Bu bağlamda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi örneklem kitaplarını okuyan öğrencilerin akılcı ve bilinçli öğrenme çağında bulunduklarını söylemek mümkündür.

2.1.1. Beşinci Sınıf İnanç Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metinleri ve Hedef Değerler İlişkisi

Beşinci sınıf öğrencileri, zihinsel-akılcı öğrenme çağı olan 10-13 yaş aralığına sahip öğrencilerdir. Bu anlamda 10-13 yaş grubunun en büyük özelliği, çocukluk dönemine ait çocuksu bir Allah anlayışını yavaş yavaş terk ederek, olgun bir kişinin sahip olduğu Allah anlayışına doğru yönelmesidir. Çocuğun böyle bir düşünceye ve inanca sahip olmasının nedeni de, çocukların inancına göre önceki sahip olduğu Allah inancının kendisini tatmin etmemesidir. Böylece çocuk önceki sahip olduğu Allah inancını yeniden gözden geçirmeye ve şekillendirmeye çalışmaktadır (Köylü, 2004: 137-154). Gençliğe hazırlığın özelliklerini taşıyan bu döneme ilk gençlik ve ön ergenlik de denilebilir. Bu çağın en belirgin iki özelliği vardır: a) Bilgiye düşkünlük b) Fiziki gücün dorukta oluşu. İlk gençlik çağının bilgiye düşkünlüğü ve bilgiyi alışı, bundan önceki çağda olduğu gibi duygusal olmayıp zihinseldir. Artık bilgiler daha önceki dönemlerde olduğu gibi itirazsız kabul edilmez, sorgulanır ve akıl ile kavranmaya çalışılır. Özellikle inanç konuları öğretilirken mantıksal çıkarımların özel bir önem kazandığı ifade edilebilir (Bilgin ve Selçuk, 1991: 66)

Beşinci sınıf *inanç* öğrenme alanında üç okuma metnine ve üç şiire yer verilmiştir. MEB (2010) kılavuz kitabı temelinde beşinci sınıf DKAB ders kitabı (Baştürk ve Özdemir, 2017) inanç öğrenme alanları, inanç ve akıl, evren ve düzen, çalışmak ve Allah'a güvenmek içerikli alt başlıklardan oluşmaktadır. Kitapta Allah'ın özellikleri, Allah'a imanı hedefleyen konular karşılıklı diyaloglarla işlenmektedir. *İnanç* öğrenme alanında hedeflenen değerler bilimsellik, sevgi, güvenilirlik, çalışkanlık ve sorumluluktur (MEB, 2010: 42).

Tablo 2.1. Beşinci Sınıf DKAB Kitapları İnanç Öğrenme Alanları Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

	Bilimsellik	Sevgi	Güvenirlilik	Çalışkanlık	Sorumluluk
Okuma Metni 1: Allaha iman	Yok	Var	Var	Var	Var
Okuma Metni 2: Allah vardır	Var	Var	Var	Var	Var
Okuma Metni 3: Bir Kayısı Hikâyesi	Var	Var	Var	Yok	Yok
Şiir 1: Bir Ustanın Değmiş	Var	Var	Yok	Var	Var
Şiir 2: Yaratan Tektir	Var	Var	Var	Yok	Yok
Şiir 3: Bal arısı	Var	Var	Var	Var	Var

Tablo 2.1'e göre ilkokul 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı *inanç* öğrenme alanında 3 tane *Okuma Metni* ve 3 tane şiire yer verilmiştir. *Evrende Bir Düzen Vardır* konusunda *Allah'a İman* okuma metni, *Allah Vardır ve Birdir* konusunda *Allah Vardır* ve *Bir Kayısı Hikâyesi* okuma metinlerine yer verilmiştir. Bu çerçevede *Allah'a İman* okuma metninde sevgi, güvenirlilik, çalışkanlık ve sorumluluk hedef değerlerinin olduğu fakat bilimsellik değerinin işlenmediği söylenebilir. *Allah Vardır* okuma metninde bütün hedef değerlere yer verilmiş iken *Bir Kayısı Hikâyesi* metninde ise bilimsellik, sevgi, güvenirlilik değerleri işlenmiş fakat çalışkanlık ve sorumluluk hedef değerlerine yer verilmediği görülmüştür. Diğer taraftan tablo verilerinde de olduğu gibi inanç-akıl, evren-düzen ve çalışmak-Allah'a güveni içeren *inanç* öğrenme alanında *Bir Ustanın Eli Değmiş*, *Yaran Tektir* ve *Bal Arısı* şeklinde üç tane şiire yer verilmiştir. *Bir Ustanın Eli Değmiş* şiirinde bilimsellik, çalışkanlık, sorumluluk ve sevgi değerleri işlenirken, *Yaratan Tektir* şiirinde bilimsellik, sevgi ve güvenirlilik değerlerine, *Bal Arısı* şiirinde ise güvenirlilik, çalışkanlık, sorumluluk, bilimsellik ve sevgi değerlerine yer verildiği söylenebilir.

Beşinci sınıf inanç öğrenme alanında yer verilen üç okuma metni şu şekildedir:

Okuma Metni 1. Allah'a İman (Karakaya, 1998: 11; Baştürk ve Özdemir, 2017: 18).

Abdullah ile Habibe kardeştiler. Şehrin kenar mahallesinde bir apartmanın ikinci katında oturuyorlardı. Abdullah beşinci, Habibe ise dördüncü sınıfa gidiyordu. Anne ve babaları çalışıyordu. Evde onlara babaanneleri bakıyordu. Çocuklar babaannelerini çok seviyorlardı. Babaanneleri temiz yüzlü, kendi hâlin-

de, abdestinde namazında sevimli biriydi. Anne ve baba çalıştıkları için çocuklarıyla yeterince ilgilenemiyorlardı. Babaanneleri elinden geldiği kadar onlara yardımcı olmaya çalışıyordu. Çocuklar, öğleyin okuldan gelince yemeklerini yerler, derslerine çalışırlar ve oyun oynamaya çıkarlardı. Yine böyle bir gün dışarıya oyun oynamaya çıktılar. Evlerinin yakınlarındaki çocuk bahçesinde oyuna daldılar. Habibe, kızaktan kayarken aniden dengesini kaybederek düştü. Ağlamaya başladı. Abdullah da onu susturmaya çalışıyordu. O anda beyaz sakallı bir dede yanlarına yaklaşıp daha dikkatli, yavaş ve acele etmeden oynamalarını söyledi. Habibe'ye:

— Senin adın nedir cici kızım, diye sordu. O da:

— Habibe, dedeciğim, diye yanıt verdi.

— Ya kardeşinin adı nedir? Habibe:

— Onunki de Abdullah, dedi.

— İkinizin de adı çok güzel. Habibe sevimli, sevgili; Abdullah da Allah'ın kulu anlamına geliyor. Böylece konuşmaya başladılar. Abdullah, dedeye:

— Siz biraz önce benim adımın çok güzel olduğunu, Allah'ın kulu anlamına geldiğini söylediniz. Dede bize Allah hakkında bilgi verir misiniz? Allah korkulacak birisi mi? Bildiğim kadarıyla imanın şartlarından birincisi de Allah'a iman, dedi. Beyaz sakallı temiz yüzlü ihtiyar:

— Evet yavrularım. Söylediğiniz gibi imanın şartları vardır. Her Müslümanın bunları bilmesi gerekir. Mademki Allah'ı sordunuz, sizlere bu konuyu bildiğim kadarıyla anlatmaya çalışayım. Müslüman olarak bizler Allah'a inanırız. Allah vardır ve birdir. Eşi, benzeri ve dengi yoktur. Doğurmamış ve doğmamıştır. Her şeyi yoktan var eden odur. Gökyüzü, yeryüzü ve bunlar arasındaki her şeyi o yaratmıştır. Onun başlangıcı ve sonu yoktur. Allah'tan başka tanrı yoktur. O, yaratıklarına karşı merhametli ve bağışlayıcıdır. Günah işleyenlerin tövbesini kabul eder. Müslüman olarak ona ibadet eder ve ondan yardım dileriz. Biz, Allah'ı göremeyiz. Fakat o, bizi her yerde ve her zaman görür. Evet yavrularım! Biz ona inanıyoruz. Onu görüyormuşçasına ibadet ediyoruz. Onu çok seviyoruz. Haydi, küçük yavrularım akşam olmak üzere, sizi evden merak ederler. İyi akşamlar çocuklar.

— İyi akşamlar dedeciğim, diyerek çocuklar evlerinin yolunu tuttular. İkisi de o gece dedenin anlattıklarını düşünerek uyudular.

Okuma Metni 2. Allah Vardır (Kandemir, 2006: 13-14; Baştürk ve Özdemir, 2017: 25-26).

Bir gün Mustafa, arkadaşlarıyla Allah'ın varlığı hakkında tartıştıktan sonra sinirli ve huzursuz bir hâlde eve geldi. Durup dururken:

— Allah olsaydı biz de görürdük, dedi. Babası, Mustafa'nın bu hâlini yadırgadı. Ona:

— Eğer düşünürsen, Allah'ın varlığını aklınla bulabilirsin. Her şey Allah'ın varlığını gösteriyor, demekle yetindi. Babası, Allah'ın varlığını Mustafa'ya değişik bir şekilde öğretmek istiyordu. Bu düşünceyle Mustafa uyurken onun Türkçe defterini açarak bazı sayfalarını kalemle çizip karaladı. Mustafa ders çalışmak için çantasından defterlerini çıkarıp masasının üzerine koydu. Türkçe defterini açtı. Sayfalarının karalanmış olduğunu görünce öfkelenildi:

— Kim çizdi benim defterimi, diye annesine sordu.

Annesi

— Bilmiyorum çocuğum, dedi.

Babası:

— Kalem kendi kendine çizmiştir, dedi. Canı sıkılan Mustafa:

— Olur, mu öyle şey, diye söylendi. Başka bir gün Mustafa, ayakkabısının tekini bulamadı. Aradı taradı, sonunda ayakkabısını mutfağın bir köşesinde görünce:

— Bunu, buraya kim koydu, diye öfkeli öfkeli konuştu.

Babası:

— Kendi gitmiştir, dedi.

— Olur, mu öyle şey, baba! Ayakkabının ayağı mı var? Canınız eğlenmek istiyor galiba, diye söylendi. Daha sonraki günlerde pijamasını misafir odasında, dolma kalemini ayakkabısının içinde bulan Mustafa, artık dayanamadı. Ağlamaklı bir sesle:

— Kim yapıyor bunları? Benimle kim uğraşıyor, diye bağırdı. Babası, Mustafa'yı yatıştırarak şunları söyledi:

— Bak çocuğum. Bunların kendi kendine hareket edebileceğini söylediğim zaman haklı olarak kabul etmiyorsun. Bu işleri mutlaka birinin yaptığını düşünerek onu araştırıyorsun. Haklısın, öyle olması gerekir. Babası konuşmasını şöyle sürdürdü:

— Bu çok kolay ve basit işlerin kendiliğinden olmayacağını kabul ediyorsun. Kendi vücudunun, ağaçların, hayvanların, Ay'ın, Güneş'in, kendiliğinden olamayacağını niçin düşün mü yorsun? Her şeyi bir yapan varsa onları da bir yapan vardır, dedi. Bu kadar kusursuz işleyen bir düzen, kendiliğinden kurulabilir mi? Mustafa:

— Haklısın babacığım, diyerek hatasını kabul etti ve kendini Allah hakkında bilgilendirdiği için babasına teşekkür etti

Okuma Metni 3. Bir Kayısı Hikâyesi (Evliyaoğlu, 2005: 15; Baştürk ve Özdemir, 2017: 27).

Güzel bir yaz günüydü. Metin ile Ayşenur bahçeye çıkmışlardı. İki kardeş, ağaçtan kayısı topladılar. Güzelce yıkayıp yemeye başladılar. Meyveler pek lezzetliydi. Tadına doyum olmayan bu meyveleri yerken Ayşenur:

— Allah'ım, dedi. Sana şükürler olsun. Bizim için ne güzel şeyler yaratmışsın!..

— Gerçekten öyle, diye tamamladı Metin. Allah'a ne kadar teşekkür etsek azdır. Sonra, bir kayısı çekirdeğini iki parmağının arasında tutarak Ayşenur'a sordu:

— Bak kardeşim, bu çekirdeği toprağa gömsek bundan ne çıkar? Ayşenur cevap verdi:

— Bir kayısı fidanı çıkar.

— Peki, bu fidan büyüyünce ne kadar meyve verir?

— Oo... yüzlerce meyve verir. Seneleri hesaba katarsak binlerce, on binlerce kayısı verir.

— Peki, o binlerce kayısının çekirdeğini toprağa eksek ne olur?

— On binlerce kayısı ağacı çıkar... Bir kayısı ormanı olur... Metin, Ayşenur'a baktı. Elindeki kayısı çekirdeğini tekrar ona göstererek:

— Demek ki şu küçük çekirdeğin içinde nice ormanlar saklı değil mi, dedi. Ayşenur:

— Oh.. Bu ne akıl almaz şey, diye mırıldandı. Allah'ım sen ne büyüksün, bir çekirdeğe ormanlar sığdırmışsın!..

— Evet... dedi Metin... Onun gücü ve kudreti pek büyüktür...

Bu konuşma iki kardeşi çok duygulandırmıştı. Yedikleri kayısının tadı daha da güzelleşmişti. Gökyüzü mavi mavi onlara bakıyor gibiydi. Hafif bir rüzgâr saçlarını okşadı. İçlerine bir sevinç yayıldı.

2.1.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

Allah'a İman okuma metni, *inanç* öğrenme alanı içerisinde olup *Allah İnancı* ünite başlığının *Evrende Bir Düzen Vardır* alt konu başlığında geçmektedir. Alt konu başlığının hedeflenen değerler ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Aynı şekilde *Evrende Bir Düzen Vardır* konu başlığı içerisinde geçen okuma metninin de konu ile bağlantılı olması gerekir. Nitekim alt konu içeriğinde verilen pek çok ayette evrendeki ölçü ve düzenden söz edilmektedir. Öğrenme alanı ve alt konu başlıklarında şu ayetlere yer verilmiştir: “Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık “ (Kamer, 54/49). “Güneş ve Ay bir hesaba göre (hareket etmekte)dir” (Rahman, 55/5). “Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, azîz ve alîm olan Allah’ın takdiridir. Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik...” (Yasin, 36/38-39). Okuma metninin yer aldığı alt başlıktaki bu ayetlerin yanında evrendeki ölçü ve düzenle ilgili bilimsel veriler de kullanılmıştır. Örneğin uzayın ortalama sıcaklığı eksi 270°C ve dünyanın ortalama sıcaklığının ise yaklaşık 19°C olduğundan hareketle normal yaşamda ölçü ve düzenin öneminden bahsedilmiştir (Baştürk ve Özdemir, 2017: 18). Yine ünite konularında kullanılan dört resmin de doğa, fizik ve Allah ilişkisine yönelik olduğu dikkat çekmektedir.

İnanç öğrenme alanında yer alan okuma metnini çerçeveyen başlık ve içerikler, 7-12 yaş arası çocuklarda dinî duygu ve düşüncenin gelişmesi hakkında bir durum tespiti amacıyla çocuklarla yapılan bir araştırmada *sence Allah nerededir?* ifadesiyle yöneltilen soruya verdikleri cevaplarla uyduğu gözükmemektedir. 7-9 yaşa arası çocuklar Allah’ı gökte tasavvur ederken örneklem kitabı okuyan beşinci sınıf 10-12 yaş öğrencilerinin içinde bulunduğu yaş aralığında *Allah gökte değil her yerde* şeklinde tasavvur edilmiştir. Araştırmanın *Allah denince aklınıza neler geliyor? O’nun nasıl bir şey olduğunu zannediyordunuz? Bildiklerini söyler misiniz?* biçiminde düzenlenen soruya verilen cevaplar ise farklı yaş, cinsiyet ve çevre faktörleri göz önünde bulundurularak şu şekilde gruplandırılmıştır.

- Allah’ın büyüklüğünü ve yüceliğini ifade ederek O’nun ilahi bir varlık olduğunu düşünmektedirler.
- Allah, çocuğun ailesinin ve diğer tüm varlıkların yaratıcısı olarak tasavvur edilmektedir.
- Allah yaşatan, yardım eden, koruyan, istekler cevap verendir.
- Allah’ın fiilleri dikkat çekmektedir. O, görür, işitir, bilir, yapar, duyar vb.

- Allah kişi ve toplum hayatını düzenler. O, iyileri korur kötüleri cehenneme atar.
- 7-9 yaşlarındaki çocuklar çok kullanmasalar da Allah esirgeyici, bağışlayıcı ve affedicidir (Yavuz, 1987: 166-167; Selçuk, 1991: 99-100)

Özellikle Allah'ın her yerde tasavvur edilmesi şeklinde ulaşılan sonuçlar, beşinci sınıf *inanç* öğrenme alanı ve alt konu başlıklarının hedef değerlerle uyumlu kaleme alındığı göstermesi açısından önemlidir. Fakat fitrî temelde çocuğun yönelimlerini karşılayan öğrenme alanında verilen destekleyici unsurlardan biri olan okuma metinlerinin de kazandırılmak istenen bilgi ve duygu seviyeleriyle uyumlu olması gerekmektedir. *Allah'a İman* okuma metninde anne ve babası çalışan ve babaannelerinin baktığı Abdullah ve Habibe isminde iki çocuktan bahsedilmektedir. Babaanne karakteri kendi halinde ve çocukların ihtiyaçlarını gidermeye çalışan güvenilir, sorumluluk alan ve sevgi dolu bir rol model olarak karşımıza çıkmaktadır. Babaanne karakteriyle sevgi, güvenilirlik ve sorumluluk hedef değerlerine vurgu yapıldığı söylenebilir. Anne babanın çalışması, çalışkanlık hedef değeriyle ilişkilendirilmektedir. Çocukların parkta oyun oynarken karşılaştığı yabancı birisine Allah ile ilgili soru sormaları ve o kişinin de çocukların sorularına cevap vermesiyle Allah'a iman, metin başlığı arasında ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Yabancı kişinin beyaz sakallı bir dede tasviriyle karşımıza çıkması ve çocukların Allah konusundaki sorularına cevap vermesi güvenilirlik hedef değeriyle ifade edilebilir.

İnanç öğrenme alanı içerisinde yer alan bir diğer okuma metni *Allah Vardır* başlığı ile verilmiştir (Baştürk ve Özdemir, 2017). Okuma metninin *inanç* öğrenme alanı ve *Allah Vardır ve Birdir* alt konu başlığının içeriğiyle uyumlu bir şekilde örneklem kitapta yer aldığı söylenebilir. Alt konu başlığında bilimsel verilerden ve günlük hayat örneklerinden yola çıkılarak Allah'ın varlığıyla ve sıfatlarıyla ilgili bilgilere verilmiştir. Aklın önemine dikkat çekilerek insanın dünyayı gözlemlediği takdirde yaratıcıya ulaşabileceği vurgusu yapılmıştır. Bilimsellik değerinin ön plana çıktığı konu, dede ve torun figürü ile konuşma havasında işlenmiştir. Dede profili güven ve sevgi değerleriyle torun ise çalışkanlık ve sorumluluk değerleriyle alt konu içeriğinde işlenmiştir. *Allah Vardır ve Birdir* konu başlığında yer alan okuma metninin içeriğini ise Mustafa ve babası arasında geçen diyaloglar oluşturmaktadır. Mustafa'nın babası oğluna Allah'ın var olduğunu ve evrendeki düzenin tesadüf eseri oluşamayacağını günlük hayattaki örneklerden yola çıkarak ispat etmeye çalışmıştır. Mustafa'nın arkadaşlarıyla sürtüşmesinden yola çıkarak anlatılmaya çalışılan konuda akli kullanmanın önemine dikkat çekilmiştir. Metinde baba, Mustafa'nın da içinde bulunduğu bir oyunla anlatmak istediği konuyu pekiştirmiş ve oğlunun yaparak yaşayarak öğrenmesine yardımcı olmuştur. Hiçbir şeyin kendiliğinden olamayacağını günlük hayattan basit örneklerle

anlatmaya çalışmıştır. Okuma metni öğrencilerin özdeşim kurabileceği baba-oğul örneklemeyle dikkat çekmektedir. Ayrıca metinde baba modeli toplumda güven, sorumluluk, çalışkanlık ve sevgi değerleriyle anılmaktadır. Defterin kendi kendine çizilemeyeceğinden, ayakkabının kendiliğinden yürüyemeyeceğinden hareketle ay, güneş, hayvanlar ve ağaçların da tesadüfi olmayacağı örneği verilerek bilimsellik değerine vurgu yapıldığı söylenebilir.

İnanç öğrenme alanı ve *Allah Vardır ve Birdir* alt konu başlığında verilen *Allah Vardır* adlı okuma metninin beşinci sınıf öğrencilerinin öğrenme çağı özellikleriyle uyumlu olduğu da gözükmemektedir. Bilgin ve Selçuk'un (1991: 66) gelişme çağları ve din öğretiminin yaş aralıklarında akılcı dönem olarak adlandırdıkları 10-13 yaş aralığında mantıksal çıkarımlarla Allah'a iman kazanmaktadırlar. Okul çağının ilk yıllarında çocuğun zihinsel gelişimi somut düşünce düzeyinde olduğu için söylenenlere itirazsız inanır. Fakat beşinci sınıf dönemine doğru akılcı öğrenme yaşıyla kesiştiği için bilgileri akıllarıyla öğrenmeye ve tartmaya başlarlar. O zamana kadar aile ve çevrede duygusal olarak öğrendikleri bütün bilgileri, akli olarak yeniden ele alırlar. Fakat tam olarak çocukluk çağından çıkamadıkları için duygusal yönleri de ağır basmaktadır. *İnanç* öğrenme alanında Allah'ın varlığını anlatan okuma metni, beşinci sınıf öğrencilerinin akılcı dönemlerine uygun bir içerikle hazırlanmış ve mantıksal çıkarımlar temelinde Allah'ı bulmada bilimsellik değeri üzerinde önemle durulmuştur.

İnanç öğrenme alanının üçüncü, *Allah Vardır ve Birdir* alt konu başlığının ikinci okuma metni ise *Bir Kayısı Hikayesi* olarak belirlenmiştir (Baştürk ve Özdemir, 2017: 27). İçerik bakımından öğrenme alanıyla ilişkili olan konu başlığı yukarıda da belirtildiği gibi bilimsel verilerle zenginleştirilmiştir. Sevgi, çalışkanlık, sorumluluk, güven ve bilimsellik değerlerinin işlendiği konu uzaydan ve dünyadan örnek görsellerle anlatılmıştır. Sevgi ve güven değerleri dede ile bütünleştirilmiş, çalışkanlık ve sorumluluk değeri ise Murat karakterinin bir ağaç yetiştirmesi ve ağacı büyütmek için elinden geleni yapması davranışıyla verilmeye çalışılmıştır. Dünyanın güneş etrafında dönmesi, gece ile gündüzün birbirini takip etmesi ve gezegenlerin konumu gibi veriler ile de bilimsellik değerine özel bir tarzda vurgu yapıldığı söylenebilir.

Dede ile torun arasındaki diyaloglardan oluşan ve aklın önemine vurgu yapılan alt konu içeriğinde ayetlerden ve doğadan örnekler sunularak Allah'ın sıfatları hakkında bilgiler verilmiştir. Örneğin olayın başkahramanı Murat kendisinin bir ağaç diktğini ve o ağacı yaratanın Allah olduğunu, ağacın büyümesi için gerekli ortamı sağladığını ve sonucunu Allah'a bıraktığını söyleyince dedesi buradan yola çıkarak Allah'ın *Tekvin* sıfatını açıklamıştır. Yine dedenin ağzından Allah'ın işitme sıfatı anlatılırken Bakara suresi 181 "...Şüphesiz Allah (her şeyi) işitir ve (her şeyi) bilir.", *Al-i İmran suresi 29* "De ki: İçinizdeki-

leri gizleseniz de açığa vursanız da Allah onu bilir. Göklerde ve yerde olanları da bilir. Allah her şeye kadirdir.” ayetleri örnek verilmiştir.

Bir Kayısı Hikâyesi adlı metinde ise olayın kahramanları iki kardeştir. Bir ağaca tırmanan kardeşler kayısı yerken çekirdeğinden hareketle Allah’ın gücü ve kudreti hakkında konuşmaktadırlar. Bir kayısı çekirdeğinden bir ağacın çıkması, ağaçta yetişen birçok meyvenin toprağa düşmesi ve çekirdeklerin toprakla buluşması zamanla ormanların oluşma serüveni, iki kardeşin Allah’ın gücünün farkına varıp hayrete düşmeleri okuma metninde işlenmektedir. Metinde sözlü olarak ifade edilmese de güven ve sevgi değerleri kardeş bağı örnekliğinde verilmeye çalışılmıştır. Sorumluluk ve çalışkanlık değerine yer verilmemiş, bilimsellik değerinin ise bir kayısı çekirdeğinden bir orman çıkması verisi ile desteklendiği görülmüştür. Öğrencilerin anlayabileceği bir anlatımla sunulan metnin somuttan soyuta yani Allah fikrine ulaşmayı hedeflediği söylenebilir.

Bir Kayısı Hikâyesi metninde 10-13 yaş gruplarında dini inanç öğretiminde önceki yaş gruplarında gökte tasavvur edilen Tanrı’nın yeryüzüne inen ve her yerde olan Tanrı fikriyle uyuşması dikkat çekmektedir. Bu yaş grubunda ikna önemli olup inanma ihtiyacının sağlıklı bir şekilde oluşması için gündelik hayatta çocuğun tecrübelerine yer verilmesi gerekmektedir. Çocuğun tecrübesi çocukluk döneminden başlayıp zihinsel gelişime göre somuttan soyuta doğru evrilmektedir. Çocukluk döneminde *Allah korusun, Allah bağışlasın, Allah kolaylık versin* gibi kültürel motiflerle oluşturulan Allah tasavvuru yaşı ilerlemesiyle birlikte O’nun sıfatları doğrultusunda sağlıklı ve kitabî bir zemine kavuşmalıdır. Örneğin Kur’an’da Allah; ilim, kudret, irade, adalet, rahmet, rab vb. sıfatları doğrultusunda insanların zihinlerine ve duygularına seslenmekte, böylece kulları tarafından bilinmek istemektedir (Selçuk, 1991: 109; Doğan ve Tosun, 2003: 126). Casiye suresi 45/2-4’de Allah-u Teala şöyle buyurmaktadır:

Şüphesiz göklerde ve yerde, inananlar için (Allah’ın varlığını ve birliğini gösteren) nice deliller vardır. Sizin yaratılışınızda ve Allah’ın (yeryüzüne) yaydığı her bir canlıda da kesin olarak inanan bir toplum için elbette nice deliller vardır. Geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, Allah’ın gökten rızık (sebebi olarak yağmur) indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için deliller vardır.

Yine Kur’an-ı Kerim’in birçok yerinde Allah, sıfatlarından hareketle insanları düşünmeye davet etmektedir. *Bir Kayısı Hikâyesinde* de Allah’ın tekvin sıfatından hareketle yaratıcı fikrine ulaşmayı hedefleyen ifadelerle yer verildiği söylenebilir. Yine bu hedefin gerçekleşmesi için dinin asli kaynaklarına sadık kalmak suretiyle fen bilimleri verilerini kullanmak anlamına gelen bilimsellik değerinin de metinde işlendiği ifade edilebilir.

2.1.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler

İnanç öğrenme alanında destekleyici unsurun başında gelen okuma metnlerinin rastgele seçilmeyip hedef değerleri gerçekleştirmede müfredatla uyumlu olması gerekir. Öğrenme alanı ve konu başlıkları bazında öğrenciyi merkeze alan ve başta bilimsellik değerinin ön plana çıktığı alt konu içeriklerinin yer aldığı söylenebilir. Özellikle ilgili ders kitabını okuyan öğrencilerin algı seviyesine denk gelen bir içeriğin ve dilin olması hedef değerlerin öğrencilere kazandırılmasında hayati bir önem taşımaktadır. Değer öğretiminin nasıl olması gerektiği veya hangi yaklaşımın esas alınması gerektiği konusu ise belirsiz olmakla birlikte eğitim ve öğretimin yapılandırmacı yaklaşımına uygun olarak akılcı değer öğretimi yaklaşımlarına uygun olması gerektiği ifade edilebilir. Bilindiği gibi değer öğretimi yaklaşımlarını en temelde iki kısma toplamak mümkün gözükmemektedir: Geleneksel ahlak eğitimi yaklaşımı ve akılcı ahlak eğitimi yaklaşımı. Değer açıklama, değer geliştirme, değer analizi yaklaşımları ikinci kısımda yer almaktadır (Tosun, 2016: 182-183). Müfredatta değer yaklaşımlarının hangisinin tercih edildiği veya edilmesi gerektiği tartışması hem değer öğretimi yaklaşımlarının temelde uygulamaya dönük olmasından hem de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde geleneksel tavırların güçlülüğünden dolayı belirsiz bir zemin ürettiği söylenebilir. Bu noktada değer öğretimi yaklaşımları açısından okuma metnlerinde birleştirici yaklaşım kaçınılmaz olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat destekleyici unsurlarla ilgili tercih edilen veya kaçınılmaz yaklaşım birleştirici yaklaşım olmakla birlikte içerikte ön plana çıkan bazı yaklaşımlar da olabilmektedir.

Bilimsellik, sevgi, güvenirlik, çalışkanlık ve sorumluluk hedef değerlerini içeren *inanç* öğrenme alanında ilk yer verilen *Allah'a İman* okuma metninin, ünite özelinde belirlenen değerlere değindiği söylenebilir. Bu bağlamda okuma metninde beyaz sakallı dede profili kullanılarak bir samimiyet ve güven ortamı sağlanmaya çalışılmış ve dedenin ağzından Allah'ın varlığı ve özellikleri anlatılmıştır. Burada babaanne ve dede rol modelleriyle geleneğe atıf yapılmış ve doğrudan telkin yöntemi ile Allah'ın varlığının ispatı sağlanmaya çalışılmıştır. Anne babası çalışan ve babaanne tarafından bakılan çocuk örnekleme hayatın gerçekleriyle uyumlu olmasına rağmen Allah'ın varlığını ispatlama konusunda kullanılan ifadeler çocuğun içselleştiremediği salt kuru bir anlatımın ötesine geçememiştir. *İnanç* öğrenme alanı içerisinde yer alan *Allah'a İman* okuma metninin başlık itibarıyla belirtilen öğrenme alanıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Öğrenme alanında hedeflenen seviye İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredat Programının temel yaklaşımı olan yapılandırmacı yaklaşıma uyumluyken okuma metni içeriğinin bu yaklaşım mantığı ile verilmediği ve salt kuru bir anlatımın ötesine geçmediği söylenebilir.

Allah inancının anlatıldığı ikinci metin, Mustafa karakterinin babasıyla yaşadığı diyalogdan oluşmaktadır. Bu metnin değer öğretimi yaklaşımlarının mantığında yer alan öğrenci merkezli (Selçuk, 1991: 65) yaklaşımla kaleme alındığı ifade edilebilir. Fakat konu başlığı içerisinde bilimsellik hedef değerine uygun bir anlatım metoduna yer verilirken okuma metninde salt kuru ifadelerle Allah'ın varlığının ispat edilmeye çalışılması geleneksel Allah inancını içeren ve ezber formunu çağrıştıran Tanrı inancıyla öğrencinin gündelik hayatından bağımsız bir metin çağrışımı yapmaktadır. Okuma metninin biraz da zorunluktan dolayı doğrudan aktarma (telkin), değer analizi ve değer açıklama öğrenme yaklaşımlarından izler taşıdığı söylenebilir. Metnin kahramanı olayın merkezine yerleştirilmekte ve Allah inancına ulaşması için davranışsal bir tecrübe kazandırılmak istenilmektedir. Fakat geleneksel telkin merkezli din dili, hedef değerlerin kazanmasında diğer yaklaşımların avantajlarını gölgeleyebilmektedir. Örneğin okuma metni, değer açıklama yaklaşımından izler taşımakla birlikte ona tam da uygun olmadığı söylenebilir. Olayın kahramanı Mustafa, yaşayarak öğrenmeye yönlendirilmiş fakat sonucu babasının yönlendirmesiyle bulmuştur. Oysa değer açıklama yaklaşımında yedi basamakta değer kazandırılır. Seçim yapma, alternatifler arasından seçme, her alternatifin sonuçlarını değerlendirerek seçebilme, ödüllendirme ve değer verme, serbestçe seçilen bir değeri söyleyebilme, serbestçe seçilen bir değerle uyumlu bir hareket tarzıyla hareket edebilme, seçilen değerle uyumlu hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilme (Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 361-384). Bu noktada değer açıklama yaklaşımının anahtar ögesi cevap açıklamaktır. Cevap açıklama öğrencinin kendi fikirlerini ortaya koyması anlamında onu cesaretlendirir. Bu yaklaşım öğrencilere kendi değerlerinin farkında olması için yardım eder (WeltonandMallan, 1999:140). Metinde sonuca yani Allah inancına çocuğun cevabından hareketle ulaşmasından ziyade geleneksel değer aktarımı alışkanlığından dolayı yapılandırmacı yaklaşımdan uzaklaşıldığı söylenebilir ve hedef değerler açısından sorunlar barındırdığı dile getirilebilir.

Bir Kayısı Hikâyesi okuma metninde ise iki kardeş kendi deneyimlerinden yola çıkarak sonuca ulaşmışlardır. Hedef değerlerden bilimsellik değerinin verilen örnek ile uyumundan söz edilebilir. Metinde iki kardeşin bilimsellik değerine kendilerinin deneyimleriyle ulaşmasının sınıf içerisinde öğrencinin anlayabileceği bir örneklikle anlatılmış olması değer açıklama yaklaşımıyla ilişkilendirilebilir. Yine öğrencilerin normal hayatta karşılaştığı bu örnek, bilimsellik değerinin hatırlanmasında ve davranışa dökülmesinde katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Hikâyenin sonucunda ise ahlaki değerleri yerleştirmekten ziyade prensipler geliştirmede yardımcı olmaya imkân veren *ahlaki muhakeme yaklaşımı* dikkat çekmektedir. Yenilen meyvenin kökenine ilişkin dinsel temellendirmeye gündelik

hayat, kutsal bir kosmos (Berger, 2011: 51) zeminine çekilmeye çalışılmıştır. Okuma metninin okuyucu merkezli diyalogları ve mantıksal çıkarımları dolayısıyla olumlu ama değer öğretim yaklaşımlarından birçok izler taşıması dolayısıyla hedef değerleri gerçekleştirmede riskler taşıdığı söylenebilir.

2.1.2. Beşinci Sınıf İlköğretim İnanç Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiirler ve Hedef Değerler İlişkisi

İnançlar duygusal zemin, derin bağlılık ve bilinç düzeyine tekâbül etmektedir. Duygusal zihnin işleyişinin çağrışımsal olduğunu belirten Goleman’a göre bir gerçekliği simgeleyen ya da onun bir anısını çağrıştıran ögeler, o gerçekliğin aynısı olarak kabul edilmelidir. Böylece teşbih, mecaz ve tasvir, aynen roman, sinema, şiir, şarkı, tiyatro, opera sanatları gibi, doğrudan duygusal zihne hitap ederler. Peygamberler, bilgeler, insanın kalplerini duygunun dilinden konuşarak, meseller, masallar ve öykülerle fethetmişlerdir. (Goleman, 2000: 366). Peygamberlerin öğretilerindeki meseller, liriklik ve cevâmiu’l-kelimlikleri insanların manevi yönünü beslemiş ve güçlendirmiştir. Örneğin İslam âlimlerinin pek çoğuna göre Hz. Peygamber aynı zamanda cevâmiu’l-kelim sahibidir. Bu anlayışın dayanağı “Ben cevâmiu’l-kelim... ile gönderildim” hadisidir (Buhari, 1422: 121; Müslim, ts.: 1). Az sözle çok ve yerinde manaları ifade etmek anlamındaki cevâmiu’l-kelim vasfı sadece Hz. Peygamber’e verilmiştir. Bu anlamda ilahi öğretinin içeriğinde duyguların tanınması ve yönetimi konusu büyük yer tutar. Özellikle kıssalar bu konuda önemli görev üstlenmiştir: Bu hikâyelerle değerler; hayatın içine, ilişkilere, yaşantılara dönüşmüştür (Özdoğan, 2005: 157). Aynı görevi irfan geleneği temelinde şiirlerde de görmekteyiz.

İnanç öğrenme alanındaki şiirlerin en büyük etkisi, dini duyguda görülmektedir. Din duygusu, kökleri ve kaynakları yönüyle insan fıtratına bağlı deruni bir heyecan ve duyguya karşılık gelmektedir (Öcal, 2013: 50-51). Dinî duygu; belli bir anlamı, değeri, önemi, gayesi veya başka bir deyişle onun kendine özgü spesifik duygu olduğundan hareketle Yavuz (1987: 36) ilahi bir kuvvetin ve ilahi bir dünya nizamının varlığından kaynaklanan düşünce ve tasavvurların yerine göre isteme ve sakınma biçiminde gelişen duyguları kastettiğini belirtmiştir. Fıtrat temelinde bu duyguya sahip olarak dünyaya gelen çocuk, etrafına hep Allah ile ilgili sorular yöneltmektedir (Ay, 1989: 119). 7-12 yaş grubundaki çocuklar üzerine yapılan araştırmada şu sonuçlara ulaşılmıştır: “Çocukların Allah inancı ile karşılaşması çok küçük yaşlarda başlamaktadır. Çocukların dini inançlarla karşılaşması, kendisine oldukça duygusal bir zenginlik kazandırmaktadır. Bu onun Allah ve din ile ilgili öğrenmek için gösterdiği özel ilgiden daha iyi anlaşılabilir” (Yavuz, 1987: 23-28). Dini duygu ve düşüncenin

gelişmesine katkıda bulunan faktörler *aile, sosyal çevre ve kitle iletişim araçları* şeklinde sıralanırken bu duygunun gelişmesinde yararlanılacak metotlar ise şöyle maddeleştirilmiştir: a)İyi örnek oluşturulmalıdır b)Çocukların sorunlarından yararlanılmalıdır c)Uygun zaman ve ortam gözetilmelidir d)Sevgi ile yaklaşılmalıdır e) Alternatifler getirilmelidir f) Hikâyeler ve masallardan yararlanılmalıdır g) Mabetlere ve kutsal yerlere götürülmelidir h) Hastalık ve ölüm anındaki duygulardan yararlanılmalıdır (Öcal, 2013: 51-65).

Eğitim ve öğretim sürecinde özellikle örneklem kitabı okuyan 10-13 akılcı dönem yaş grubu, dini duygu bakımından hem çocukluk döneminin duygusal yönünü hem de ön ergenlik döneminin akıl boyutundan güçlendiği bir zaman aralığını temsil etmektedir. Allah inancı çocuklara kazandırılırken din eğitimi literatüründe şu ana ilkelere dikkat çekilmektedir:

- Çocukların inanma ihtiyacı İslam'ın özüne uygun olarak karşılanmalıdır.
- İnsanın manevi boşluğu, inanç değeriyle doldurulmalıdır.
- Çocuklarda batıl inançların oluşmasına engel olunmalıdır.
- Çocuğa Allah tanıtılırken onun tecrübelerinden faydalanılmalıdır.
- Allah sevgisi esas alınmalı.
- Müsamahalı ve hoşgörülü olunmalı.
- Tedricilik esasına dikkat edilmeli.
- Zaman ve mekan faktörüne dikkat edilmeli.
- Çocuğun gönlüne hitap edilmeli.
- Çocuğun dikkatini çevresine yöneltilmeli (Doğan ve Tosun, 2003: 125).

Beşinci sınıf *inanç* öğrenme alanında Allah inancı anlatılırken özellikle çevreye yönleltmelerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bilimsellik değeri bağlamında öğrenme ve alt konu başlıkları işlenirken sevgi değeri bağlamında da şiirlere yer verildiği ifade edilebilir. Eğitim ve öğretimde şiirler, istedik davranışları oluşturma ve tutum geliştirmede önemli bir araç olarak değerlendirilmiştir. Birçok şair ve bakış açısına göre şiir tanımları farklılaşmasa da bütün tanımlarda ortak olan nokta şiirlerin duyguların özlü ve yoğun bir şekilde ifade edilmesinin aracı olmasıdır (bk. TDK Türkçe Sözlüğü). Bundan dolayı şiirler, eğitim ve öğretim faaliyetinde destekleyici bir unsurdur. Yine bu sebeple seçilen şiirler hem konuyu desteklemeli hem de hedef değerleri kazandırmaya hizmet etmelidir

Beşinci sınıf *inanç* öğrenme alanı inanç ve akıl, evren ve düzen, çalışmak ve Allah'a güvenmek gibi içerikleri taşımaktadır. *İnanç* öğrenme alanında kazandırılmak istenilen hedefler değerler bilimsellik, sevgi, güvenirlilik, çalışkanlık ve sorumluluk olarak belirtilmiştir (MEB, 2010: 42). Beşinci sınıf inanç öğrenme alanında destekleyici unsurlardan sadece üç şiire yer verilmiştir:

Şiir 1: Bir Ustanın Eli Değmiş (Coşkun, 1999: 78; Baştürk ve Özdemir, 2017: 19)

Gözlerini aç da bir bak,	Su vurmamış sahralara,
Şu semavat zambak zambak.	Yağmur inen topraklara,
Göklerdeki düzene bak,	Yeşeren şu ağaçlara
Bir ustanın eli değmiş.	Bir ustanın eli değmiş.

Işık saçan balıklara,
Alev alev volkanlara,
Yere düşen yapraklara
Bir ustanın eli değmiş.

Şiir 2: Yaratan Tektir (Pekşen, 1988: 11; Baştürk ve Özdemir, 2017: 21)

İnsanlar eminiz,	Başka ilâh olsaydı,	Ben de inanıyorum
Allah birdir ve tektir.	Bu düzen sağlanmazdı,	Allah'ın tekliğine.
Herkes bunu bilerek	Göklerin düzeni tek	İnanıyorum elbet
İbadet edecektir.	Yasaya bağlanmazdı.	Peygamberin sözüne.
Elbet, Yaradan tektir,	Birinin yaptığını	İnanmak huzur dolu
Yoksa olmazdı uyum.	Bir diğeri bozardı,	İnandım ve mutluyum.
Bir Allah'a kulum ben	Biri, birine küser,	Hem bugün hem yarından
Ve bundan çok mutluyum.	Bazen belki kızardı.	Umutlu, umutluyum
Şu sonsuz göklere bak,	Bu kızgınlık anında	
Milyarlarca yıldız var.	Düzen altüst olurdu.	
Bir yörünge üstünde	Kâinattaki düzen	
Şaşmadan dolanırlar.	Durmadan bozulurdu.	

Şiir 3: Bal Arısı (Nigar, 2001: 15 Baştürk ve Özdemir, 2017: 29).

Bir gün kırdı gezerken	Sabah erken çıkarım	İşte böyle çocuklar
Bir bal arısı gördüm,	Evimden kovanımdan,	Arı bir örnek bize,
Konmuştu bir çiçeğe	Gezerim çiçekleri	O bile boş durmazken
Ne yaptığını sordum.	Şifa akar balımdan.	Ne hâcet başka söze.
Bu soruma cevapla	Tembellik yoktur bende	
Çalışıyorum dedi.	Çalışır çabalarım,	
Sonra vızıldayarak	Küçücük bedenimle	
Çiçek tozunu yedi.	Ne dağları aşarım	
Sofranızdaki balın	Hep balın üzerine	

Ustası benim, dedi.	Hayalim ve düşlerim
Bir gramcık bal için	Peteğimin üstüne
Akıyor terim, dedi.	Nakış nakış işlerim

2.1.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

İnanç öğrenme alanında yer alan *Bir Ustanın Eli Değmiş* şiiri *Evrende Bir Düzen Vardır* alt konu başlığında geçmektedir (Baştürk ve Özdemir, 2017). Öğrenme alanının alt ünite içerikleri bağlamında hedeflenen değerleri öğrenciye kazandırmayı amaçladığı söylenebilir. Ünite alt başlıkları ve içeriklerine bakıldığında bilimsel verilerden yola çıkarak Allah'ın varlığı ispatlanmaya çalışılmıştır. Şiirin yer aldığı *Evrende Bir Düzen Vardır* alt konu başlığında suyun donması, mevsimlerin oluşması, atmosferin önemi, yükseğe çıkıldıkça havanın soğuması gibi bilimsel verilerden yola çıkarak evrendeki düzenden bahsedilmiş ve bunun kendiliğinden olamayacağı belirtilerek Allah'ın varlığına vurgu yapılmıştır. Bütün bu örneklerle bakıldığında ünite alt başlığında öne çıkan hedef değer bilimsellik, şiirde doğrudan ulaşılmak istenilen hedef değer ise sevgi olduğu söylenebilir. Konuda olduğu gibi şiirde de doğadan örnekler verilmiş ve her şeyin bir uyum içerisinde yaratıldığına vurgu yapılmıştır. Bu şiirde akılların kullanılarak Allah'ı arama, sezgisel iç gözlemle ile arama ve eğitim-öğretim yoluyla arama-bulma şeklinde kategorize edilen çocuğun Allah'a yönelme pratiklerine sahip olduğu söylenebilir (Yavuz, 1987: 128). Çocuk en başta çevresindeki varlıklardan hareketle Allah inancına ulaşmakta, O'nu kalbinde hissetmekte ve eğitim-öğretim yoluyla bilgi düzeyinde bilinç oluşturmaktadır. *Bir Ustanın Eli Değmiş* şiiri, öğrenme alanı ve alt konu başlığının bilimsellik, çalışkanlık, sorumluluk değerini kazandırmaya destek içeriğinin yanında şiir olması münasebetiyle de sevgi değerine özel bir katkı sağladığı söylenebilir.

İnanç öğrenme alanında yer verilen ikinci şiir ise *Yaratan Tektir* şiiridir (Baştürk ve Özdemir, 2017). *Allah Vardır ve Birdir* konu başlığında da bir önceki konuda olduğu gibi bilimsel verilerden yola çıkarak Allah'ın varlığını ispatlama ve sıfatları ile yaratıcıyı tanıtırma yöntemine başvurulmuştur. Alt ünite başlığında bilimsellik ve bir çocuğun ağzından fidan dikmesi anlatılarak sorumluluk, çalışkanlık değerlerine, dede profilinin öne çıkmasıyla ise güven ve sevgi değerlerine vurgu yapıldığı söylenebilir. *Yaratan Tektir* şiirinde yine kâinattaki uyumdan bahsedilerek bilimsellik değeri ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca şiirde inanmanın kişide sağladığı huzur ve mutluluktan bahsedilerek sevgi, geleceğe umutla bakmaktan söz edilerek de güvenilirlik değerlerinin işlendiği belirtilebilir. *Allah Vardır* okuma metniyle aynı alt konu başlığında yer alan *Yaratan Tektir* şiirinin, öğrencilerin dikkatlerini çevreye yönelterek bu mükemmel düzeni oluşturan çok güçlü bir varlığın var

olduğu düşüncesini çocuklarda oluşturmayı amaçladığı vurgulanabilir. Aynı öğrenme alanı ve alt konu başlığında yer alan eğitim ve öğretimde destekleyici unsurlardan okuma metni ve şiir, öğrencilere Allah inancı anlatılırken dikkat edilmesi gereken ilkelerle de uyduğu gözlemlenmektedir. Allah'ın tekvin sıfatını merkeze alan bu şiirin, batıl inançlardan uzak, İslam'ın özüne uygun, dikkatleri çevreye ve gönüle yönelten bir içeriğe sahip olduğu düşünülebilir (Doğan ve Tosun, 2003: 125-128).

İnanç öğrenme alanında üçüncü şiir olarak yer alan *Bal Arısı* şiiri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında okuma metni başlığıyla verilmiştir (Baştürk ve Özdemir, 2017). *Çalışırım, Allah'ın Yardımına Güvenirim ve Başarıyorum* alt konu başlığında verilen *Bal Arısı* şiiri, içerik bakımından konu başlığıyla uyumlu gözükmemektedir. Ders kitabında Veli usta örneklemeyle işlenen konu, akademik eğitimi olmayan fakat işini iyi yapan ve iş ahlakına önem veren bir model sunmaktadır. Veli usta çalışmaya önem veren, elinden gelen gayreti gösterdikten sonra sonucu Allah'a bırakan bir ayakkabı ustası olarak karşımıza çıkmaktadır. Veli ustanın örnek aldığı kişi ise babasıdır. Babasından çalışkan, ibadetlerini aksatmadan yapan ve öğrenmeye önem veren biri olarak bahsetmektedir. Çalışkanlık, sevgi ve sorumluluk değerleri konu içeriğinde işlenmiş, işini iyi yapması nedeniyle üniversitelere ders vermek için çağrılması sebebiyle de bilimselliğe vurgu yapılmıştır. Fakat konu da sadece bir görsele yer verilmiştir. Görsellerin diğer konularda olduğu gibi fazla olması verilmek istenen mesajın akılda kalıcılığı açısından önemli gözükmemektedir. Diğer taraftan *Bal Arısı* şiiri bir bal arısının bal üretme sürecini anlatmaktadır. Arı figürü, tarih boyunca çalışkanlığıyla hikâyelerde yer alan hayvanlardan biridir. Nitekim Kur'an'ı Kerim'de adına bir sure isminin olması ve Allah'ın bal arısına ilham etmesi, arıyı merkeze alan hikâyenin sembolik anlamını güçlendirmektedir (Nahl, 16/68). Metinde fabl tekniğiyle konuşturulan arı, bal yaparken usanmadan çalıştığından ve tembellik yapmadığından bahsetmektedir. İlk etapta göze çarpan hedef değer çalışkanlık olduğu söylenebilir. Ayrıca arının sorumluluk bilinciyle işini aksatmadan ve azimle yapması da bir diğer değerdir. Güven değerinin açıkça ifade edilmese de arının bal üretme serüvenine sabahtan başlayıp akşama kadar devam etmesi ve Veli usta örneğinde olduğu gibi elinden gelen gayreti gösterdikten sonra sonucu Allah'a bırakma düşüncesiyle örtüştüğü ifade edilebilir.

Bal Arısı şiirinin, itikadi ve sosyal hayatta sahih İslam akidesi bağlamında Allah inancının öğrencilerde oluşturulması için önemli içerikler taşıdığı da söylenebilir. Gündelik hayatta her ne iş yapılırsa yapılsın önce tedbir alınıp sonra tevekkül etmek şeklinde sistematize edilen kader algısı, dinin gündelik hayat temelinde hem kutsal kosmos telakkisini hem de onun meşrulaştırımını örneklendirmektedir. (Berger, 1973; 2011; Okumuş, 2003;

2010). Şiir inanç öğretisi temelinde bilimsellik, sevgi, güvenilirlik, sorumluluk, özellikle de çalışkanlık hedef değerlerini kapsayan anlamlı bir tercih olarak düşünülebilir.

Sorumlulukları yerine getirdikten sonra Allah'a güvenmeyi salık veren şiirlerin, 10-13 yaş aralığı çocukların Allah tasavvurunun sağlıklı bir şekilde oluşmasına katkı sunduğu da ifade edilebilir. Nitekim daha önceki kısımlarda da bahsedildiği üzere 7-9 yaşlarındaki çocuklar Allah'ı gökte tasavvur edip yaratıcı, iyiliksever, yardımsever sıfatlarıyla düşünürken; 10-12 yaş aralığındaki çocuklar ise Allah'ı gökten yeryüzünde düşünmektedirler. Bu yaş grubunun Allah denince aklına neler geliyor? sorusuna verdikleri cevaplarda *Allah'ın büyüklüğü, ailesi dahil her şeyin yaratıcısı olduğu, yaratan, yaşatan, isteklere cevap veren, gören, işiten, bilen,, kişi ve toplum hayatını düzenleyen* noktalar ön plana çıkmıştır (Yavuz, 1987: 166-167; Selçuk, 1991: 99-100). Tanrının yerde her isteğe cevap verdiği algısı şeklinde ölçülen bir tasavvurun tembellik üretme riski de söz konusu olabilir. İslam düşünce geleneğinde insan iradesinin bütünüyle Allah'a bağlanıp yapılan fillerde insanın yükümlülüğünü ortadan kaldıran Cebri düşünceye kapı aralama potansiyeli taşıyan bu tür düşüncelere karşı dengeli (sahih) Allah tasavvuru oluşturması açısından da bu şiirler anlamlı görülebilir.

2.1.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir ve Hedef Değerler

Beşinci sınıf *inanç* öğrenme alanında üç tane şiire yer verilmesi olumlu değerlendirilme imkanı verirken kıssaya hiç yer verilmemesi ise bir eksiklik olarak addedilebilir. Değer öğretimi yaklaşımları bağlamında şiirlerde, öğrencilere hedef değerleri kazandırırken yine bütüncül/bütünleştirici değer eğitimi yaklaşımının iz düşümleri dikkat çekmektedir. Bütüncül değer eğitimi yaklaşımı geleneksel karakter eğitimi yaklaşımıyla ile ahlakî karar alma eğitimi yaklaşımlarının birleşmesinden oluşurken geleneksel ve akılcı değer yaklaşımlarının tek başlarına yetersiz olduğu fikrinden hareket etmektedir (Tosun, 2016: 177). Nitekim Kaymakcan ve Meydan'ın (2014: 183) tespitine göre değer açıklama, ahlakî muhakeme gibi yaklaşımlar değer konusunu somut bilimsel meselelere indirgerken kişilerin bireyselliğini görmezden gelerek eğitimi telkin ve örnek olmaya inhisar edilmesi gibi yaklaşımların tek başlarına yeterli olmasını zorlaştırmaktadır. Değer öğretimi yaklaşımlarında şiirler bütüncül yaklaşım olmakla birlikte hem söz konusu destekleyici unsurların yapısından hem de inanç öğrenme alanının doğasından dolayı klasik ahlak ve karakter eğitiminde oluşan geleneksel değer eğitiminin yani değer aktarımı yaklaşımının tercih edildiği söylenebilir. Değer aktarımı yaklaşımında değerler belli bir toplumun, toplumsal grubun ya da milletin temel değerleridir. Ya da bu değer ve normlar arasından seçilip belirlenmiş olandır. Değer

aktarımı yaklaşımı üç ön kabul üzerine kurulur: a)Değerler göreceli değildir b) Evrensel değerler vardır c)Okul değerleri benimsetmelidir (Tosun, 2016: 168). *Bir Ustanın Eli Değmiş* şiiri çevreden hareketle yaratıcıya ulaşmayı, *Yaratan Tektir* şiirinde birden çok yaratıcının olması durumunda ortaya çıkabilecek problemlerin üreteceği kaos ve *Bal Arısı* şiiriyle de arıların düzeninden hareketle bir yaratıcı fikrine ulaşmanın hedeflendiği vurgulanabilir. Şiirlerde mantıksal çıkarımlar ve telkinlerle akidevi kazanımların ilişkilendirildiği ifade edilebilir. Değer öğretimi yaklaşımları bağlamında ahlaki kazanım için olumlu değerlendirilebilecek şiirlerin tercih edildiği söylenebilir.

2.1.3. Yedinci Sınıf İlköğretim İnanç Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Yedinci sınıf öğrencileri, din öğretimi ve gelişme çağları tasnifinde 10-13 akılcı öğrenme çağından 13-24 bilinçli öğrenme çağına geçişi örneklendirmektedir. Teknolojik gelişmelerden dolayı çocukların artık yaş aralıklarından daha erken farkındalıklar kazandıkları söylenebilir. Bundan dolayı yedinci sınıf öğrencileri bilinçli öğrenme çağıının erken dönemleri bağlamında kabul edilebilir. Çocukça düşüncelerin geride bırakıldığı, yetişkin tavırların kazanılmaya başlandığı yaş on üçüncü yaş olarak gözlenmektedir. Bu dönem hem karşı cinsin fark edildiği hem de bu zamana kadar öğrenilenlerin sorgulandığı bir geçiş dönemi özelliği de taşımaktadır. Onlar artık *nedir?* ve *ne yapmalıyım?* sorularından ziyade *nereden biliyorsun?* ve *niçin öyle yapmalıyım?* sorularını sorarlar. Din dilini anlamak bakımından bu çağ daha önceki çağlardan çok farklıdır. Gençler kelimelere bağlı, dış, somut anlamın ötesinde soyut terimlerle düşünebilir, manevi alanı anlayabilir (Bilgin ve Selçuk, 1991: 75). Bilinçli öğrenme çağında *inanç* öğrenme alanları, beşinci sınıftaki gibi daha çok Allah inancının kazanılmasından ziyade yedinci sınıf örneklem kitabında da görüldüğü üzere melek inancını da içermektedir. Bu noktada melek inancı, beşinci sınıflarda öğretilen Allah inancı üzerine inşa edilerek soyut varlıkları ve kavramları anlama seviyesine ulaşmış öğrencilerin bilinçli bir din öğretimi kazanması hedeflendiği söylenebilir.

Fakat melek inancının nasıl yapılacağı konusunda ilkelerin olduğunu söylemek zor gözükmemektedir. Bu noktada iki çalışmanın ve önerdikleri tavsiyelerin önemli olduğu belirtilebilir. Birincisi, sağlıklı bir inanç temelinde çocuklara Allah inancı kazandırılırken din eğitimi literatüründe dikkat çekilen 10 ana ilkeden (Doğan ve Tosun, 2003: 125) uygun olanların melek inancı öğretimi için de geçerli olabilmesidir. Örneğin çocukların inanma ihtiyacı İslam'ın özüne uygun olarak karşılanmalıdır. İnsanın manevi boşluğu, inanç değeriyle doldurulmalıdır. Çocuklarda batıl inançların oluşmasına engel olunmalıdır. Çocuğa melek

tanıtılırken onun tecrübelerinden faydalanılmalıdır. Tedricilik esasına dikkat edilmelidir. Çocuğun dikkati çevresine yöneltilmelidir.

İkincisi ise, bu ilkelerle de birlikte düşünülme ihtimali olan tavsiyelerdir: Meleklerle iman anlatılırken ders müfredatındaki bilgilerle yetinilmesi, melekler gözle görülmeyen varlıklar olduğu için mevcudiyetin kavratılmasında öğrencilerin anlayabilecekleri sadelikle anlatılması, uçan erkek veya kanatlı şekillerde İslam inancında olmayan tasvirlerden kaçınılması, sahih bir itikat temeli için Kur'an'dan faydalanılması, *melek gibi adam, melek gibi kadın, annem melek gibi kadındır* şeklinde toplumda yaygın olan bazı söz ve deyimlerden transfer yapılması ve meleğin iyi duyguların temsil ettiğinin ifade edilmesi. (Öcal, 2013: 80-81). Bilinçli öğrenme çağında olan yedinci sınıf öğrencilerine melek inancı anlatılırken varlıklar âlemi üzerinden konuların gelişmesi de önemli görülmektedir. Örneklem kitap olan yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanında varlıklar âlemiyle ilgili kısa bir bilgi verilerek melek, cin, şeytan, batıl inançlar, ahiret, kıyamet ve yeniden dirilme konuları alt başlıklarda işlenmektedir.

Tablo 2.2. Yedinci Sınıf DKAB Kitapları İnanç Öğrenme Alanı Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

	Sorumluluk	Bilimsellik
Okuma Metni 4: Ölümden Sonra Dirilişin Örnekleri	Var	Var
Şiir 4: Allah'ın Melekleri	Var	Var

Tablo 2.2'de görüldüğü üzere yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanında destekleyici unsurlardan bir tane okuma metnine ve şiire yer verilmiştir. Okuma metninde her iki değere yer verildiği söylenebilir. Ahirete inanma sorumluluğu ve doğadan örneklerle ölümden sonraki yaşamın anlatılmaya çalışılması öğrenme alanında yer alan bu iki değerinde okuma metninde işlendiğini göstermektedir denilebilir. *Allah'ın Melekleri* şiirinde ise öğrencinin dikkatini çevresine yönelterek gözlemlerinden hareketle melek inancı temellendirildiği için ve yine asıl kaynaktan yani Kur'an ve hadislerde anlatımından hareket edildiği için bilimsellik değerine yer verildiği ifade edilebilir. Meleklerin insan hayatında yer aldığının belirtilmesi ve insanların yaptıklarını kaydeden yazıcı meleklerin varlığı dolayısıyla insanın yaptıklarından sorumlu olduğu algısının ise şiirde yer aldığı ifade edilebilir. Bu çerçevede yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanında yer verilen okuma metni ve şiir şunlardır:

Okuma Metni 4: Ölümünden Sonra Dirilişin Örnekleri (Vakkasoğlu, 1999: 126-131; Yıldız, 2017: 29-30)

Kur'an-ı Kerim'de, Yüce Allah, "Her can ölümü tadacaktır... Sonunda bize dönersiniz"(Ankebût, 29/57) buyuruyor. Ancak, günümüzde birçok insan, öldükten sonra dirilmenin akla uygun açıklamasını da bilmek istiyor. Bu bakımdan, ahirete iman konusunu, aklımıza yakınlaştıracak çok çeşitli örneklerle açıklamak gerekiyor. Yaşadığımız bu hayatta, ölmenin ve tekrar dirilmenin birçok ilginç örnekleri vardır: 1. Önce, temel besin kaynağımız olan ekmeği düşünelim... Ekmeğin ham maddesi olan buğday, sararmış ekin hâlindeyken biçilir. Bu bir ölümdür buğday için... Değirmene gönderilir, ezilir ve un hâline getirilir. Bu da ikinci bir ölümdür. Sonra suyla karıştırılıp iyice yoğrulur, hamur hâline getirilir. Daha sonra da fırında pişirilir. Buğday için bu da bir başka ölümdür. Sofraya getirilen ekmek, parçalanır, ağza alınıp çiğnenir ve tanınmaz hâle gelir. Bu da buğdayın değişik bir ölümüdür. En sonunda mideye indirilir ve çeşitli salgılarla karıştırılarak bambaşka bir ölümü tadar. Bunca ölümden sonra artık bir daha dirilemez derken mideden bağırsaklara geçer. Oradan da vücuda faydalı maddeler kılcal damarlarla emilerek gerekli organlara postalanır. Bir ekmek parçası bu kadar ölümleri yaşayıp mide mezarına da gömüldükten sonra eskisinden daha kıymetli ve daha canlı olarak yeniden dirilir. Gözümüzde ışık, kaslarımızda güç, elimizde tırnak olarak varlığını sürdürür.

2. Sonbaharda yapraklarını döküp kışın kapkara odunlara dönüşen ve öldü sanılan ağaçlar, baharla birlikte yeniden uyanır, canlanır. Yer altında kış uykusuna yatmış olan hayvanların, baharda yeniden yeryüzündeki hayatlarına başlamaları gibi insan da ölüm kışından sonra, yeniden diriliş baharına kavuşacaktır.

3. "Uyku, ölümün küçük kardeşidir." denilmiş. Biz her gece, ölümün küçük kardeşini yaşarız. Yorganımızı başımıza çeker, yatağına gireriz. Biliriz ki bu gecenin uykusundan sabahın uyanıklığına varacağız. Ancak, uykuda ölü gibiyiz. Çoğu zaman başka dünyalarda gezer dururuz. Ölüm de yatağı mezar olan uzunca bir uyku gibidir. Her gecenin bir sabahı, her kışın bir baharı vardır. Nasıl her sabah gözümüzü yeni bir güne açıyorsak uykunun ağabeyi olan ölümden sonra da yeni bir dünyaya uyanacağız.

4. Vücudumuzu meydana getiren en küçük yapı, hücredir. Bu hücrelerden bir kısmı oluşurken bir diğer kısmı da ölmektedir. Mesela deri hücrelerimizin tamamı her sene yenilenir.

Kanımızdaki alyuvar ve akyuvarlar da böyledir. Binlercesi ölür, binlercesi yeniden dirilişi yaşar. Böylece vücudumuz büyük bir mezarlığa döner; bizzat kendi varlığımız, ölümün ve dirilmenin en canlı örneğini oluşturur.

5. Kıyamet koptuktan sonra insanların yeniden diriltilmeleri bir anda ve topyekûn olacaktır.

Bahar mevsiminde nasıl, bir günde, insanlardan sayıca daha çok olan yapraklar yeşeriyor, çiçekler açıveriyorsa bütün insanlar da ahirette bir defada diriltileceklerdir.

Şiir 4: Allah'ın Melekleri (Evliyaoğlu, 2005.14; Yıldız, 2017: 14)

Allah'ın yarattığı her şeyi göremeyiz,

Varlığını hisseder; fakat el süremeyiz...

Duyulmaz kelebeğin kanadından çıkan ses,

Havayı görmesek de alırız nefes nefes...

Isıtır, aydınlatır, motorları işletir,
Elektrik denilen gücü kim görebilir?

Hiçbir göze görünmez hiçbir meyvenin tadı,
Güllerin kokusunu gözle gören olmadı...

Görmeden biliyoruz nurdan kelekleri,
Dolaşır aramızda Allah'ın melekleri...

Yapayalnızken bile dertli değildir başım,
Sağımda solumda melekler arkadaşım...

Ben onları göremem, onlar beni görürler.
Güzel düşüncelere güç ve kuvvet verirler.

2.1.3.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Gayb alemi gözle görülmediği için O'nun tam olarak idrak edilmesi imkansız gözükmektedir. Ahirete iman öğretimi de zor konuların başında gelmektedir. Ahirete iman konusunda öğrencilerin yönelttikleri sorulara öncelikle çocuğun seviyesine uygun ve anlaşılabilir cevaplar verilmesi gerekmektedir. Ahiret konusunda çocukların en erken karşılaştıkları hadise ise ölümdür. Ölüm ve ölümden sonraki hayatla bağlantılı olarak çocuk yaştan itibaren merak edilmeye başlanılmaktadır. Ayhan, (1988: 139) "Ahirete iman öğretiminde, ruhun temayülleri dikkate alarak telkin ve tebliğ yapılmasını" tavsiye etmektedir. Bu noktada özellikle çocukların anlayabileceği seviyede ahiret inancını anlatmak zor olduğu için cennet, cehennem, oradaki mükafat ve ceza şekilleri hakkında geniş açıklama yapmaktan kaçınılması gerekmektedir. Nass'ların ışığında dünya hayatını düzenleyici izahlar geliştirmesiyle yetinilmesi tavsiye edilmektedir (bk. Ay, 1998: 239-269). Meleklerle iman konusu da aynı şekilde öğrencilere anlatılması ve kavratılması zor konuların başında gelmektedir. Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde anlatılan melekler de ancak yetişkinlerin anlayabilecekleri seviyededir. Bu noktada çocuklara melek inancı anlatılırken nasıl bir yol takip edilmesi gerektiği konusu ciddiyetini korumaya devam etmektedir. En temelde melek inancı anlatılırken Kur'an'ın ve Hadislerin rehberliğine başvurmak gerekmektedir. Meleklerin nurdan yaratılmışlığından hareketle bilimsel izahlarla öğrencilerde melek inancını oluşturmak onları zorlamak anlamına gelebilmektedir. Bundan dolayı meleklerin görevlerinden hareketle gündelik hayatı şekillendiren içeriklere yer verilmesi daha tutarlı bir yaklaşım olabilir (Öcal,

20013: 80-81). Yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanı bu tür hassas konuları içerdiği için konuların ele alınışı ve destekleyici unsurların seçimi önemli gözükmemektedir.

Yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanında melek ve şeytanın varlıklar âlemindeki yeri, yapılan iyilik ve kötülüğün karşılığının mutlaka görüleceği bilincinin ve sorumluluğunun bireye aktarılması hedeflenmiştir (MEB, 2010: 15). Öğrenme alanı içerik bakımından sorumluluk ve bilimsellik değerlerini içerisinde barındırmaktadır. Yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanında yer alan ve ilk destekleyici unsur olan okuma metni ünite sonu metin olarak örneklem kitapta yer almıştır. Öğrenme alanı içerisindeki konu başlıklarına bakıldığında varlıklar âleminden bahsedilerek varlıklar görünen ve görünmeyen olmak üzere sınıflandırılmıştır. Meleklerin özellikleri başlığında meleklerin nasıl özellikte varlıklar olduğu anlatılarak özel görevi olan meleklerden bahsedilmiştir. Meleklerle imanın itikadi bir konu olduğu vurgusu yapılarak inanan insanın bu konudaki sorumluluğu Bakara suresi 285. ayet örnek gösterilerek vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayette şöyle denilmektedir: “Peygamber, Rabb’inden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri; Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerlerinden) ayırt etmeyiz. Şöyle de dediler: ‘İştittik itaat ettik. Ey Rabb’imiz senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş sanadır.’” Diğer alt konu başlıklarında ise Kur’an-ı Kerim de anlatıldığı kadarıyla cin ve şeytan, ahiret, kıyamet, yeniden dirilme konuları ayetler örneklemine verilmeye çalışılmıştır. *Toplumda Yaygın Olan Bazı Batıl İnanışlar* alt konu başlığında ise batıl inanışların insanları boş hayallere sürüklediği, tembelliğe ve miskinliğe yol açtığı vurgusu yapılarak bilimsellik değerinin önemi “*aklın, bilimin ve yüce dinimizin yol göstericiliğinden faydalanmaya önem vermeliyiz*” (Yaldız, 2017: 19) ifadesiyle vurgulanmaya çalışılmıştır denilebilir. *Ölümden Sonra Dirilişin Örnekleri* okuma metninde ise öldükten sonra yeniden dirilme yani ahiret hayatı ile ilgili bazı insanların akla uygun açıklamalar beklediği ifade edilerek doğadan ve insan vücudundan örnekler verilmiştir. Hücrelerin ölüp yeniden dirilmesi, doğanın baharda canlanması, yediğimiz besinlerin vücudumuzda ölüp enerji olarak bize geri dönmesi örnekleriyle bilimsellik değerinin okuma metninde işlendiği söylenebilir. Ayrıca okuma metninin başında “Her can ölümü tadacaktır... Sonunda bize dönersiniz.” Ankebut suresi 57. ayet örneğiyle ahiret hayatının var olduğu ifade edilmiştir. Okuma metninin genel havasına bakıldığında hem akli hem de itikadi delillerle ahirete iman sorumluluğunun verilmeye çalışıldığı ifade edilebilir.

Meleklerle İmanın, Davranışların Güzelleşmesine Katkısı alt konu başlığında meleklerin varlığını kabul etmenin insan davranışlarına etkisi üzerinde durulmaktadır. Yazarı

ve koruyucu meleklerin varlığının insana güç verdiği ve davranışları olumlu etkilediğinden bahsedilmektedir. Bireyin sevap ve günahlarını yazan yazıcı meleklerin varlığını bilmesi sayesinde günahlardan uzak duracağı vurgusu yapılarak meleklerle imanın insanda yarattığı sorumluluk bilincine değinilmiştir. Alt ünite başlığında okuma metni olarak geçen *Allah'ın Melekleri* şiirinde ise Allah'ın yarattığı her şeyi göremediğimiz halde hissettiğimizden söz edilerek havanın varlığı, elektrik ve kelebeğin kanat çırpışının sesi örnek olarak verilmiştir. Şiirde doğadan örnekler sunulurken bilimselliğe vurgu yapılmıştır. Ayrıca şiirde açıkça belirtilmese de meleklerle iman Müslümanın inanma sorumluluğunun bir gereği olarak düşünüldüğünde sorumluluk değerine vurgu yapıldığı söylenebilir.

2.1.3.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler

Yedinci sınıf *inanç* öğrenme alanında ahiret hayatının anlatıldığı *Ölümünden Sonra Dirilişin Örnekleri* okuma metni ile melek inancını öğrencilerde yerleştirmeyi hedefleyen *Allah'ın Melekleri* şiiri öğrenciyi merkeze alıp mantıksal çıkarımlar yapmaya teşvik etmektedir. Okuma metni yoluyla Ahiret inancını, şiir yoluyla da melek inancını öğrencilere kazandırmayı hedefleyen okuma metni ve şiir, geleneksel ahlak eğitimi temelinde *doğrudan aktarım* yaklaşımını çağrıştırmaktadır. Diğer taraftan içerikten hareketle akılcı yaklaşımlardan değer analizi yöntemine de kapı aralamaktadır. Bu anlamda her iki destekleyici unsur, bütüncül değer yaklaşımıyla öğrencilere bilimsellik ve sorumluluk değerlerini kazandırmayı hedeflemektedir. Özellikle değerlerin öğrencilerde kazandırılmasında önemli bir benzetme olarak elektrik ve melek ilişkisi, gündelik hayat örnekleri ve Ahiret inancı görünmeyen aleme ilişkin inanç kazandırmanın yanında hedef değerlere karşı da farkındalık üretebilmektedir. Değer analizi yaklaşımı her ne kadar uygulama sürecini ifade etse de Ahiret ve melek inancı veya herhangi bir kavramı yerleştirmek için göndermeler içeren destekleyici unsurlar için de işlevsel görünmektedir. Değer analizi başlığında da belirtildiği gibi bu yaklaşımın amacı değerlerle ilgili öğrencilerin karşılaştıkları sorunlarda bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme süreçlerini kullanarak karar vermelerini sağlamaktır (Doğanay, 2012: 228-254). Bu yaklaşımda, sosyal problemleri içeren olaylar doğrudan ya da hikâyeler yoluyla ele alınır, neden-niçin-nasıl soruları sorularak, sosyal olaydaki benzerlikler ve farklılıklar analiz edilir. (Akbaş, 2008b; Aktepe ve Aktepe, 2009, 200-201; Ryan, 1991; Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 369). Ahiret ve melek inancı üzerinden mantıksal çıkarım yaparak ve gündelik hayattan bağlantılarla öğrencilerde bilimsellik ve sorumluluk hedef değerlerini kazandırmak için şiirin ve okuma metninin olumlu bir örnek olduğu düşünülebilir.

2.2. İlköğretim DKAB Ders Kitapları İbadet Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler Analizi

İnanç öğrenme alanından sonra DKAB 2010 müfredat kılavuzunda yer alan bir diğer öğrene alanında ibadettir. İbadet Arapça “abd” kelimesinden türeyen bir kavram olup “rabbine boyun eğmek, itaat etmek, buyrukları yerine getirmek, saygı göstermek, birinin hükmü altına girmek, kulluk etmek” gibi anlamları içermektedir (bk. İbn Manzur, 1890). İstilahta ise zatı ve mahiyeti idrak olunamayan ancak varlığı sonsuz olan, kudret ve azameti ise her yerde ve her olayda akılla ve kalple bilinip sezilen yüce varlığa karşı itaat ederek ve saygı göstererek O’na samimi ve içtenlikle bağlı olmak anlamına gelmektedir (Mevdudi, 1989: 83; Olgun, 1963: 9; Köksal, 1994: 80). Yani kulun Allah’a karşı kulluk ve bağlılığını ifade eden söz ve hareketlerle ona yaklaşmak için yaptığı dini davranışların tümü ibadet olarak nitelenebilir (Taplamacıoğlu, 1983: 61; Peker, 1993: 61). İster semavi kökenli olsun isterse de semavi olmayan dinlerde olsun her dinde yüce bir varlığa inanma ve ona ibadet etme anlayışı bulunmaktadır. Sosyolojik tanımlamayla dinler, teorik (itikad), pratik (ibadet) ve sosyolojik (cemaat-grupsal) boyutlardan oluşmaktadır (Wach, 1987; 1995). Bu soyutlama, ister ilkel isterse ilahi kaynaklı olsun bütün dinlerde söz konusudur.

İslam dinin de kendine has bir inanç ve ibadet anlayışı vardır. İslam’da inanç ve ibadet esaslarının özü Kur’an-ı Kerimde bildirilmiş, izahları ve uygulamaları ise Hz Peygamberin sünnetleriyle ortaya konmuştur (Bayraktar, 1987: 5; Kılıç, 1993: 18; Şimşek, 2004: 133-141). İslam’da her müspet eylem bir ibadet sayılmakla birlikte namaz, oruç, hac, zekat ve kurban gibi bir takım özel kuralları ve formları olan ibadetler vardır. İslam’ın ibadet anlayışında insanın yüce yaratıcısına derin bir bağlılıkla ve içsel bir yönelimle ulaşmaya çalışması amaçlanmaktadır. Çünkü ibadet, beden ve ruhun gıdası olarak telakki edilmiştir. Bu anlamda ibadet, sadece belirli bir görevi yerine getirmekten ziyade hayatın bütününe kapsayan bir yönelişi, disiplini ifade etmektedir. Bu özelliği ile ibadet, inanç-eylem bütünlüğünü temin eder ve insanların hareketlerini kontrol altına alır (Bolay ve Sarıkavak, 2001: 108).

Hayatın bütününe kapsayan bir pratik olarak ibadetlerin öğretimi insanlar açısından kaçınılmaz bir durumdur. Bu önemine binaen, alan yazın incelendiğinde, ibadetler içeriklerine ve uygulama şekillerine göre öncelikle ikili bir tasnife tabi tutulmuş akabinde ise ibadetlerin öğretimi esnasında hangi ilkere dikkat edilmesi gerektiği ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Söz konusu tasnife göre ibadetler a) Namaz, hac, oruç gibi belli zaman-mekan ve kurallara bağlı ritüeller, b) Zaman ve mekana bağlı olmayan ibadetler (Doğan ve Tosun, 2003: 128)

şeklinde ikiye ayrılmıştır. İbadet öğretimi ile ilgili ilkeler bahsine baktığımızda ise şu ana başlıkların olduğunu görmekteyiz.

- a) İbadet bir faaliyettir: İbadet “itaat etmek, boyun eğmek, kulluk etmek, tevazu göstermek, ilah edinmek” gibi anlamlara gelmektedir. İbadetin içerdiği manalara baktığımızda her birinin bilinçli bir şekilde yapılması gereken bir davranışı, faaliyeti ihtiva ettiğini görüyoruz. Buna göre ibadetler bilinçli bir şekilde yapıldığı zaman değerlidir.
- b) Faaliyetlerin hepsi ibadet midir? Günlük dilde ibadet; daha çok hac, oruç, namaz, zekat ve kurban gibi bilinen ibadetler anlamında kullanılır. Bunlar Allah-u Tealanın insanlara farz kıldığı belli bir zamanda yapılan ve bir takım kurallara bağlı olan ibadetlerdir. Daha geniş anlamda meseleye baktığımızda yapılan her iyi ve güzel olan iş ibadet olarak kabul edilmektedir. Bir başka ifadeyle insan yaratılmış bir kuldur ve kulluğunun gereğini yerine getirirken ifa ettiği olumlu anlamdaki her türlü faaliyet ibadet dairesine dahil edilebilir.
- c) Her hizmet Allah’adır. : Her şeyin yaratıcısı olan Yüce Allah insanı da yaratmış ve yeryüzündeki her şeyi ona emanet etmiştir. Yeryüzünde bilim adına yapılan her türlü faaliyet ve sosyal alanda yaptığımız en küçük işten en büyüğüne kadar her şey hizmet yani ibadet kapsamına girmektedir. Yapılan her hizmette aslında Allah’adır.
- d) İbadet yolu ile terbiye: İbadetlerin insan hayatı üzerindeki en önemli fonksiyonlarının başında kişileri olgunlaştırma, bireysel ve toplumsal kontrolü sağlama gibi faaliyetler gelmektedir. Meseleye bu açıdan baktığımızda namaz, hac, oruç, zekat, kurban ve dua gibi spesifik ibadet pratiklerinin insan hayatına katkısı kaçınılmazdır (Bilgin ve Selçuk, 1991: 85-87).

İbadet ilkelerinde görüldüğü gibi ibadetlerin davranış geliştirmede olumlu katkıları vardır. İbadet insanı kötü davranışlardan uzak tutar ve onu iyi davranışlara yöneltir. Eğer insan ibadet yaptığı halde kötü davranışları terk etmiyorsa bilinçli bir ibadet eğitim ve öğretimi sürecinden geçmediği söylenebilir (Bolay ve Sariavak, 2001: 109-111). Diğer taraftan ibadet öğretimi, değerler eğitimi açısından olumlu davranış geliştirmede ve hedef değerleri kazandırmada da önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bir öğrenme alanı ve alt konuya geçmeden önce örneklendirme anlamında namaz ve hac ibadeti, değerler eğitimi açısından ortak değerlere sahip iki önemli ibadet olarak görülebilir. Namaz ve hac ibadeti insana; Allah’a, kâinata ve bütün insanlara karşı sorumluluk bilincini kazandırdığı için

vicdan melekesinin gelişimine katkıda bulunur (Sayın, 2012: 151-168). Yani bu ibadetler sayesinde sorumluluk, sevgi gibi değerler elde edilebilir.

2.2.1. Beşinci Sınıf İbadet Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Şiirler ve Hedef Değerler İlişkisi

5. Sınıf DKAB ders kitapları *ibadet* öğrenme alanı, ibadet nedir ve niçin yapılır, ibadetlerle ilgili kavramlar, başlıca ibadetler, camiye tanıyalım, dua, dua ibadetin özüdür, niçin ve nasıl dua edilir, Kur'an'dan ve Hz. peygamberden dua örnekleri, salih amel, ibadetler davranışlarımızı güzelleştirir alt konu başlıklarını içermektedir. İbadet öğrenme alanında kazandırılmak istenen hedef değerler güvenilirlik, sorumluluk, sevgi ve saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk, bağımsızlık ve hoşgörüdür (MEB, 2010: 43).

Tablo 2.3. Beşinci Sınıf DKAB Kitapları İbadet Öğrenme Alanları Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

	Güvenirlik	Sorumluluk	Sevgi	Saygı	Dayanışma	Kardeşlik	Doğruluk	Bağımsızlık	Hoşgörü
Okuma Metni 5: Nergis Çiçekleri	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Var
Okuma Metni 6: Nasıl Dua Ederiz?	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok
Şiir 5: İbadet	Yok	Var	Var	Var	Yok	Var	Yok	Yok	Var
Şiir 6: İslam'ın Şartları	Yok	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok
Şiir 7: Camii	Yok	Yok	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok
Şiir 8: Sofra Duası	Yok	Yok	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok
Şiir 9: Yemek Duası	Yok	Yok	Var	Var	Var	Var	Yok	Yok	Yok

Beşinci sınıf *ibadet* öğrenme alanında 2 okuma metnine ve 5 tane de şiire yer verilmiştir. *Nergis Çiçekleri* okuma metni *İbadet Nedir ve Niçin Yapılır*, *Nasıl Dua Ederiz* okuma metni ise *Niçin ve Nasıl Dua Edilir* alt ünite başlığında yer almaktadır. *İbadet Nedir ve Niçin Yapılır?* Alt ünite başlığında yer alan *Nergis Çiçekleri* okuma metninin bağımsızlık dışında diğer hedef değerlerle ilişkili olduğu görülmüştür. *Niçin ve Nasıl Dua Edilir? Nasıl Dua Ederiz?* Okuma metni ise bağımsızlık, sorumluluk, doğruluk ve hoşgörü değerleri hariç diğer bütün değerlerle uyumludur denilebilir.

Tablo 2. 3 verilerine göre beşinci sınıfta beş tane şiire yer verilmiştir. *İbadet* şiirinde sorumluluk, sevgi, saygı, kardeşlik, hoşgörü, *İslam'ın şartları* şiirinde sorumluluk, sevgi,

saygı, dayanışma, kardeşlik değerlerinden bahsedilmiştir. *Camii, Sofra Duası ve Yemek Duası* şiirlerinde ise sevgi, saygı, dayanışma, kardeşlik değerleri ön plana çıkmıştır. *İbadet* öğrenme alanında ibadetin tanımı, ibadetler ile ilgili kavramlar, başlıca ibadetler, caminin bölümleri, duanın önemi ve dua örnekleri, salih amel gibi konular işlenmektedir. Hedeflenen değerler güvenilirlik, sorumluluk, sevgi ve saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk, bağımsızlık ve hoşgörüdür.

Beşinci sınıf ibadet öğrenme alanında *Nergis Çiçekleri* ve *Nasıl Dua Ederiz?* adında yer verilen iki okuma parçası şunlardır:

Okuma metni 5: *Nergis Çiçekleri* (Baştürk ve Özdemir, 2017: 35).

Kıbrıs'ta kış ayları yağışlı geçince Meserya Ovası suya doyar, ekinler çabucak büyür, nazlı nazlı salınırlardı. Ovanın çalışkan insanları da bir yeşillik denizi hâlindeki tarlalara baktıkça sevinirlerdi. Çünkü Allah'ın rahmeti sayesinde emekleri boşa gitmezdi. Ambarları buğday ve arpa ile dolar, taşardı. Yağmur düşmediği zamanlarda ise ovada dikenler biter, tarlalara atılan tohumlar yeşermezdi.

O yıl ocak ve şubat ayları yağışlı geçmişti. Köylülerin yüzü gülüyordu. Ova; sarı, beyaz papatyalar, al al gelincikler ve hardal çiçekleri ile rengârenkti. Tarlaların kenarında hemen her yıl biten nergis çiçekleri boldu. Güneşli bir mart ayı idi. Otobüsle Lefkoşa'dan Gazi Magosa'ya dönüyordum. Otobüsümüz Meserya'nın ortasında, İnönü yol kavşağına yaklaşırken yolculardan biri sürücüye seslendi:

— Bizi indiriver yavrum. Otobüs biraz sonra durdu. Evli oldukları anlaşılan iki kişi inmeye hazırlanırken:

— Nergis vaar, mis gibi nergisler, diye bağırان çocukların sesleriyle gözler bir anda otobüsün açılan kapısına çevrildi. 8-10 yaşlarında üç çocuk kucaklarında demet demet nergis çiçekleriyle göründüler. Minik ve cılız ellerinde tuttukları nergisleri “Lütfen alın!” dercesine otobüsün içine doğru uzatıyorlardı. İçerisi bir anda nergis kokusuyla doldu. Genç bir bayan çocuklara dönerek:

— Kaça satıyorsunuz bunları, diye sordu.

— Beş lira ablacığım, demeti beş lira. Genç bayan on lira uzattı. İki demet çiçek aldı. Diğer yolcular da birer ikişer almaya başladılar. Bu sırada arka tarafta oturan bir bayan yolcu, sürücüye seslendi:

— İzin verin de çocuklar içeri girsinler. Biz nergis alamadık. Sürücü, başını geriye doğru çevirerek yanıt verdi:

— Peki, ama biraz çabuk lütfen. Birkaç dakika içinde çiçekler tükenmişti. İki tane de ben almıştım. Yolculardan biri çocuğa parasını uzatırken:

— Adın ne senin, diye sordu.

— Mustafa, dedi.

Çocuklar bütün nergis çiçeklerini satmış olmanın sevinciyle kapıya doğru yürüdüler. Mustafa ise otobüsün ön tarafına doğru ilerleyerek sürücüye yaklaştı:

— Teşekkür ederiz amca, dedi. İyi yolculuklar size. Sürücünün yüzü şefkatli bir gülümseme ile aydınlandı:

— Değmez yavrum, dedi. Haydi, derslerinize iyi çalışın. Otobüsümüz Gazi Magosa'nın tarihî surlarına yaklaşırken ben hâlâ düşünüyordum. Kendilerine yaptığı iyilik için otobüsümüzün sürücüsüne teşekkür

eden küçük Mustafa'yı... Arkadaşlarını... Bir de yağmur yüklü bulutları Meserya Ovası'na göndererek insanların yüzlerini güldüren, papatya ve nergis çiçeklerine yaşama gücü veren yüce kudreti... Ona da teşekkür etmeliyiz değil mi?

Okuma Metni 6: Nasıl Dua Ederiz? (Bilgin, 1993; Baştürk ve Özdemir, 2017: 47).

Sevgili Çocuklar, Ne zaman ve nasıl dua ederiz hatırlamaya çalışınız. Ben bu soruları bazı küçük öğrencilere sordum. Onlardan aldığım yanıtları size de anlatayım. İçlerinden biri bana şöyle söyledi:

— Öğretmenim! Ben yatarken dua ederim.

— Hangi duayı okuyorsun?

— Besmele çekiyorum. İhlâs suresini okuyorum, o zaman rahat uyuyorum.

— Yemekte de dua ederiz öğretmenim! Yemeğe başlarken “Bismillâhirrahmânirrahîm” deriz, yemeği bitirince de “Elhamdülillah, ya Rabbi şükür.” deriz. Diğer bir öğrenci de kötülüklerden korunmak için dua ettiğimizi hatırladı ve dedi ki:

— Her sabah evden çıkarken veya bir yolculuğa çıkarken dua ederiz. “Allah’ım! Sen her zaman yanımızda ol, kazadan beladan bizleri esirge!” deriz. Diğer öğrenciler de şunları eklediler:

— Sınavlarda başarılı olmak için çalışır sonra Allah’a dua ederiz.

— Dileklerimizin kabulü için dua ederiz.

— Ölmüşlerimiz için dua ederiz.

— Bayramlarda mezarlığa gideriz, orada dua ederiz.

— Bu yanıtlarda dualarımızın hem yaşayanlara hem de ölmüşlere dönük olduğunu görüyoruz değil mi çocuklar? Ayrıca dualarımızda Allah’a istek ve beklentilerimizi ilettiğimizi.

Sevgili çocuklar, şimdi gelelim duanın nasıl yapılacağıyla ilgili bilgilere. Bazı kimseler dualarının kabul edilmediğinden yakınır. Belki de onlar dua etmeyi bilmiyorlardır. Dua eden kimse aceleci davranmamalı, duasının hemen kabul edilmesini beklememelidir. Allah’ın razı olmayacağı bir şeyi, kendisinin veya başkasının kötülüğünü istememelidir. Dualarımızda her zaman iyilik istemeliyiz. Allah’ı hoşnut edecek dileklerde bulunmalıyız. Yüksek sesle değil, âdeta fısıltı hâlinde bir sesle, saygı ile dua etmek gerekir. Çünkü Allah, her zaman bizi görür ve işitir. Bu konuyu Hz. Muhammed (s.a.v.) şöyle açıklamıştır: “Ey insanlar! Seslerinizi yükselterek dua etmeyiniz. Çünkü siz, ne sağır olan birine söylüyorsunuz ne de uzakta bulunan birine sesleniyorsunuz. Siz, işitenlerin en iyi işitenine ve size en yakın olan yüce Allah’a dua ediyorsunuz. O her zaman sizinle beraberdir...” (Müslim, zikir ve dua, 44. Hadis) Görüyorsunuz ki çocuklar, duanın nasıl yapılacağını bilmek gerekiyor. Bunun dışında hangi dille, ne zaman ve nerede dua edeceğinizin önemi yoktur. İçinizden her geldiğinde Allah’a dua edebilirsiniz. O da sizlerin dualarını kabul eder. Çünkü o yarattıklarını sever

2.2.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

İbadet öğrenme alanında öğrencilere ibadetlerin yerine getirilmesinde temizliğin önemi, temizlik ile sağlık arasındaki ilişki, iç temizliğin ne anlama geldiği, ibadethanelerin toplumdaki birlik ve bütünlük açısından önemi, ibadetlerin bireysel ve toplumsal faydası,

laiklik kavramının din ve vicdan hürriyetinin güvencesi olduğu, İslam dinindeki namaz, oruç, zekât, hac ve kurban gibi ibadet türlerinin yanı sıra salih amel yani iyi ve güzel davranışlar yapma alışkanlığı kazandırma bilincini yerleştirmek hedeflenmektedir (MEB,2010: 15). Bu öğrenme alanında kazandırılmak istenen hedef değerler ise güvenilirlik, sorumluluk, sevgi ve saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk, bağımsızlık ve hoşgörüdür (MEB, 2010: 43). Öğrenme alanında kazandırılmak istenen tutum ve davranışlarla hedef değerler alt ünite başlıkları düşünüldüğünde uyumlu gözükmemektedir.

Okuma metninin içinde bulunduğu öğrenme alanı ve alt konu başlıklarında ibadet öğretiminin belirli zaman ve kurallara bağlı olan ibadetlerden ziyade bilinç kazandırma hedefi bağlamında gündelik hayatı kapsayan bir perspektifle kurgulanmış olduğu söylenebilir. Temel eğitim çağında önemli olan çocukların ibadetlere karşı sevgi ve sempatilerini uyandırmak, onları bunların gerekliliğine inandırmaktır (Öcal, 2013: 50-51). Bu yüzden ibadet yapmaya zorlamaktan ziyade öğrencilere dinsel bir temel edinmesi anlamında hayatın bütününe teşmil kılınan ibadet ruhunu kazandırmak daha önemli olsa gerek. İbadet öğretimi ile ilgili ilkelerde sayıldığı üzere insan hayatındaki faaliyetlerin hepsinin ibadet (Bilgin ve Selçuk, 1991: 85) olduğu algısı şeklinde bir ibadet bilincinin kazandırılması, 10-13 yaş arası beşinci sınıf öğrencilerinin inanç öğrenme ilkeleriyle (Yavuz,1987: 166-167) bağdaştırılabilir.

İbadet Nedir ve Niçin Yapılır? konu başlığında ibadetin tanımı ve niçin yapıldığı Ali, Babası ve Osman Amca karakterlerinin konuşmalarıyla verilmiştir. Ali'nin soruları çerçevesinde işlenen konu çocuk gözüyle merak edilen ve başlıkla uyumlu giden soru ve cevaplardan oluşmaktadır. İbadetin tanımı yapılırken saygı, sevgi, teşekkür kavramları Allah ile ilişkilendirilmiş ve Kur'an-ı Kerim'de "Artık, Allah'ın size verdiği rızıkları helal ve temiz olarak yiyin, eğer (gerçekten) yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız, onun nimetine şükredin." Nahl suresi, 114 ayeti ile de desteklenmiştir. İbadetlerin sadece namaz, oruç, hac, zekat ve kurban ile sınırlı olmadığı her iyi ve güzel davranışında ibadet olduğu vurgulanmıştır. Konu içeriği sosyal hayattan ve doğadan örnekler verilerek zenginleştirilmiştir. Allah kavramı en başta insanda güven hissi uyandırır. Çünkü insan isteklerini güvendiği varlığa yani Allah'a iletir. Diğer bir ifadeyle güven değeri kişi de Allah kavramı ile özdeştir. Kişinin ibadetleri yapması gerektiği Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir ve bundan dolayı da sorumludur. Bu sorumluluk değeri alt ünite içeriğinde ibadet ederek Allah'ın verdiklerine teşekkür etmek ifadesiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Sevgi, saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk, hoşgörü değerleri ise her güzel davranışın ibadet değeri taşıdığı ifadesi ile ve bazı örneklerle açıklanmıştır. Bağımsızlık değeri ise açıkça ifade edilmese de ibadetlerin yapılmasında kişilerin özgür olduğu düşüncesinin toplumda genel bir kanaat olarak yer aldığı söylenebilir.

Nergis Çiçekleri okuma metninde doğanın yeniden canlanmasıyla ortaya çıkan bereketten dolayı yaratıcının rahmetinin bolluğu ve kudreti üzerinden bir olay anlatılmış ve bu olay çerçevesinde bazı değerler verilmeye çalışılmıştır. Mustafa çocuk yaşta arkadaşlarıyla çalışan ve nergis çiçekleri satan bir karakter olarak metinde karşımıza çıkmaktadır. Otobüs yolculuğu sırasında yolcu indirmek için duran ve otobüse çiçek satmak için kısa bir süreliğine binen Mustafa ve arkadaşları baharın müjdecisi olan çiçeklerinin hepsini satmanın mutluluğunu yaşamışlardır. Yolcuların çiçek satan çocuklara davranışları güvenirlik, sorumluluk, sevgi, saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk ve hoşgörü değerleriyle ifade edilebilir. Otobüs şoförünün yolcuların isteğiyle çocukları kısa bir süreliğine içeri alması güven değeri ile yolcuların çocukların elindeki bütün çiçekleri alması dayanışma, kardeşlik, sevgi ve hoşgörü değerleriyle, Mustafa ve arkadaşlarının çalışarak kazançlarını elde etmesi doğruluk değeri ile ve otobüsten inerken şoföre teşekkür etmesi saygı değeriyle ilişkilendirilebilir. Bağımsızlık değerine ise metinde yer verilmediği görülmüştür.

Beşinci sınıf *ibadet* öğrenme alanında yer verilen ikinci okuma metni ise *Nasıl Dua Ederiz?* başlığını taşıyan dua üzerine bir metindir. Bu okuma metni *Niçin ve Nasıl Dua Edilir?* Alt konu başlığında yer almaktadır. Kitaptaki alt konu başlığı içerik bağlamında değerlendirildiğinde Ali'nin *Niçin ve Nasıl Dua Edilir?* ödevi ile ilgili araştırmaları ve annesinin bu konuda nasıl yardımcı olduğuna dair diyaloglarından oluşmaktadır. Duanın kişinin yaratıcı ile bağ kurması, O'na isteklerini bildirmesi ve insanın yalnız olmadığını hissetmesi anlamında önemli olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca sadece üzüntülü anlarımızda değil neşeli anlarımızda da dua edebileceğimiz ve samimi olduğumuzda Allah'ın insanları geri çevirmeyeceği üzerinde durulmuştur. Alt konu başlığı hedef değerler ilişkisine bakıldığında Allah ile insan arasında bir bağ kuran dua, içerisinde sevgi, saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk, güven ve hoşgörü hedef değerlerini barındırır. Bu değerler geleneksel algıda Allah ve anne kavramlarıyla bütünleştirilir. Ayrıca insan sevdiğini sadece hüznü anlarında değil neşeli anlarında da anmalı ifadesi Allah insan arasındaki bağın alt konu başlığında sevgiye dayandığını göstermektedir.

Dua, ibadet boyutu olan ve insanların farklı sebeplerle başvurdukları bir ritüeldir. Kelime Arapça olup *dea*'dan türemiştir; dua etmek, davet etmek, birini ziyarete çağırarak, beddua etmek, hayır dua etmek, birini çağırarak, bir şeyin gelmesini istemek, teşvik etmek, birinden yardım istemek anlamlarına gelmektedir (İbn Manzur, 1890: 'd'av" Maddesi; 286; Mutçalı, 1995: 269). Dua her insanın günlük hayatında yer alan bir gerçekliktir. İnsanlar, kendi acizliklerinin farkına vardıkları her durumda güçlü ve yüce varlığa hallerini arzetme ve ondan yardım isteme ihtiyacı hissederler. Dua eden insan, Allah'a halini bildirirken onunla

konusmakta ve bir diyalog içerisine girmektedir. Allah ile insan arasındaki iletişim/haberleşme ise iki yönlüdür: a) Allah'tan insana doğru, b) İnsandan Allah'a doğru. Birincisi vahiy, ikincisi ise duayla gerçekleşir (Yaparel, 2001: 78). Kur'an-ı Kerim de insanı duaya davet etmekte ve örnek vermektedir: “Rabbimiz buyurdu ki, Bana dua edin, duanızı kabul edeyim.. “ (Mümin, 40/60). “Kullarım sana Ben'den sorarlarsa de ki, Ben onlara yakınım, dua edenin duasını kabul ederim. Bana dua etsinler ve Bana inansınlar ki selamete ersinler” (Bakara, 2/186). Din duygusunun ifade bulduğu bir davranış türü olarak dua, insanda geliştirilmesi gereken bir özelliktir. Çünkü ümitsizlik, acı, çaresizlik gibi duygularla kıvranan insanın bedensel, bilişsel gelişimleri de sağlıklı olmayacaktır. Bu yüzden insan bir bütün olarak ele alınmalı, insanlığının ve kişiliğinin gelişmesinde etkili olan tüm yönlerinin ihtiyaçları giderilmelidir (Yaparel, 2001: 98). Bu anlamda temel eğitim çağındaki çocuğa dua eğitimi bir gereklilik olarak görünmektedir. Onlar diğer gelişimlerini devam ettirirken gelişim dönemlerine uygun olarak sağlıklı bir dua bilincine de ulaşmaları sağlanmalıdır (Doğan ve Tosun, 2003: 130).

Nasıl Dua Ederiz? Okuma metni öğretmen ve öğrenci konuşmalarını içermektedir. Öğretmen nasıl dua ettiklerini öğrencilere sormuş ve cevaplardan yola çıkarak bir değerlendirme yapmıştır. Okuma metni içeriği hedef değerler açısından bakıldığında Allah'a yüksek sesle değil saygı ile dua edilmesi gerektiği ifade edilerek saygı değerine, yaratıklarını çok sevmesi ifadesinde de sevgi değerine vurgu yapılmıştır. Dua ederken başkasının kötülüğünü istememesi ifadesinde de kardeşlik ve dayanışma hedef değerine vurgu vardır. Duanın özünde güven duygusu vardır. Nitekim insanlar özel isteklerini güvendikleri kendilerini rahat hissettikleri kişilerden talep ederler. Bu bağlamda yaratıcı güven duygusunun en çok hissedildiği varlıktır. Metinde açıkça belirtilmese de öğrencilerin isteklerini Allah'a iletmeleri yani O'na dua etmeleri ve kendilerini korumasını istemeleri güvenilirlik hedef değerinin verilmek istendiğinin kanıtı olarak değerlendirilebilir. Beşinci sınıf örneklem (Baştürk ve Özdemir, 2017) kitabının öğrenme alanı ve alt konu başlığının ibadet bilinci kazandırma anlamında başarılı bir içeriğe sahip olduğu ve öğrenme alanı özelinde hedef değerler kazandırmaya uygun olduğu söylenebilir.

2.2.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler

İlköğretim beşinci sınıf *ibadet* öğrenme alanında yer alan *Nergis Çiçekleri* adlı okuma metni güvenilirlik, sorumluluk, sevgi, saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk ve hoşgörü değerlerini hedefleyen bir metindir. Metnin dili ve anlam bütünlüğü, beşinci sınıf

öğrencilerinin seviyesine uygun olmakla birlikte öğrencilerin kendilerini merkeze alarak içsel bir tecrübe üretmekten uzak olduğu söylenebilir. Okuma metninde, bütüncül değer aktarımı yaklaşımından izler olmakla birlikte hikâyede geçen olayları sistemli bir şekilde inceleyip mantıksal çıkarımlarda bulunarak sağlıklı değerlere ulaşmaya çalışan değer analizi yaklaşımına daha çok yer verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Değer analizi yaklaşımın hedeflerini Bacanlı, (2006: 36) Coombs (1971)' den şu şekilde nakletmektedir:

1. Öğrencilere, bir değer nesnesini belli bir şekilde değerlendirmeyi öğretmek,
2. Öğrencilerin, söz konusu değer nesnesi hakkında en akılcı yargıya ulaşmalarına yardım etmek,
3. Öğrencilere, en akılcı yargıya ulaşmayı öğretmek,
4. Öğrencilere, bazı değer nesneleri hakkında genel bir değer yargısını paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek.

Beşinci sınıf *ibadet* öğrenme alanında yer alan *Nergis Çiçekleri ve Nasıl Dua Ederiz?* okuma metnlerinin her ikisinde de değer analizi yaklaşımı olmakla birlikte özellikle Allah'a nasıl dua edilir metninde bu yaklaşım daha belirgin gözükmektedir.

Okuma metninin mantıksal örgüsü, hedef değerleri kazandırmak için kurgulanırken bu hikâyenin öğrencilerin gündelik hayatlarında karşılaşılabılır olması söz konusu hedeflerin içselleştirilmesi için önemlidir. Sevgi, hoşgörü ve yardımlaşma gibi değerlerin öğrencilerde yer alması ise okuma metnlerinin değer yaklaşımlarındaki yöntemlere göre hazırlanmasıyla eş değer gözükmektedir. Bu anlamda *Nergis Çiçekleri* adlı okuma metninin değer analizi yaklaşımının hedeflerine uygun kaleme alındığı söylenebilir. *Nasıl Dua Ederiz?* okuma metni, gündelik hayatta öğrencilerin karşılaştıkları ve dinsel zihniyeti ifade eden dua pratiklerinden oluşturulmuştur. Özellikle ezbere ve belirli formata sahip dua algısının kırılıp hayatın bütününe yansıtılabilecek dua pratiğinin yaygınlaştırmasına hizmet etmesi dolayısıyla bu okuma metni, yerinde bir metin olarak görülebilir.

Din bir zihniyet ve kültür içerisinde yaşanır ve şekillenir. Bunun en bariz örneği ise gündelik hayatta dinselliğin bir sonucu olarak refleks ve örüntü oluşturmada görünmektedir. Yemeğe besmeleyle başlamak ve sonunda *Elhamdülillah* demek, yatarken dua etmek, bayramlarda geçmişlerimize rahmet dilemek gibi dua pratiklerinin gündelik hayat temelinde anlatılması dinin örüntü oluşturma ve refleks üretme yönüne vurgu yapıldığı anlamına gelmektedir. Nitekim Berger'in (2011: 51) *dini kutsal bir kosmos ve kutsal bir kalıp içinde kozmikleşme* olarak tanımlamasında olduğu gibi bir işe besmele ile başlamak dinsel bir tahayyül içinde anlam bulmanın çabası olarak görülebilir. Diğer bir ifadeyle dinin gündelik

hayatta yer alma biçiminin sıradan bir formu olarak bir işe besmeleyle başlamak, rutinleşmenin ve refleks kazanmanın yansıması olarak yorumlanabilir.

Nasıl Dua Ederiz? Okuma metni, öğrencilerin hedef değerleri kazanmasında karşılaşılabilecekleri örnekleri seçmesi ve işlemesi dolayısıyla başarılı bir metin olmakla birlikte değer öğretiminde yer yer telkine kaçan diliyle riskler içerdiği söylenebilir. Geleneksel din dilinin yaş seviyesi özelinde güncellenme problemini içeren telkin yöntemi, bir metne ait olmanın ve o metinde yer alan konunun içselleştirilmesindeki riskleri barındırabilir.

2.2.2. Beşinci Sınıf İlköğretim İbadet Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Tablo 2. 3'e göre beşinci sınıfta *İbadet, İslam'ın şartları, Camii, Sofra Duası ve Yemek Duası* adında beş tane şiire yer verilmiştir. Bu şiirler şunlardır:

Şiir 5: İbadet (Numanoğlu, 2015: 32; Baştürk ve Özdemir, 2017: 34)

Küçük bir tebessüm, içten bir selam	Biliyorsa eğer göz bakmasını,
Dosta hatır soran bir, iki kelam,	Bir ziyafet görür çorba tasını,
Kısaca diyor ki insana İslam,	Dünya sofrasının her lokmasını,
İhlasla yaptığın her şey ibadet.	Nimet bilinciyle tatmak ibadet.
Doğuştan var olan iman özüyle,	Bir görünmez kaza olsa da neden,
İlimler kaynağı Kur'an sözüyle,	Hasta yatağında kıvransa beden,
Maddeye hükmeden gönül sözüyle,	Mevla'dan gelene isyan etmeden,
Her şeyde bir mana görmek ibadet.	Sancılara sabır katmak ibadet.
Gönül buzlarını sevgiyle delmek,	
Melekle insanın farkını bilmek,	
Kulda kusur varsa affedip silmek,	
Kırılmış bir kalbe girmek ibadet.	

Şiir 6: İslam'ın Şartları (Evliyaoğlu, 2005: 10-12; Baştürk ve Özdemir, 2017: 42)

İslam'ın beş şartı var;	İkinci şart namazdır.	Dördüncü şart zekâtır,
Bilmek bile saadet,	O ne güzel ibadet.	Allah vermişse servet:
Bunlara kim uyarsa	Günde yarım saate,	Bedelini kırka böl,
Ona açılır cennet...	Sıgar beş vakit nöbet..	Birini hediye et...
Şartlardan birincisi:	Üçüncü şart ramazan	

Kelime-i şehadet;
Tek ve büyük Allah'tan
Başka tanrı yok elbet.
Onun son peygamberi
Şanı, yüce Muhammed

Orucunadır niyet.
Gündüz yiyip içmeden
Sevinçle geçer müddet...

Bir defa hacca gitmek,
Olabilirse kısmet.
Beşinci şart İslam'ın
Kâbe'sini ziyaret.

Şiir 7: Cami (Kaymaz, 2000: 8; Baştürk ve Özdemir, 2017: 43)

Çiçek çiçek, nakış nakış
İçimizde çinilerin,
Pırıl pırıl, ışık ışık
Yanar durur kandillerin,

Minareler gökyüzüne
Doğru çıkar merdivenin
Saf saf olmuş “Yâ Râb” diye
Dua eder müminlerin

El ele, omuz omuza
Küçük büyük kubbelerin.
Duyulur nefesleri
Fatihlerin, Selimlerin.

Kirimizi yıkar durur
Ezanların, tekbirlerin,
Kubbelerin öyle eşsiz
Arkadaşıdır göklerin.

Kanat kanat uçar durur
Bembeyaz güvercinlerin.

Şiir 8: Sofra Duası (Evliyaoğlu, 2005: 5; Baştürk ve Özdemir, 2017: 46)

Şükrederiz Allah'ım
Verdiğin nimetlere,
Selamlar göndeririz,
Sevgili Peygambere.

Bu sofraya bereket,
Sağlık ve esenlik ver.
Helalinden ulaşsın
Yenip içilecekler.

Öperek başımıza,
Koyarız ekmeği biz.
Verdiğin her şey için,
Teşekkürler ederiz.

Sen yoksul düşenleri,
Görürsün, gözetirsin.
Bizde fazlalık varsa,
Lütfet onlara gitsin.

Hamdederim ben sana,
Yapayalnız olsam da.
Ama eksik olmasın,
Sevdiklerim soframda.

Şiir 9: Yemek Duası (Sofuoğlu, 2001: 174; Baştürk ve Özdemir, 2017: 51)

Allah'ım,
Sana hamdolsun
Haram katma aşımıza
Bırakma tek başımıza

Yardım eyle içimize
 Kimseler muhtaç olmasın
 Dünyamızda aç kalmasın
 Yetimin benzi solmasın
 Hastalara şifa eyle
 Dertlilere deva eyle
 Duamızı kabul eyle
 Allah'ım!

2.2.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde konuları öğretmede önemli bir araç olan şiirlerin, alan uzmanları tarafından, şu içerikleri taşıması gerektiği tavsiye edilmektedir:

- Bir ahlaki ilkeyi ya da güzel bir davranışı anlatmak için,
- Yeni bir bakış açısı göstermek için,
- Öğrencilere ilham vermek için,
- Bir olayın ya da durumun zihinlerde canlandırılmasını sağlamak için,
- Bir problemin çözümünde yol göstermek için,
- Toplumsal ya da çevre sorunlarına odaklanmak için kullanılabilir (Tosun, 2016: 361).

Eğitim ve öğretimde şiirler, öğrencilere şiir yazdırma etkinliği şeklinde destekleyici bir unsur olarak kullanılagelmiştir. Fakat değer merkezli yaklaşımda hem değeri öğrencilere kazandırmak için hem de toplumsal hafızayı canlı tutmak için şiirlere yer verildiği gözlemlenmektedir. Örneklem kitabımızın (Baştürk ve Özdemir, 2017) beşinci sınıfında yer verilen şiirlerde ise daha çok *ibadet* öğrenme alanı özelinde bazı dini pratiklerin öğrencilere kazandırılmasının hedeflendiği ifade edilebilir.

Beşinci sınıf *ibadet* öğrenme alanında alt konu başlıkları dikkate alındığında hedeflenen değerlerin işlendiği görülmektedir. *İbadet* öğrenme alanında etkinlik içerisinde yer alan *ibadet* şiiri *İbadet Nedir ve Niçin Yapılır?* alt konu başlığında geçmektedir. Üç karakter arasında geçen diyalog ile verilen konu çocuk ana karakterin ibadet ile ilgili sorduğu sorularla şekillenmektedir. İbadet etmenin gerekliliği Allah'a sevgi ve saygı değerleriyle bütünleştirilerek verilmeye çalışılmıştır. Sadece namaz, oruç, hac ve zekâtın ibadet olmadığı ayrıca yaptığımız bütün iyi davranışların da ibadet kapsamında değerlendirildiği belirtilerek öğrenme alanı içerisinde verilmeye çalışılan hedef değerler öğrenciye kazandırılmak istenmiştir. Şiirde ise samimi bir şekilde yapılan her şeyin ibadet olduğu, insanın hata yapabileceği ve kusurların affedilmesi gerektiği, Mevla'dan gelene sabrederek şükretmenin

önemi, insanlar arasındaki küçük bir iyiliğin bile olumlu ilişkiler kurabilmek adına ne kadar önemli olduğu vurgulanarak sevgi, saygı, kardeşlik ve hoşgörü değerleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Sorumluluk değeri ise açıkça yer almasa da ibadet kavramıyla yakından ilişkili bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenme alanında ibadetlere ilişkin bilinç kazanmanın öncelendiği bir şiire yer verildiği söylenebilir.

Başlıca İbadetler alt konu başlığında yer alan tek şiir *İslam'ın Şartları* şiiridir. Alt konu başlığında İslam dininde emredilen temel ibadetlerden bahsedilmektedir. Namaz, oruç, hac ve zekât ibadetleriyle ilgili teorik bilgiler verilerek ibadetlerin neden yapılması gerektiği ve özellikle zekât ibadetinin toplumsal yönü ele alınmıştır. Hedef değerler açısından bakıldığında zekât ibadeti sevgi, saygı, kardeşlik ve dayanışma değerleriyle özdeş bir şekilde verilmiştir. Ayrıca ibadetler bünyesinde sorumluluğu, güveni, doğruluğu, hoşgörü ve bağımsızlığı barındıran İslam'ın temel öğretileridir. *İslam'ın Şartları* şiirinde İslam'ın beş şartı şiirsel bir dille sunulmuştur. Şiirin genelinde açıkça ibadetlerin bireyde ortaya çıkardığı değerlere yer verilmese de bahsedilen ibadetler amaç itibarıyla sorumluluk, sevgi, saygı, dayanışma, kardeşlik değerlerini kişiye ve topluma kazandırmayı hedeflemektedir.

Cami şiiri Camiyi Tanıyalım alt konu başlığında yer almaktadır. Alt konu başlığı caminin dış ve iç bölümleri hakkında öğrencilere teorik bilgiler sunan bir konudur. Ayrıca camilerin sevgi ve saygı, dayanışma, kardeşlik, hoşgörü gibi değerlerin kazandırılmasındaki önemi üzerinde özet bir şekilde durulmuştur. Konu içerisinde geçmese de camilerde bir araya gelen, tanışan ve kaynaşan insanlarda güven bağı da oluşmaktadır. Beşinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında okuma metni olarak verilen şiir geçmişten günümüze toplumun maddi ve manevi değerlerini bünyesinde barındıran önemli yapılar olarak değerlendirilmiştir. İnsanların manevi kirlerini temizleyen ve yaşadığı yer ile özdeşleşen, insanların günün belirli vakitlerinde bir araya geldiği camiler ayrıca avlusunda güvercinleri de barındıran, kubbeleri ve minareleriyle bir uyum içerisinde var olan yapılar olarak şiirde sunulmuştur. Sevgi, saygı, dayanışma ve kardeşlik değerleri şiirde açıkça yer bulmasa da cami figürü toplumun hafızasında bu değerlerin atfedildiği bir yerdir.

Nişin ve Nasıl Dua Edilir? alt konu başlığında yer alan şiir ise *Sofra Duasıdır*. Duanın insanın manevi yani duygusal yönü ile ilgili olduğu, sadece üzüntülü anlarımızda değil her zaman dua edilmesi gerektiği ve duanın Allah'a yakınlaşmada önemli bir araç olduğu konu başlığında Ali ve annesinin diyaloglarıyla verilmiştir. Dua kavramı içerisinde sevgi, saygı, güven, dayanışma, kardeşlik, doğruluk ve hoşgörü barındıran bir kavramdır. Alt konu başlığında bu değerler açıktan verilmese de her zaman ve her durumda Allah'a dua etmemiz gerektiği vurgulanarak güven, sevgi ve saygı değerleri ön plana çıkartılmaya çalışılmıştır.

Sofra duası şiirinde Allah'a verdiklerinden dolayı teşekkür etmemiz gerektiği ve yoksul insanların da aynı imkânlarla sahip olması, sevdiklerimizin soframızdan eksik olmaması için Allah'tan yardım istenmesi vurgusu yapılmıştır. İçerik bakımından şiirde sevgi, saygı, dayanışma ve kardeşlik değerlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

İbadet öğrenme alanında dokuzuncu etkinlik içerisinde verilen *Yemek Duası* şiiri *Kültürümüzden Dua Örnekleri* alt ünite başlığında yer almaktadır. Konu içerisinde günlük hayatta dilimizden düşmeyen dua örneklerine yer verilmiştir. Alevi Bektaşî geleneğinde gülbenk diye adlandırılan dua örneklemeyle de konu bitirilmiştir. Alt ünite başlığında verilen dua örneklerinin içeriği güvenilirlik, sorumluluk, sevgi ve saygı, dayanışma, kardeşlik, doğruluk ve hoşgörü değerleriyle uyumludur. *Yemek Duası* şiirinde Allah'a verdikleri için şükredilmesi gerektiği ve fakir, kimsesiz insanların korunması hususunda Allah'tan yardım istenmesi ve bütün dünya insanları için dua edilmesi vurgusu işlenmiştir. Bu yönüyle şiirde ön plana çıkan değerlerin sevgi, saygı, dayanışma ve kardeşlik olduğu söylenebilir.

Beşinci sınıfta yer verilen şiirlerde duaya özel önem verildiği gözükmemektedir. Söz konusu dua vurgusunda ise belirli zaman ve mekana indirgenmeyip hayatın bütününe yansıtılan dinsel vurgusu dikkat çekmektedir. Dua konusunda temel eğitim çağındaki çocuklara verilmesi önem arz eden bazı hususlar vardır. Buna göre çocukların manasını anlamadığı dilde değil kendi dillerinde ve istedikleri her zaman ve her yerde dua edebilecekleri, dua yoluyla Allahla samimi, içten, bilinçli, sürekli ve vasıtasız bir şekilde iletişim kurabilecekleri, duada yaratıcıdan her şeyi isteyebilecekleri, eksik bir şekilde dua edilmemesi gerektiği, dua etmenin sadece çocuklara has bir ibadet olmadığı ve günlük dildeki dua ifadelerinin neler olduğunun onlara öğretilmesi gerekmektedir (Tosun, 2000: 1-22; Tosun ve Doğan, 2003:134-137).

Duanın belirli zamandan, mekândan ve kurallardan ziyade hayatın bütününe teşmil kılınması gerektiği algısı üreten bu şiirlerin, dua öğretimi açısından çocuklara pozitif yönde bir katkı sağladıklarını söylemek mümkündür.

2.2.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir ve Hedef Değerler

Değer öğretim yaklaşımlarında hedef değerlerin doğrudan bir etkinlikle kazandırılması amaçlanmaktadır. Buradan hareketle okuma metni, şiir ve kıssa gibi destekleyici unsurların, herhangi bir hedef değeri merkeze alarak seçilmeleri zor gözükmemektedir. Fakat içinde yer aldığı okuma metni ve alt konu başlıklarıyla uyumlu olup orada zihniyet bazında da olsa belirlenen hedef değerlerin kazandırılmasına yardımcı olması umulmaktadır. Bu beklentiden

dolayı destekleyici unsurlarda bütüncül değer yaklaşımı yaygın bir tercih şeklinde gözükmektedir. Beşinci sınıf şiirlerinde değer yaklaşımlarından değer aktarma dikkat çekmektedir. Değer aktarımı yaklaşımı bilgi merkezli, duygu merkezli ve voluntatif (gönüllülük) merkezli düzenlenebilir. Bilgi merkezli değer aktarımında seçilmiş değer ve normların bilgisinin aktarımı söz konusudur. Hedefte değer ve normlar hakkında bilgi ve düşünce geliştirmek vardır. Öğrencilerden değer ve normları tanımaları, tanımlamaları, irdelemeleri ve sınıflandırmaları beklenir. Duygu merkezli değer aktarımı ise değer ve normları içselleştirme esası üzerine kuruludur. Bilgi merkezli yaklaşımdaki akıl ve akılcılık merkezliliğinin ötesinde bu yaklaşımda duygu ve tutumlar öne çıkar. Duygu merkezli yaklaşımda model olma ve model alma esastır. Gönüllülük merkezli değer aktarımında ise öğrencinin iradesini harekete geçirip tercih hakkını kendisine bırakma esası bulunur (Tosun, 2016: 169). Bütüncül değer öğretim yaklaşımının içinde herhangi bir değer kavramının merkeze alınıp onun üzerinden geliştirilen sınıf içi uygulama imkanı da söz konusudur. Fakat bu şiirler özelinde bir uygulamadan ziyade bilgi aktarma ve dinin ibadet pratikleri üzerinden değer kazandırma tercih edilmiş gözükmektedir.

Eğitim ve öğretim ders müfredatının yapılandırmacı yapısına her ne kadar uygun olmasa da özellikle ilköğretim seviyesinde değer öğretiminde değer aktarımı çok kullanılan bir yaklaşımdır. İnsan dünyaya gelmesiyle beraber sosyalleşme sürecine girer ve bu sosyalleşme sürecinde değer aktarımı önemli bir öğrenme yöntemidir. Bu anlamda değer aktarımı hem tarihsel bir tecrübenin ürünü hem de geleneksel din öğretimin yöntemidir. Beşinci sınıf ibadet öğrenme alanında destekleyici unsur olarak yer verilen beş şiir, hedef değerlerden ziyade alt başlıklarda konuyu öğrenmeye ve öğretmeye yönelik amaç taşımaktadır. Hedef değerle ilişkisi ise ibadetlerin dinsel zihniyete verdiği katkı anlamında dolaylı olarak kurulabilir.

2.2.3. Sekizinci Sınıf İlköğretim İbadet Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metinleri ve Hedef Değerler İlişkisi

Bir üst başlıkta beşinci sınıf *ibadet* öğrenme alanındaki destekleyici unsurlar işlenmiş ve bu başlıkta ise sekizinci sınıfta *ibadet* öğrenme alanında yer alan destekleyici unsurlar analiz edilmiştir. Dikkat çeken nokta ise altıncı ve yedinci sınıf *ibadet* öğrenme alanında okuma metni, şiir ve kıssadan oluşan destekleyici unsurlara hiç yer verilmemiş olmasıdır. Sekizinci sınıfa gelince sadece iki tane okuma metnine yer verildiği gözükmektedir. *İbadet* öğrenme alanında işlenen konu başlıklarında paylaşma ve yardımlaşmanın bir ihtiyaç olduğu anlatılmış zekât, hac, kurban ve sadaka ibadetleri hakkında genel bilgilere yer verilmiştir.

Hedeflenen değerler yardımlaşma ve dayanışma, dostluk ve kardeşlik, sevgi ve saygı, çalışkanlık, sorumluluk, cömertlik ve paylaşmadır (MEB, 2010: 61).

Tablo 2.4. Sekizinci Sınıf DKAB Kitapları İbadet Öğrenme Alanı Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

	Yardımlaşma	Dayanışma	Dostluk	Kardeşlik	Sevgi	Saygı	Çalışkanlık	Sorumluluk	Cömertlik	Paylaşma
Okuma Metni 7: Arafat Güneşi	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Var	Yok	Var
Okuma Metni 8: Kurban Tığlama Duası	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Var	Var	Var

Tablo 2.4'te sekizinci sınıf *ibadet* öğrenme alanında yer verilen *Arafat Güneşi* ve *Kurban Tığlama* adlı iki okuma metniyle hedef değer arasındaki ilişkinin verileri tablolandırılmıştır. *Arafat Güneşi* okuma metninde yardımlaşma, dayanışma, dostluk, kardeşlik, sevgi, saygı, sorumluluk ve paylaşma değerlerinin işlendiği söylenebilir. *Kurban Tığlama Duası* metninde ise çalışkanlık değeri dışında diğer değerlerin hepsinin yer aldığı ifade edilebilir. Söz konusu iki okuma metni ise şunlardır:

***Okuma Metni 7: Arafat Güneşi* (Akgül, 1999: 47)**

Arife günü Arafat Meydanında güneş yükselmeye başlamış, sıcaklık da iyiden iyiye artmıştı. Kalabalık arasında benim gibi 12 yaşlarındaki gençlere az rastlanıyordu. Babamla ben çok uğraşarak Cebeli Rahmet denilen Rahmet Dağına çıkmayı başarmıştık. Bütün hacılar orada toplanmıştı.

İnsanlar sıcaktan kurtulmak için çadırların ve ağaçların altlarına sığınıyorlardı. Ama gölgelerdeki sıcaklık da az değildi.

Nihayet tepeye yakın yüksekçe bir yerde durmak için boşluk bulabildik. Orada bir çadırın gölgesine sığınarak hacın iki kulundan biri olan Arafat vakfesini yapmaya hazırlandık.

Bulduğumuz yükseklikten Arafat Dağının etrafındaki geniş düzlüğün büyük bir kısmı seyredilebiliyordu. Bu düzlüğü milyonlarca kişi doldurmuştu.

Bu milyonlarca kişinin dilinden tek bir ses yükseliyordu:

- Lebbeyk Allahüme Lebbeyk... Lebbeyk Allahüme Lebbeyk...

Yani:

- Buyur Allah'ım buyur... Buyur Allah'ım buyur...

Beyaz ihram giyen bu milyonlarca kişinin gözünden aynı şey için yaş dökülüyordu:

- Allah'ım bizi bağışla. Allah'ım bize yardım et.

Babam beni kolumdan tutarak buradaki kalabalığı daha kolayca izleyebileceğimiz bir yere çıkardı.

- Bak oğlum ali... Hac, İslam'ın beş koşulundan biridir, biliyorsun.
- Evet baba.

- Şimdi şu kalabalığı bak.
Sonra babam; bulunduğumuz yere epeyce yakın bir çadırın etrafında toplanmış iri yapılı zencileri gösterdi:
- Şu gördüklerin var ya oğlum, işte onlar Afrika'dan gelen din kardeşlerimizdir.
Bu ara bizim içinde bulunduğumuz gruptan gür bir ses yükselmeye başladı:
- Lebbeyk Allahüme Lebbeyk... Lebbeyk Allahüme Lebbeyk...
Ardından Afrikalı grup da aynı sözcükleri tekrar etti.
Doğrusu epeyce duygulanmıştım. İçimde erişilmez bir sevinç vardı. Bir Afrikalı ile aynı şeyi istiyorduk. Kalbimizi aynı duygular sarmıştı.
- Hepimiz aynı şeyi söylüyoruz baba.
- Evet çocuğum... Hepimiz aynı Allah'a, aynı kitaba, aynı peygambere inanıyoruz.
Bu sefer babam başka bir grubu gösterdi.
- Şu ilerde gördüklerin, vücutları bize göre biraz daha küçükçe, renkleri bize göre biraz daha esmer olanlar Endonezyalılarıdır. Pakistanlılar da biraz onlara benzerler.
Endonezyalıları da ihramlara bürünmüşlerdi ve onların da dillerinden aynı yakarış ifadeleri yükseliyordu:
- Lebbeyk Allahüme Lebbeyk... Lebbeyk Allahüme Lebbeyk...
Babamım dediklerini artık anlamıştım. Dünyanın hemen her yerinden gelen Müslümanlar buraya İslam'ın beş koşulundan biri olan hac görevini yerine getirebilmek için toplanmışlardı. Asyalı, Avrupalı, Amerikalı Müslümanların hepsi aynı amaç için buraya gelmişlerdi. Hepsi de bağışlanmayı ve ahiret mutluluğunu istiyordu.
Gözlerim, renkleri farklı olmakla beraber hepsi de bembeyaz ihramlara bürünmüş bu yüzbinlerce kişiyi seyrederken ıslıl ıslıl oluyordu.
Kulaklarım lebbeyk sesleri ile yükselen musikiyi dinliyordu.
Bu güzel manzara karşısında dalmış düşünürken kendimi çok mutlu ve huzurlu hissediyordum.

Okuma Metni 8: Kurban Tığlama (Kesme) Duası (Eroğlu, 2017: 52)

Alevi-Bektaşiler, Kurban Bayramı başta olmak üzere, yılın belli mevsimlerinde çeşitli nedenlerle kurban keserler. Adak kurbanı, ziyaret yerlerine giderken kestikleri ziyaret kurbanı, muharrem ayında kesilen şükür kurbanı, Hakk'a yürüyen (ölen) kişinin affı için kestikleri dâr kurbanı, yol kardeşliği (müsâhiplik) sözü verilirken kesilen müsâhiplik kurbanı bunlardan bazılarıdır.

Kurbanlarının etini, ihtiyaç sahiplerine, akraba ve komşulara dağıtırlar. Cemlerde kesilen kurbanların etleri dualandıktan sonra "rıza lokması" olarak dağıtılır. Kurban kesilirken aşağıda yer alan Kurban Tığlama (kesme) duası yapılır:

"Bismillâhi Allahü Ekber, tekbir Allahü Ekber, tekbir Allahü Ekber, kurban-ı Halîl (Bu kurbanı Halil İbrahim Peygamberin kestiği kurban niyetiyle kesiyorum.), fermân-ı Celîl (Allah'ın emri olduğu için kesiyorum.), tığ-ı Cebraîl (Cebraîl'in İbrahim Peygambere getirdiği kurban niyetiyle kesiyorum.), itaat-ı İsmail (İsmail'in, babası İbrahim'e ettiği itaati hatırlamak ve ona uymak için kesiyorum) bismillâhi Allahü Ekber, Allahü Ekber, lâ ilâhe illallâhu vallahu Ekber, Allahü Ekber

ve lillâhi'l-hamd. (Kendisinden başka ilah olmayan, hamt kendisine mahsus olan Allah'a ibadet etmek niyetiyle kesiyorum.)”

Kurban kesildikten sonra şöyle dua edilir:

Kurbanlarımız kabul, muratlarınız hâsıl ola. Dergâh-ı izzetine yazılmış ola. Dildeki dileklerinize, gönüldeki muratlarınıza vasıl ola. Kurbanlarınız kazaya kalkan, belaya bekçi ola. Duası bizden, kabulü de Allah'tan ola. Gerçeğe Hu...

2.2.3.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

İbadet temelinde değerler eğitimi ahlaki eğitimin en önemli unsurudur. Esasında ibadetler psikolojik, manevî ve ahlakî eğitimi sağlayan yönleriyle değerler eğitimine ciddi bir katkı sağlarlar. Namaz ve hac örneğinde değerler eğitimi açısından ibadetler adlı çalışmada Sayın (2012), sekizinci sınıf değerlerini kriter alarak bu iki ibadetin önemi üzerinde durmuştur. İbadetler içerisinde namaz ve hac ibadeti, değerler eğitimine en fazla katkı sağlayan ibadetlerdir. 14-24 arası bilinçli öğrenme çağına denk gelen sekizinci sınıf ders kitabındaki iki okuma metni de hac ile ilgili metinlerdir. Hac ise, madde ile mananın; beden ile ruhun birleştiği bir ibadettir. Yine namaz ve hac ibadeti insana; Allah'a, kâinata ve bütün insanlara karşı sorumluluk bilincini kazandırdığı için vicdan melekesinin gelişimine katkıda bulunur. Namaz ve hac ibadeti zamanı disipline ettiği için sorumluluk, çalışkanlık, saygı, merhamet gibi birçok hasletlere kaynaklık ettiği söylenebilir (Sayın, 2012: 151-168). Hem Arafat vakfesi hem de kurban ibadetiyle ilgili okuma metnlerinin aynı öğrenme alanında birlikte yer alması, hedef değerlerin öğrencilere kazandırılması noktasında önemli içerikler taşıdığı görülmektedir. Hac ibadeti esnasında, Allah'ın emirlerine itaat edip yasaklarından sakınan bir kişi için kurban kesmek, nefsin kurbanını kesmektir. Nefsin kurbanını kesmek ise, takvaya ulaşmanın sırrıdır. Nefsi kontrol altına alarak sabrı ve kendinikontrolü kişiye fark ettiren kurban ibadeti, insanın değerlerini hissederek nefsin terbiye etmesini sağlar. Bu yönüyle insan, namaz ve hac ibadeti esnasında kendini kontrol etme yetisini, içerisindeki sabır gücünü geliştirerek tecrübe eder (Sayın, 2012: 151-168). İbadet öğrenme alanında paylaşma ve yardımlaşmanın önemi üzerinde durularak İslam dininin bu davranışları teşvik eden ibadetleri alt ünite başlıklarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Alt ünite başlıklarının içeriği açısından düşünüldüğünde öğrenme alanı ve hedef değerler arasında bir uyum gözükmemektedir.

Arafat Güneşi okuma metni *Hac ve Umre ile ilgili Kavramlar* konu başlığında yer almaktadır. Konu içeriğinde hac ve umre ibadeti ile ilgili kavramların neler olduğu öğrencilerin ağızından tanıtılmaya çalışılmıştır. Birlik ve beraberliğin olduğu ortamlarda dostluk ve kardeşlik, paylaşma, sevgi, yardımlaşma, dayanışma, saygı, cömertlik değerlerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Bu yönüyle Hac ve umre kavramı bütün bu değerleri

bünyesinde barındıran ve insanın maddi imkanlarının yerinde olması durumu söz konusu olduğunda sorumlu olduğu bir ibadettir. *Arafat Güneşi* okuma metninde ise farklı ülkelerden gelen, ten renkleri ve ırkları farklı olan insanların aynı mekanda buluşup kaynaşması ve Allah'a dua etmesi anlatılmaktadır. Alt unite içeriğinde Arafat Dağı tanımında Arafat Vakfesinin tanımı yapılırken çeşitli ülkelerden gelen insanların bir araya gelerek beraberce yaptığı bir ibadet olarak verilmektedir. Bu bağlamda içerik bakımından konu başlığı ve okuma metni uyumundan bahsedilebilir. Okuma metninde, başlık ve konu içeriği yönünden yardımlaşma ve dayanışma, dostluk ve kardeşlik, sevgi ve saygı, sorumluluk ve paylaşma değerlerinin verilmeye çalışıldığı söylenebilir. *Kurban Nedir ve Niçin Kesilir* alt unite başlığında ise kurban kelimesinin anlamı, nasıl ortaya çıktığı, hangi hayvanların kurban edileceği ve kurban çeşitleri hakkında bilgiler verilmiştir. Alt unite başlığında açıkça yer almasa da kurban kavramı içerdiği anlam itibarıyla bünyesinde sevgi ve saygı, kardeşlik, dostluk ve cömertlik değerlerini, ibadet olması dolayısıyla da sorumluluk değerini barındırmaktadır denilebilir. Konu içerisinde ise Hz. Peygamberin kurban etinin üçe bölünerek dağıtılmasını önermesi de paylaşma, yardımlaşma ve dayanışma değerlerinin işlendiğini göstermektedir. *Kurban Tıglama* okuma metninde Alevi-Bektaşilikteki kurban çeşitleri ve kurban keserken yaptıkları dua yer almaktadır. Kesilen kurbanların dağıtılmasından bahsedilerek yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma değerlerine vurgu yapılmıştır. Dinen belirli şartları taşıyan kişilerin bu ibadetten sorumlu olması sorumluluk, kesilen hayvanın etinin karşılık beklemeden dağıtılması cömertlik, paylaşmanın insanlar arasında dostluk, kardeşlik, sevgi ve saygı duygularını güçlendirmesi de bu değerlere okuma metninde yer verildiğinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu anlamda okuma metni ve alt unite başlığının içerik açısından uyumlu olduğu söylenebilir.

2.2.3.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler

Sekizinci sınıf ibadet öğrenme alanında *Arafat Güneşi* ve *Kurban Tıglama Duası* adlı iki tane okuma metnine yer verilmiştir. Bu metinlerin, değer öğretim yaklaşımlarından *değer analizi* ve *ahlaki muhakeme* yöntemleriyle ilişkilendirildiği ve hikâyeleştirme suretiyle hedef değerlerin kazandırılmak istenildiği ifade edilebilir. Ulaşılmak istenilen hedefin ise metin sonlarında değer aktarma yöntemiyle güçlendirildiği söylenebilir.

İbadet öğrenme alanında yer verilen okuma metnlerinin ilki *Arafat Güneşi*'dir. Hem Arafat değerinin kazandırılması hem de Arafat vakfesindeki görsellerin sembolik anlamlarının öğrencilere yerleştirilmeye çalışılmış olması, metnin içerik kurgusunun olumlu olduğu anlamına gelmektedir. Fakat okuma metinlerinde ders müfredatında yer almasını ifade eden

varlıksal nedeni, öğrenme alanına destekleyici unsur olduğu gerçeğinden uzaklaşıldığı da dikkat çekmektedir. Özellikle bilgi ve telkin merkezli vurgularla metnin değer öğretimi yaklaşımlarından uzaklaştırıldığı belirtilebilir.

İkinci metin ise *Kurban Tığlama Duası* da *değer aktarma* ve *ahlaki muhakeme* yöntemleriyle içeriklendirilmiştir. Fakat başlıktan hareketle her ne kadar kurban kesme duası, birincil hedef gibi gözükse de metnin içeriğine bakıldığında Alevi-Bektaşî geleneğindeki kurban pratiği ve bu din anlayışına ilişkin bazı kavramlar birincil hedefi gölgede bırakmaktadır. Bu ise öğrenme alanı okuma metni hedef değer ilişki ortaklığına zarar vermenin yanında değer öğretimi yaklaşımları üzerinden gerçekleştirilmek istenilen hedef değerlerle uyumsuzluğu ifade etmektedir denilebilir.

2.3. İlköğretim DKAB Ders Kitapları Hz. Muhammed Öğrenme Alanında Okuma Metni ve Hedef Değerler Analizi

İlköğretim 2010 müfredat kılavuzunda belirlenen bir diğer öğrenme alanı *Hz. Muhammed* olarak belirlenmiştir. Hz. Peygamber'e iman inanç esaslarındandır. İnsanlara doğru yolu göstermek için gönderilen ve içerisinde Allah'ın emirleri, yasakları olan Kitapların -İslam özelinde Kur'an- Kerim'in- uygulayıcısı ve örneği olan Peygamberler, öncelikle inanç temelinde ele alınmayı gerektirmektedir. Bu inancın kazandırılmasında ise hem çocukların öğrenme yaşları hem de ilgili yaş aralıklarına uygun anlayış ve üslupta peygamber algısı din öğretimi açısından önemlidir. *İnanç* öğrenme alanı ve çocuklarda Allah tasavvuru başlığında belirtildiği üzere ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin algı seviyesine uygun bir Peygamber tasavvuru, hem 10-13 yaş akılcı öğrenme çağı ile hem de 4-9 yaş duygusal (Bilgin ve Selçuk, 1991: 66-75) öğrenme çağının özellikleri ile bütünleştirilerek verilmelidir. Beşinci ve altıncı sınıf öğrencileri, duygusal öğrenme çağından henüz çıkmakta olan yaş aralıklarından oluşmaktadır. Bundan dolayı Hz. Peygamber'e iman konusu öğretilirken bilginin dini duyguyu güçlendirmesi veya dini duygu temelinde dini bilgilendirmenin yapılmasının gerekliliği ifade edilebilir.

Hz. Peygamber'e iman zemininde dini bilinç ve duygunun inşasında öğrencilerin dini öğrenme yaş seviyelerinin yanında hem peygamber algısı hem de Hz. Peygamber'in eğitim anlayışına ihtiyaç duyulmaktadır. Peygamber öğretiminde metodolojik tutarlılık üretebilmesi için örnek peygamber kavramının merkezi olması gerekmektedir. Nitekim Allah azze ve cellenin "Andolsun, Allah'ın Resülünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır" (Ahzab 33/21) ayeti celilesi örneğin Kur'anî temelini delillendirmektedir. İlköğretim öğrencilerinin algı seviyesine

uygun peygamber örneğinde ise peygamberlerin de birer insan olduklarının vurgulanması gerektiği ifade edilmelidir. Yani onlar da yemişler, içmişler, yaşamışlar, helal ve temiz olan her tür dünya nimetinden istifade etmişlerdir. Onun için *Peygamber Kimdir? Peygamberlik Nedir?* soruları ve kavramları açıklandıktan sonra bazı peygamberlerin bilhassa çocukluk döneminde başından geçen hadiseler anlatılabilir. Yine dini duygu çağı temelinde akılcı dönem yaş aralığı öğrencilerine peygamber anlatılırken peygamber sevgisi, merhameti vurgulanmalı ve Hz. Peygamber'in çocuklarla ilgili hikâyelerine yer verilmelidir (Öcal, 2013: 83-84). Peygamberlerin hayatları öğrencilere doğru bir şekilde anlatılırsa peygamberler örneğinde çocukların hayata daha sağlıklı hazırlanması sağlanabilir.

Öğrencilerin yaş ortalamalarına uygun peygamber algısında peygamberlerin nasıl anlatılması gerektiği konusunun yanında peygamberlerin özellikle de Hz. Peygamber'in hayatından hareketle Hz. Peygamber'in eğitim metodlarının bilinmesinin bu algının oluşumuna rehberlik ettiği söylenebilir. Nitekim vahiy gelmiş bir peygamber, doğru ve güvenilir, insanlara düşkün, eğitim ve öğretim nimetine sahip bir peygamber olması O'nun eğitim metoduna yansımıştır (Özbek, 1988: 31-37). Hz. Peygamberin, müallim olduğu Kur'an da teyit edilmektedir. "Ümmiler arasından, kendilerine ayetleri okuyan, onları arıtan, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Onlar, daha önce, şüphesiz apaçık bir sapıklık içinde idiler" (Cuma, 62/2). Hz. Peygamber sadece bir din getirmemiş, cehaletle savaşmış, insanları eğitmiş, okuma yazma seferberliği başlatmıştır. İbn-i Cevzî onun hakkında şöyle der: "Allah'ın yarattıkları arasında en fasih ve en tatlı konuşanı, anlatmak istediğini en kısa şekilde yer yerinde anlatabilen ve en tatlı sözlü olan Peygamber idi" (Buhârî, 1422; Muslim, ts.). Hz. Peygamberin muallimliği eğitim ve öğretim faaliyeti bağlamında icra ettiği Mekke ve Medine'deki eğitim faaliyetlerinde de gözükmektedir (Gözütok, 2002: 115-154; Er, 2012: 57). Hem vahyen hem de tarihen Hz. Peygamberin eğitimciliği, O'nun nasıl anlatılması gerektiğinin de iz düşümlerini sunmaktadır.

Hiz. Muhammed öğrenme alanında destekleyici unsurlardan beşinci ve altıncı sınıfta birer tane okuma metnine yer verilmiştir. Başlık özelinde öncelikle eğitim ve öğretimde önemli bir yere sahip olan destekleyici unsurlardan sadece beş ve altıncı sınıfta birer tane okuma parçasına yer verilmesi ve diğer sınıflarda hiç yer verilmemesi veya şiir ve kıssadan yararlanılmaması bir eksiklik olarak düşünülebilir.

2.3.1. Beşinci Sınıf İlköğretim Hz. Muhammed Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

Hz. Muhammed öğrenme alanı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programına ve ilgili kılavuza göre üçüncü öğrenme alanıdır. Bu öğrenme alanında öğrencilere Hz. Muhammed’in Hz. Hatice ile evliliği ve çocukları, aile içerisindeki örnek davranışları, akraba ilişkileri, misafirperverliği, komşularına iyilik etmesi, öksüzleri ve kimsesizleri gözetmesi, israftan kaçınması gibi bilgiler verilir (MEB, 2010: 16). Beşinci sınıf *Hz. Muhammed* öğrenme alanında verilmek istenen hedef değerler sevgi, saygı, adalet, dayanışma, paylaşma, cömertlik, tutumluluk ve güvenirliliktir (MEB, 2010: 44).

Tablo 2.5. Beşinci Sınıf DKAB Kitapları Hz Muhammed Öğrenme Alanları Okuma Metni ve Hedef Değer İlişkisi

	Sevgi	Saygı	Adalet	Dayanışma	Paylaşma	Cömertlik	Tutumluluk	Güvenirlilik
Okuma Metni 9: Hz. Peygamberin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi	Var	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok

Bu öğrenme alanı içerisinde ünite sonu metni olarak verilen *Hz. Peygamberin, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi* okuma metnin de işlenen hedef değerlerin ise sevgi ve adalet olduğu söylenebilir. *Hz. Muhammed* öğrenme alanına yer verilen okuma metni ise şudur:

Okuma Metni 9: Hz. Peygamberin, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi (MEB, 2010: 80)

Hz. Peygamber (s.a.v.) torunları Hasan ile Hüseyin’i çok seviyordu. Onlarla şakalaşıyor ve oynuyordu. Bir gün torunlarından birini kucağına almış ve onu öpmüştü. Bir arkadaşı onun bu davranışını şaşkınlıkla seyrediyordu. Sonunda dayanamayarak, “Benim on tane çocuğum var ama bugüne kadar hiçbirini öpmedim.” dedi. Hz. Peygamber onun bu sözlerini hayretle dinledikten sonra şöyle buyurdu: “Merhamet etmeyene, merhamet edilmez” (Buhari, Edeb, 33).

Peygamberimizin torunlarına olan sevgisini ifade eden bir başka örnek de şöyledir: “Bir grup sahabi, Peygamberle birlikte davet edildikleri bir yemeğe giderken yolda, torunu Hüseyin’e rastladılar. O, çocuklarla oynuyordu. Peygamberimiz Hüseyin’i görünce ona doğru ilerledi ve arkadaşlarının önüne geçip onu tutmaya çalıştı. Hüseyin ise sağa sola kaçmaya başladı. Peygamberimiz de onu yakalamak için peşinden koştu. Hüseyin’i yakalayan Peygamberimiz ellerinden birini çenesinin altına diğerini ensesine koyup onu öptü ve “Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin’denim! Kim Hüseyin’i severse Allah da onu sevsin...” (Hâkim en-Nîsâbü’rî, , C3, s.194) buyurdu.

Peygamberimiz sık sık Hz. Fatma validemizin evine giderdi. Ona torunlarını kastederek “Oğullarımı bana çağır, onları kucaklayayım. Benim çiçeklerimi getirin.” derdi. Torunları gelince de onları kucaklar ve öperdi. Saçlarını okşar, bağrına basar, omuzlarına alırdı. Bir defasında torunlarından biri Hz. Peygamberin ayaklarında oturuyordu. Efendimiz “Ayağa kalk!” dedi. O da kalktı ve ayaklarını peygamberimizin göğsüne koydu. Dedesi onu yanaklarından öptü ve “Allah’ım, ben bunları seviyorum, sen de sev!” buyurdu (Tirmizî, Menâkıb, 3784. Hadis)

2.3.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

Öğrenme alanı ve hedef değerler ilişkisine bakıldığında alt ünite başlıkları doğrultusunda öğrenciye kazandırılmak istenen değerlerin öğrenme alanıyla uyumlu olduğu ifade edilebilir. *Hz. Peygamberin, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi* okuma metni ünite sonunda verilen bir metindir ve ünite alt başlığı yoktur. Genel olarak ünite başlıklarına bakıldığında ise Hz. Muhammed’in evliliği ve çocuklarından kısaca bahsedilerek O’nun aile içerisindeki örnek davranışlarına değinilmiştir. Onun çocuklarına ve eşine olan sevgisi ve saygısı, çocuklarına karşı adaleti, aile içerisindeki bireylerin dayanışması *Hz. Muhammed’in ailesi içindeki örnek davranışları* ünite başlığında işlenmiştir. Paylaşma değeri *Hz. Muhammed’in ailesinde sevinçler ve sıkıntılar paylaşıldı* konu başlığında, cömertlik *Hz. Muhammed’in ailesinde misafire cömert davranıldı* başlığında, tutumluluk *Hz. Muhammed’in ailesinde israftan kaçınıldı* ünite başlığında verilmiştir. Güvenilirlik değerinin ise açıkça belirtilmese de *Hz. Muhammed’in ailesinde akrabalık ve komşuluk ilişkilerine önem verilirdi, öksüzler ve yetimler korunurdu* konu başlıklarında verilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Okuma metni Hz. Muhammed’in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin’e olan sevgisini işlemekte ve çeşitli örnekler verilerek metin desteklenmektedir. Aile büyüklerinin çocuklarını sevmesinin yadığı bir dönemde Hz. Peygamber davranışlarıyla örnek olmuştur. Onun torunlarını severken bir arkadaşının on tane çocuğundan hiç birinin saçını okşamadığını söylemesi ve Hz. Peygamberin *Merhamet etmeye merhamet edilmez* demesi bunun en güzel örneğidir.

Okuma metninin geneline bakıldığında işlenen en belirgin değerler sevgi ve adalet değerleridir. Torunları arasında ayırım yapmaması ve sürekli onları sevdiğini söylemesi metinde sıkça işlenmiştir. Örnek olma vasfının aile içinde dede figürüyle işlenmiş olması, Peygamber efendimizin rehberliğini kazandırması açısından da dikkate değer gözükmektedir. Hz. Peygamber’in hayatında ve hadislerinde çocuklara karşı sevgi, tavır ve davranışları ile ilgili çok sayıda rivayetler vardır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında ve öğretmenlerin anlatımında Hz. Peygamber, çocukların algı seviyesinde ele alınmalı ve

anlatılmalıdır. (Öcal, 2013: 85). Nitekim Hz. Peygamber “Küçüklerine şefkat etmeyen, büyüğümüzün hakkını gözetmeyen bizden değildir” demiştir (Ebû Davûd, Edeb, 66).

2.3.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler

Hz. Muhammed öğrenme alanında yer alan *Hz. Peygamberin Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Sevgisi* okuma metni örnekliğinde çocuklara yönelik sevgisinin anlatıldığı okuma metni, değer yaklaşımlarından *değer belirginleştirme/değer açıklama yaklaşımını* içerdiği söylenebilir. *Hz. Peygamber* modelinde sevgi değeri belirginleştirilirken değer belirginleştirme yaklaşımının temel parametresinden izler taşınmıştır. Değer belirginleştirme yaklaşımının telkin yönteminin etkisini yitirdiği varsayımıyla değer aktarımı (telkin) yaklaşımına alternatif olarak geliştirilmiş ve (Ziebertz, 2007:455) 1960’ların sonu ile 1970’li yıllarda özellikle ABD’de etkili olmuştur. Rath, Harmin ve Simon’un “Values and Teaching” (1966) adlı kitabı ile ortaya çıkan (Bacanlı, 2006: 37) yaklaşım 1970’li yıllarda oldukça popüler hale gelmiştir. Bu yaklaşımın öğrencilerin rol modeller üzerinden değerlerin kazandırılmasında kullanışlı bir yaklaşım olduğu belirtilmiştir (Simon, Leland ve Kirschenbaum, 1972’ den akt: Akbaş, 2008a: 9-27). *Hz. Peygamberin* torunları özelinde ortaya konan modelliğinin sevgi ve merhamet değerinin belirginleştirilmesinde önemli olduğu belirtilmelidir. Diğer okuma metinlerinde olduğu gibi bu metinde de değer aktarmaya (telkine) kaçan ve akidevi içerikli Ehl-i Beyt anlayışının verilmeye çalışıldığı dikkat çekmektedir. Beşinci sınıf özelinde bu yan içeriklerin dikkat dağıttığı ve metnin modellikten uzaklaşıp sevgi değerinin kazandırılmasını zayıflattığı ifade edilebilir.

2.3.2. Altıncı Sınıf İlköğretim *Hz. Muhammed Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi*

Hz. Muhammed öğrenme alanı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzuna göre üçüncü öğrenme alanıdır. Öğrenme alanı içerisinde, *Hz. Muhammed’in* çağrısı: Mekke dönemi ve Medine dönemi, Hudeybiye antlaşması ve Mekke’nin fethi, Veda hutbesi ve *Hz. Muhammed’in* vefatı ünite alt başlıkları yer almaktadır.

Hz. Muhammed öğrenme alanında ünite sonunda verilen *Hz. Peygamberin Sadık Dostu: Hz. Ebu Bekir* ünite sonu okuma metni ünite içerisindeki tek metindir. Öğrenme alanında verilen değerler sorumluluk, adalet, barış, karalılık, dayanışma, hoşgörü, kardeşlik, yardımseverlik ve eşitliktir (MEB, 2010: 50).

Tablo 2.6. Altıncı Sınıf DKAB Kitapları Hz. Muhammed Öğrenme Alanı Okuma Metni ve Hedef Değer İlişkisi

	Sorumluluk	Adalet	Barış	Kararlılık	Dayanışma	Hoşgörü	Kardeşlik	Yardımseverlik	Eşitlik
Okuma Metni 10: Hz. Peygamberin Sadık Dostu: Hz. Ebu Bekir	Var	Yok	Yok	Var	Var	Yok	Var	Var	Yok

Hz. Muhammed öğrenme alanında ünite sonu metin olarak verilen *Hz. Peygamberin Sadık Dostu: Hz. Ebu Bekir* okuma metninin sorumluluk, kararlılık, dayanışma, kardeşlik ve yardımseverlik hedef değerleriyle ilişkili olduğu, adalet, barış, hoşgörü ve eşitlik değerlerine içeriğinde yer verilmediği görülmektedir. *Hz. Muhammed* öğrenme alanında yer alan okuma metni şu şekildedir:

Okuma Metni 10: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Sadık Dostu: Hz. Ebu Bekir (r.a.)
(Baştürk ve Özdemir, 2017: 120).

Hz. Ebu Bekir (r.a.), Kureyş kabilesine mensuptur. Fil Vakası'ndan üç yıl kadar sonra Mekke'de dünyaya gelmiştir. Sevgili Peygamberimiz 'den (sav.) iki ya da üç yaş küçük olduğu kaydedilmektedir. Kabilesinin soyu, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) soyu ile birleşmektedir.

Hz. Ebu Bekir (r.a.), “güzel, soylu, azat edilmiş, eski” anlamlarına gelen Atîk lakabıyla anılırdı. Bu lakap ona annesi tarafından verilmişti. Hz. Peygamber (sav.) de ona, “Sen cehennemden azat edilmiş bir kimsesin.” (1) şeklinde iltifat etmiştir. Onun en meşhur lakabı ise Sıddık'tır. “Çok samimi, dürüst, çok sadık” anlamına gelen bu lakap ona bizzat Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından verilmiştir. Çünkü Mekkeliler, İsrâ ve Miraç olayından sonra Resulullah'a (s.a.v.) inanmamışlar, onunla alay etmişlerdir. Sonra Hz. Ebu Bekir'e (r.a.) gelip “Dostun Muhammed bir gecede hem Mescid-i Aksâ'ya hem de göklere çıktığını söylüyor.” demişlerdir. Hz. Ebu Bekir (r.a.), “Bunu o mu söylüyor?” demiş, “Evet.” cevabını alınca da “O söylüyorsa muhakkak doğrudur.” (İbn-i Kesir, 1999: V14) diye tereddütsüz bir şekilde Resulullah'ı (s.a.v.) tasdik ettiğini belirtmiştir.

İslamiyetten önce de Hz. Peygamber (s.a.v.) ile yakın dost olan Hz. Ebu Bekir (r.a.), Allah Resulü'nün (s.a.v.) peygamberliğine ilk iman edenler arasında yer almaktadır. Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.), onun hakkında şöyle buyurmaktadır: “Her kimi İslam'a davet ettiysem bir duraklama, bir tereddüt ve bahane göstermiştir. Yalnızca Ebu Bekir, İslam'a davet edildiği zaman kabulde gecikmedi ve tereddüt etmedi.” (İbn-i İshak, 1978:I, 139)

Hz. Ebu Bekir (r.a.) Cahiliye Dönemi'nde olduğu gibi İslami Dönem'de de Hz. Muhammed'in (s.a.v.) hep yakınında ve yanında oldu. Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'ye gelen insanlara İslam'ı tebliğ ederken nesep ilmini (soy bilimi) çok iyi bilen Hz. Ebu Bekir (r.a.) de Efendimiz'in (s.a.v.) yanında bulunur,

onun çeşitli kabile mensuplarıyla kolayca dostluk ve iletişim kurmasına yardımcı olurdu. Birçok kişinin Müslüman olmasına vesile olmuştu.

Müşriklerin Müslümanlara yönelik baskıları artınca Hz. Ebu Bekir (r.a.), Medine'ye hicret etmek üzere Hz. Peygamber'den (s.a.v.) izin istedi. Resulullah (s.a.v.) ise ondan acele etmemesini, Allah'ın (c.c.) kendisine hayırlı bir hicret arkadaşı vereceğini söyledi. Hz. Peygamber'le (s.a.v.) hicret edeceğini anlayan Hz. Ebu Bekir (r.a.) sevindi ve sabırla beklemeye başladı. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) sadık dostu Hz. Ebu Bekir (r.a.), 622 yılında Peygamberimiz'in yaptığı kutlu Hicret yolculuğunda Efendimiz'e (s.a.v.) arkadaş olma şerefine erişti. Sevr Mağarası'nda saklanırken mağaranın önüne kadar gelen müşrikleri gören Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir zarar gelmesinden endişelenmişti. Resulullah (s.a.v.) da onların kendilerine bir zarar veremeyeceğini söyleyerek arkadaşını teselli etmişti. Hz. Ebu Bekir (r.a.) bu özel konumu sebebiyle özellikle Türk ve İran edebiyatında "Yâr-ı ğâr" yani "Mağara arkadaşı" olarak da anılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.v.), Veda Haccı dönüşü hastalanmıştır. Hastalığı ağırlaşp da mescide gidemeyecek duruma gelince kendi yerine, ashaba namaz kıldırması için Hz. Ebu Bekir'i (r.a.) görevlendirmiştir. Vefat ettiği pazartesi günü bir ara mescide gidecek kadar iyi hisseden Hz. Peygamber (s.a.v.), Mescid-i Nebi'de Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) imamlığında namaz kılmıştır. Allah Resülü (s.a.v.) aynı gün vefat etmiştir. Onun yanına giren Hz. Ebu Bekir (r.a.), Allah Resülü'nün (s.a.v.) yüzünü açmış, alnını öpmüş ve tekrar üzerini kapatmıştır. Sonra da Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatı karşısında şaşkınlıktan ne yapacağını bilemez hâlde bulunan ashabı sakinleştiren meşhur konuşmasını yapmıştır.

Hz. Ebu Bekir (r.a.), Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra Müslümanlar tarafından halife seçilmiştir. Halife seçilince bir konuşma yapan Hz. Ebu Bekir (r.a.), Müslümanların en iyisi olmadığı hâlde onlara başkan seçildiğini, doğru yolda olduğu sürece kendisine yardım etmelerini, yanlış davrandığında da kendisini düzeltmelerini söylemiştir. Allah'a (c.c.) ve Resülü'ne (s.a.v.) itaat ettiği sürece kendisine itaat etmelerini ashaptan istemiştir.

Hz. Ebu Bekir (r.a.), Resulullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra ortaya çıkan yalancı peygamberlerle mücadele edip onları bertaraf etmiştir. Zekât vermeyi reddeden ve irtidad (dinden dönme) edenlerin ortaya çıkardığı isyan hareketlerini bastırmıştır. Böylece İslam dünyasının birliğinin bozulmasını ve devletin otoritesinin ortadan kalkmasını önlemiştir. Çok fazla olmamakla birlikte onun zamanında Sasaniler ve Bizans üzerine seferler düzenlenmiş, bazı fetihler yapılmıştır.

Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) İslam'a yaptığı en büyük hizmetlerden biri de Kur'an'ın toplanması olmuştur. Onun zamanında dağınık hâlde bulunan ayetler bir araya getirilerek toplanmış ve Kur'an-ı Kerim iki kapak arasına alınıp kitap hâline getirilmiştir. Bu Kur'an da Mushaf olarak adlandırılmıştır.

Resulullah'ın (s.a.v.) sadık dostu Hz. Ebu Bekir (r.a.), iki yıl kadar hilafette kaldıktan sonra 634 yılında, 63 yaşında vefat etmiştir.

2.3.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi altıncı sınıf *Hz. Muhammed* öğrenme alanında öğrenciler ilk vahyin indiriliş süreci, Mekke ve Medine dönemleri, Medine de eğitim öğretim faaliyetleri, ibadet ve toplumsal dayanışma kurumları konusunda bilgilendirilirler

(MEB, 2010: 16). Öğrenme alanı ve kazandırılmak istenen değerler ünite alt başlıkları da dikkate alındığında uyumlu gözükmemektedir.

İlk vahyin indiriliş süreci ve yakın çevreye çağrı konularında Hz. Peygamber'e ilk indirilen ayetlerin hangisi olduğu ve içeriği konusunda bilgiler verilmiş, ilk Müslümanların kimler olduğu belirtilmiş, üç yıllık gizli davet süreci anlatılmış, Hz. Peygamberin sorumluluk bilinci ve kararlılığına vurgu yapılmıştır. Çağrının yaygınlaşması sürecinde açıktan İslam'a davetin yapıldığı dönemde Hz. Peygamberin ve Müslümanların yaşadığı zorluklar anlatılmıştır. Hicret olayı başladığında İslam tarihinde önemli bir olay olan hicretin sebep ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Hicret olayı ile başlayan Medine dönemi ise eğitim öğretim faaliyetlerinin ve toplumsal düzenin nasıl tesis edildiğinin anlatıldığı bir başlık olmuştur. Bu dönem adalet, kardeşlik, dayanışma, hoşgörü ve yardımseverlik değerlerinin sıkça karşımıza çıktığı bir dönem olmuştur. Müslümanların siyasi ve askeri alanda kendini gösterdiği, Mekke'nin yeniden tevhit inancının merkezi olduğu konuları Hudeybiye antlaşması ve Mekke'nin fethi başlığında anlatılmış, ünite Hz. Muhammed'in veda hutbesi ve vefatı konuları ile sonlandırılmıştır. Hudeybiye antlaşması Müslümanların üstünlüğüne rağmen Mekkeli müşriklerle imzalanan bir antlaşmadır. Bu antlaşmanın içeriğinde Müslümanların aleyhine olan bazı maddeler yer almasına rağmen Hz. Peygamber tarafından imzalanması O'nun barışa verdiği önemi göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Hz. Peygamberin Sadık Dostu: Hz. Ebu Bekir okuma metninde Hz. Ebu Bekir'in peygamberimizin yakın arkadaşı olduğu ve ölene kadar Hz. Peygamberin yanında O'na destek verdiği anlatılmaktadır. İsrâ ve mirâç olayında Hz. Peygamberi desteklemesi, hicrette yol arkadaşı olması olaylarının metinde anlatılması kardeşlik, yardımseverlik ve dayanışma değerleriyle, Hz. Peygamber'in vefatından sonra halifelik görevini üstlenmesi ve İslam dünyasında ortaya çıkan ayrılıkları bertaraf etmesi ise sorumluluk ve kararlılık değeriyle ilişkilendirilebilir. Fakat metinde kararlılık değerinin vurgulandığı örnek olay altıncı sınıf seviyesine göre çocuklarda kazandırılmak istenen değerlerin dışında olumsuz çağrışımlar potansiyelini taşımaktadır. Örneğin zekât vermeyenlerin ve dinden dönenlerin isyanını bastırması çocuğun gözünde hoşgörüsüzlük olarak algılanabilir. Öğrenme alanı ve alt konu başlıkları birbiriyle uyumlu iken okuma metninin öğrenme alanı ve alt konu başlıklarıyla uyumsuzluğu dikkat çekmektedir. Okuma metni başlığının öğrenme alanıyla uyumlu olması için Hz. Peygamber vurgusu yapılmasına rağmen içerikte Hz. Ebu Bekir'in hayatının klasik ansiklopedik bilgiyle şekillendirildiği görülmektedir. Altıncı sınıf öğrencilerinin din öğretimi yaş aralığı (10-13) akılcı çağa denk gelmektedir. Bu yönüyle çocukların bilgi temelli (14-24)

öğrenmeyi hedefleyen bilinçli öğrenme çağı (Bilgin ve Selçuk, 1991: 66-76) içerikleriyle hazırlanan okuma metinleriyle muhatap edilmesinin çeşitli sakıncalar taşıdığı ifade edilebilir.

2.3.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler

Altıncı sınıf *Hz. Muhammed* öğrenme alanında yer alan *Hz. Peygamberin Sadık Dostu Hz. Ebu Bekir* okuma metninin, bütüncül yaklaşım temelinde *değer analizi ve değer aktarma (telkin) yaklaşımlarını* çağrıştırdığı söylenebilir. Hikâyeler yoluyla değer kazandırma değer analizi yaklaşımında daha çok kullanılmaktadır. Bu yaklaşımda, sosyal problemleri içeren olaylar doğrudan ya da hikâyeler yoluyla ele alınır, neden-niçin-nasıl soruları sorularak, sosyal olaydaki benzerlikler ve farklılıklar analiz edilir. Hikâyede geçen olaylar, sistemli bir şekilde incelenir ve mantıksal ölçüde analiz edilerek sağlıklı değerlere ulaşılmaya çalışılır. Değer analizi yaklaşımı, öğrencilerin değer kazanımları ile ilgili yeteneklerini geliştirmede yardım eder. Hikâyelerle ve örnek olaylarla ahlaki düşünme becerisi kazanırlar (Akbaş, 2008b; Aktepe ve Aktepe, 2009, s.200-201; Ryan, 1991; Aktepe ve Tahiroğlu, 2016: 369). *Hz. Peygamber'in Sadık Dostu Hz. Ebu Bekir* okuma metni, konu olarak olumlu bir hikâyeye seçimi olmakla birlikte değer analizi yaklaşımının bütün süreçlerini kapsamaması dolayısıyla uygun olmayan bir tercih olarak görülebilir. Yine okuma metninin eğitim ve öğretim müfredatının yapılandırmacı yapısına pek de uymayan dil ve içerikle hazırlandığı görülmektedir. Bu yaklaşımda öğrencilerin karar alma sürecini kolaylaştıran rol model üretme ve hikâyeler yoluyla sorun çözme yöntemi kazanması hedeflenmektedir. Başlık ve öğrenme alanı ilişkisi uygun olmakla birlikte okuma metni hedef değerleri gözetmeden kurgulanmış ve *Hz. Ebu Bekir'in* hayatını anlatan ansiklopedik bilgi veren bir metne dönüştürülmüştür. Örneğin kararlılık değeri, metin özelinde hem *Hz. Ebu Bekir'in Hz. Peygamber'e* olan sadakatiyle hem de zekât vermeyenlere karşı tavrıyla anlatılmak istenilmektedir. Birinci örnek altıncı sınıf seviyesi ve bakış açısına daha uygunken ikinci örnek Müslümanlar arasında savaş gibi başkaca içerik problemi üretmektedir denilebilir.

2.4. İlköğretim DKAB Ders Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler Analizi

Kur'an eğitimi ve öğretiminin tarihini *Hz. Peygamber'e* (sav) gelen ilk vahiyle başlatmak mümkündür. Oku! (Alak, 96/1-5) hitabı ile başlayan bu süreçte, *Hz. Peygamber* kendisine vahyedilen ayetleri çevresindeki insanlara tebliğ etmeye başlamıştır. *Hz. Peygamber*, Kur'an öğrenme ve öğretme faaliyetini Mekke döneminde evler başta olmak üzere –*Hz. Peygamber'in* kendi evi, *Hz. Erkam'ın* evi, *Hz. Ebu Bekir'in* evi- imkan bulduğu

her ortamda gerçekleştirmeye çalışmıştır (Bilgin, 1998: 23). Mekke döneminde Mus'ab b. Umeyr, Abdullah b. Ümmü Mektum gibi Kur'an öğreticileri yetişmiş ve Hz. Peygamber'in emriyle Medine'ye gitmişlerdir. Bu sahabeler ise Kur'an öğretme faaliyetlerini S'ad b. Zurare ve Mahreme b. Nevfel gibi ensar'ın ileri gelenlerinin evlerinde vermeye başlamışlardır. Mekke ve Medine'deki bu evler *Dâru'l-Kurrâlar* olarak adlandırılmışlardır (İbn Hişâm, es-Sîre, 386; İbn Sa'd, et-Tabakât I, 187; Hamidullah, 1995: II/767; Korkmaz, 2013: 366-367).

Kur'an eğitimi ve öğretiminde Medine dönemi İslam medeniyet tarihinin köşe taşı oluşturmaktadır. Hz. Peygamber'in inşa ettirdiği Mescid-i Nebevi ve içerisinde oluşturduğu *Suffa* (erkek ve kadınlar bölümü şeklinde) (İbn Sa'd, et-Tabakât I, 219-220; Gözütok, 2002: 115-154) Kur'an öğretiminde merkezi bir konum elde etmiş, burada yetişen sahabeler civar bölgelere gönderilmiş ve sahabeler Kur'an eğitimi ve öğretimi faaliyetine devam etmişlerdir (Dağ ve Öymen, 1974: 72-74). Hz. Peygamber ve dört halife devrinde Mescid-i Nebevi, Mescid-i Kuba ve diğer mescitler ibadet edilen mekânların yanında Kur'an öğretim ve eğitiminin merkezi işlevini görmüşlerdir. Bu eğitim süreçleri her ne kadar yetişkinlere yönelik olsa da ders halkalarına çocukların da katıldığı rivayet edilmektedir. Çocukların temel eğitim aldıkları *Küttablar* da İslamiyetle birlikte Kur'an eğitiminde önemli bir eğitim mekanı olmuşlardır. Burada öğrenciler, muallim denilen öğretmenlerin rehberliğinde Kur'an-ı Kerim, okuma-yazma, basit hesap, tarih vb. bilgiler öğrenmişlerdir (Çelebi, 1974, 41-78; Korkmaz, 2013: 367; Gözütok, 2002: 115-154). Hz. Peygamber'in oku emriyle başlayan İslam medeniyet tarihinde Kur'an öğretimi lafzının öğrenilmesi ve hıfzıyla sınırlandırılmamış, bu öğretim faaliyeti Kur'an'ın anlaşılması, içselleştirilmesi ve yaşanmasını da kapsamıştır.

Dini duygu (4-9) ve akılcı öğrenme (10-14) çağlarına (Bilgin ve Selçuk 1991: 66) denk gelen ilköğretim 5-8. Sınıflarda Kur'an üzerine yapılan eğitim öncelikle lafzının öğretimini ve hıfzını kapsamamaktadır. Bundan dolayı ilköğretim 5-8. Sınıflar Kur'an öğrenme alanı Kur'an algısı temelinde Kur'an ve yorumu başlığını taşımaktadır. Kur'an'ın içeriğinden hareketle öğrencilere Kur'an kültürü ve yorumlama yeteneği kazandırmayı hedefleyen öğrenme alanının, söz konusu öğrenme çağlarına karşılık gelen üslup ve algıyı içermesi umulur. Her sınıf özelinde *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında destekleyici unsurlara yer verilmiş olmasının ders kitapları açısından olumlu bulunduğu söylenebilir.

2.4.1. Beşinci Sınıf İlköğretim Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders konularının pekiştirilmesi ve davranışa dökülmesinin kolaylığı açısından şiir kadar kıssalar da önemli bir yere sahip destekleyici

unsurdur. Kur'an-ı Kerim'de bazı peygamberlerin ve toplumların başından geçen ibret verici olaylar anlatılmaktadır. Kıssaların Kur'an'da yer almasının sebeplerinden biri de ders çıkarma, örnek alma durumudur. *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer alan alt başlıklarda İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in İslam dinindeki yeri ve önemi, Kur'an'ın iyiye yönlendirip kötülüklerden sakındırdığı, Kur'an-ı Kerim'in açıklayıcılığı ve yol göstericiliği, Allah'ı arayan insan Hz. İbrahim konularına yer verilmiştir. *Allah Sevgisi* adlı şiir ise 11. etkinlikte isimsiz olarak verilmiş, kaynak taramasında ismi tespit edilmiş ve bu isimle başlıklandırılmıştır. Beşinci sınıf *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer alan hedef değerler şunlardır: Bilimsellik, sevgi, iffet, doğruluk ve dürüstlük, sabır, sorumluluk, aile birliğine önem verme ve mütevazi olmaktır (MEB, 2010: 45).

Tablo 2.7. Beşinci Sınıf DKAB Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanı, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

	Bilimsellik	İffet	Sevgi	Dürüstlük	Sabır	Sorumluluk	Doğruluk	Aile Birliği	Mütevazılık
Şiir 10: Allah Sevgisi	Var	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Kıssa 1: Allah'ı Arayan İnsan: Hz. İbrahim	Yok	Yok	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Var

Beşinci sınıf *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında okuma metnine yer verilmezken birer tane şiir ve kıssayla ünite desteklenmiştir. Tablo 2.7'de yer alan *Allah Sevgisi* şiirinde bilimsellik ve sevgi değerlerine yer verilirken iffet, dürüstlük, sabır, sorumluluk, doğruluk, aile birliği ve mütevazi olmak değerlerinin işlenmediği görülmüştür. Hz. İbrahim kıssasında sevgi, dürüstlük, sabır, sorumluluk, doğruluk, mütevazi olmak değerlerinin işlenmiş olduğu bilimsellik, iffet ve aile birliği değerlerine ise yer verilmediği görülmüştür. *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer verilen şiir ve kıssa ise şunlardır:

Şiir 10: Allah Sevgisi (Gövsa, 2005: 17; Baştürk ve Özdemir, 2017: 84)

Kim çıkarır sabahleyin erkenden,
Dünya'mıza ışık veren Güneş'i?
Gece vakti denizlere serpilen
Ay doğuyor, kim yapıyor bu işi?

Kışın kuru sandığımız fidana,

Baharda kim yeşillikler giydirir?
Bülbül öter, yuva yapmış ormana,
Bu sedayı ona acep kim verir?

Akşam ötesi karanlıklar içinde,
Milyonlarca yıldızı kim parlatır?
İşte bütün bu şeyleri düşünen
Yapan, eden, yaratan hep Allah'tır.

Kıssa 1: Allah'ı Arayan İnsan: Hz. İbrahim (Baştürk ve Özdemir, 2017: 85-87)

Kur'an-ı Kerim'de hayatı hakkında bilgi verilen peygamberlerden biri de Hz. İbrahim'dir. O henüz çocuk denilecek yaştaiken içinde yaşadığı toplumun ve ailesinin inandığı değerleri doğru bulmuyordu. İbrahim (a.s.), insanların taştan ve tahtadan yaptığı putların kimseye ne yararının ne de zararının olacağını düşünüyordu. Hz. İbrahim çevresinde kendisine Allah'ın varlığını anlatacak hiç kimse yokken gökyüzünü ve tabiatı inceleyerek tüm varlıkları yaratan bir gücün olması gerektiğini fark etmişti. Ona göre, ucu bucağı olmayan bu evreni içindeki güzellikleriyle beraber putlar yaratmış olamazdı.

Hz. İbrahim bir gece gökyüzünde parlak bir yıldız gördü. Kavmine seslenerek:

“... Bu mu benim Rabb'im? dedi...”(Enam, 6/ 76)

Hz. İbrahim Sabah kalktığında gökyüzünde yıldızı göremeyince:

— “... batanları sevmem, dedi.” (Enam, 6/76)

Bir başka gece Hz. İbrahim Ay'ı doğarken görünce, “Bu mu benim Rabb'im?, dedi. Ay'ın da battığını görünce Rabb'im bana doğru yolu göstermezse elbette yoldan sapan topluluklardan olurum, dedi”(Enam, 6/77)

Bir başka gün Hz. İbrahim güneşi doğarken görünce

“...Bu mu benim Rabb'im? Zira bu daha büyük, dedi...”(Enam, 6/78) Fakat gün bitiminde Güneş de gözden kayboldu. Bunun üzerine Hz. İbrahim çevresindekilere “... Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştüğünüz şeylerden uzağım. Ben hakka yönelen biri olarak, yüzümü gökleri ve yeri yaratan Allah'a çevirdim ve ben (sizin gibi) Allah'a ortak koşanlardan değilim.”(Enam, 6/78-79) dedi.

Hz. İbrahim'in babası da putlara tapıyordu. Babasına putlara tapmanın yanlış olduğunu anlattıysa da o, atalarının dininden vazgeçemeyeceğini söyledi. Hz. İbrahim, insanların içinde bulunduğu duruma çok üzülüyordu.

Allah, Hz. İbrahim'e ilerleyen yaşlarında peygamberlik görevi vermişti. Onu tanıyan herkes yalan söylemeyeceğini bilirdi. Hz. İbrahim güzel huylu ve cömert biriydi. Misafir ağırlamayı, onlara ikramda bulunmayı çok sevdi. Yoksullara da elinden geldiği kadar yardım ederdi.

Hz. İbrahim halka, Allah'a iman etmeleri konusundaki mesajı duyurmaya başlamıştı. Her geçen gün Allah'a iman edenlerin sayısı artıyordu.

Dönemin kralı Nemrut da, Hz. İbrahim'in ününü duymuştu. Ülkenin bilge insanları ondan ve getirdiği mesajdan söz ediyorlardı. Herkese tepeden bakan Nemrut, İbrahim'den inancını anlatmasını istedi. Hz. İbrahim:

— Allah, bütün canlılara hayatı ve ölümü verendir, dedi. Nemrut, böyle bir şeyi kendisinin de yapabileceğini söyledi. İki esiri huzuruna çağırttı. Birini öldürdü, diğerini ise bağışladığını söyledi. Hz. İbrahim Nemrut'un büyük bir yanılğı içinde olduğunu gördü. Hz. İbrahim bunu herkesin yapabileceğini söyleyerek;

— Benim Rabb'im, Güneş'i doğudan getiriyor. Eğer gücün yetiyorsa onu batıdan getir de görelim, dedi Nemrut şaşkına dönmüştü. Hz. İbrahim'in bu isteği karşısından çaresiz kalmıştı. Bundan sonra Hz. İbrahim'i en büyük düşmanı olarak gördü. Sonunda Hz. İbrahim'i cezalandırmak için büyük bir ateş hazırlattı. Hz. İbrahim'i ateşin ortasına attılar. (Enam, 6/ 68) Allah, "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!.." (Enam, 6/69) buyurarak ateşin bir anda bir gül bahçesine çevrilmesini sağlamıştır. Böylece Allah, doğru olanların yanında olduğunu göstermiştir.

Hız. İbrahim etrafındaki insanlar gibi körü körüne atalarının inancına uymamıştır. O, küçük yaştaiken Allah'ın varlığına aklının yardımıyla ulaşmıştır. Hız. İbrahim bilgisi, dürüstlüğü ve sabrıyla insanların gönlünü kazanmıştır. Milletini Allah'a inanmaya yönlendirmek için elinden geleni yapmıştır

2.4.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında öğrencilere Kur'an'ın İslam'ı öğrenmede en önemli kaynak olduğu, açıklayıcılığı ve yol göstericiliğinin anlamı, iyiliği emredip kötülüklerden uzaklaştırması ve hayatımızdaki önemi aktarılmaya çalışılmaktadır (MEB, 2010: 17). İyiliğin emredilip kötülükten kaçınılmasında Kur'an'ın içeriğinin etkili ve kalıcı sunumu önemli gözükmemektedir. Öğrencilerin dini öğrenme yaş aralığına uygun gelen içerik ve üslup kullanılmasında destekleyici unsurlardan şiir ve kıssa önemli araç olarak gözükmemektedir. Eğitim ve öğretim faaliyetinde şiirler, yoğun duygu ve kalıcılık imkanı sunmakta, hızlı değişen dünyada kalıcı değerlerin sonraki nesillere aktarılması noktasında yardımcı olduğu söylenebilir (Dorukoğlu ve Doyumgaç, 2017: 163-178). Nitekim şiir, bir kültürde, dil aracılığıyla dile getirilen içsel gerçekliğe ilişkin yalın bir duygu ve kişinin kendini ifade edebilmesini sağlayan eşsiz bir araçtır (Hunter, 2002, s. 141).

Beşinci sınıf *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında hedeflenen değerler ile öğrenme alanında kazandırılmak istenen bilgi ve beceri düzeyinin ilişkili olduğu görülmektedir. Şiir *Kur'an'ın Açıklayıcılığı ve Yol Göstericiliği* alt konu başlığında 11. etkinlik içerisinde geçmektedir. Alt konu başlığında Kur'an-ı Kerim'de Allah-İnsan, Allah-Evren, İnsan-İnsan, İnsan-Evren ilişkilerinden bahsedilmekte Allah'ın ve insanın konumu üzerine bilgiler sunulmaktadır. Konu bilimsel verilerle ve görsellerle de desteklenmektedir. Allah ile evren arasındaki ilişkiden söz edilirken evrendeki düzen bilimsel verilerle zenginleştirilmiştir. İnsan insan ilişkisinde insanların birbirleriyle olan iletişimlerinde sevgi, saygı, doğruluk, dürüstlük, aile bireyleri arasındaki olumlu ilişkilerin önemi ve mütevazi olmak değerleri ön plana çıkarılmaya çalışılmış ve ayetlerle örneklendirilmiştir. İnsanın Allah ile olan ilişkisi

anlatılırken de iman edip salih amel işleyenlerin ve kötülüklerden sakınanların öbür dünyada yerinin cennet olacağı müjdelenerek iffet değerine vurgu yapılmıştır. Şiirde ise güneş, ay, yıldız, fidan ve bülbülün güzel sesi örnekleriyle Allah'ın yaratıcılığı arasında bağ kurularak bilimsellik ve sevgi değerleri işlenmeye çalışılmıştır.

Eğim ve öğretimde destekleyici unsurlardan bir diğeri ise soyutu somutlaştıran ve hikayeleştirerek değerleri öğrenciler nezdinde içselleştirmeyi temin eden kıssalar gelmektedir. “Hikâyeler en etkili anlatım tekniklerinden biridir. Bu teknik sayesinde en zor konular kolayca anlatılabilir” tespitini yapan Bilgin'e (1994: 51) göre “inanç ve ahlaki esasların öğretilmesinde ve uygulanmasında Kur'an'daki kıssalardan/hikâyelerden önemli ölçüde faydalanılması gerekmektedir. Bu anlamda kıssaların ilahi/dini yönünün olması ve tecrübe edilmiş olması daha etkili olmasını sağlamaktadır” (Bilgin, 1994: 51). Terim olarak, “İnsanların ibret almalarını ve hidayete ulaşmalarını sağlamak amacıyla, çoğunlukla zaman ve mekândan soyutlanmış, geçmiş peygamberler ve toplumlarla ilgili Kur'an'da anlatılan olaylar” olarak tanımlanan (Demir, 2003: 73-74; Kara, 2011: 10), kıssa kelimesi “bir haberin izini sürmek, onu açıklayıp bildirmek, anlatmak, nakletmek, bir olayı hikâye etmek” gibi anlamlara gelmektedir (Abay, 2007, 11-12; Yavuz, 2009: 122). Kıssalar, öğrencilerin konuları daha iyi anlayıp içselleştirmeye katkısının yanında kutsal referanslı yapısı dolayısıyla din dilinin gelişimine katkı sunmakta ve somutlaştırma imkanı dolayısıyla ilgili konunun anlaşılmasını kolaylaştırabilmektedir (bk, Özkan, 2010: 110; Cerrahoğlu, 1993: 171; Pakdemirli, 2011: 153; Selçuk, 2009: 32-35; Önder, 2013: 1288; Bayar, 2014: 740-749).

Beşinci sınıf *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer alan kıssa ünite sonunda ayrı bir başlıkta verilmiştir. Kıssa da Hz. İbrahim'in Allah'ı bulma süreci ve peygamber olduktan sonra nemrutla olan diyalogundan bahsedilmiştir. Nemrut'un Hz. İbrahim'i kendisine inanmadığı için ateşe atması fakat ateşin onu yakmaması ayetle desteklenerek anlatılmıştır. Peygamberlik gibi önemli bir sorumluluğun getirdiği sabır değeri ve Hz. İbrahim'in peygamberlikten önce de insanlara karşı yardımsever, sevgi dolu, doğru sözlü ve dürüst bir insan olduğu belirtilmiştir. Kıssada fakir ve yoksul insanları kollayıp gözetmesi anlatılarak doğrudan belirtilmese de onun mütevazı bir insan olduğu vurgusu yapılmıştır.

2.4.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler

Beşinci sınıf ilköğretim DKAB kitabı *Kur'an ve Yorumu* öğrenme başlığında etkinlik içinde bir tane şiire ve bir tane de Hz. İbrahim başlıklı kıssaya yer verilmiştir. Her iki destekleyici unsur, bütüncül değer öğrenme yaklaşımına uygun olmakla birlikte bazı farklılıklar da söz konusudur. Tercih edilen şiir, değer öğretimi yaklaşımlarından değer analizi

yöntemiyle ilişkilendirilebilir. Özellikle yaratılardan hareketle ve mantıksal çağrışımlarla tanrı fikrine ulaşmayı hedeflerken hem değerleri kazandırmayı hem de benzer düşünceleri yaygınlaştırmayı amaçladığı ifade edilebilir. Fakat *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanından ziyade *İnanç* öğrenme alanına uygun bir şiir olduğu dikkat çekmektedir.

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında yer verilen ikinci destekleyici unsur ise, Hz. İbrahim kıssasıdır. Bu okuma metninin de şekil açısından *değer analizi ve değer aktarma yaklaşımına göre hazırlandığı* söylenebilir. Hz. İbrahim'in mantıksal çıkarımından hareketle ulaştığı inancı anlatan kıssa, konu seçimi ve içeriği dolayısıyla hedef değerler açısından olumlu gözükmektedir. Fakat Hz. Osman, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ali okuma metinlerinde de olduğu gibi öğrenme alanıyla sınırlandırılıp daha kısa ve özlü şekilde bir destekleyici unsurun tercih edilmesi metodolojik gözükmektedir. Geleneksel değer aktarma yaklaşımından dolayı kıssanın Hz. İbrahim'in hayatını anlatan ansiklopedik bir bilgi seviyesinde kaldığı söylenebilir.

2.4.2. Altıncı Sınıf İlköğretim Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzuna göre *Kur'an ve Yorumu* dördüncü öğrenme alanıdır. Bu öğrenme alanında altıncı sınıfta Kur'an-ı Kerim'in Belli Başlı Konuları başlığında inanç, ibadet, ahlak, kıssa, sabır örneği Hz. Eyüp konularına yer verilmektedir.

Altıncı sınıf öğrenme alanında *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında ünite sonunda Hz. Osman'ın Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu okuma metni olarak verilmiştir. Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında yer alan ünite başlıklarında Kur'an-ı Kerim'in temel konuları, kıssa kavramının ne olduğu, Kur'an'da neden kıssalara yer verildiği konu başlıkları verilerek Hz. Eyüp kıssası örneklemeyle ünite bitirilmiştir. Ünite Mehmet Akif Ersoy'dan ve Necip Fazıl Kısakürek'ten iki şiire de yer verilmiştir. Öğrenme alanında öğrenciye verilmek istenen değerler ise şunlardır: Bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve barışseverliktir (MEB, 2010: 51).

Tablo 2.8. Altıncı Sınıf DKAB Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanı Okuma Metni, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

	Bilimsellik	Akademik Dürüstlük	Sorumluluk	Barışseverlik
Okuma Metni 11: Hz. Osman'ın (r.a.) Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu	Yok	Yok	Var	Var
Şiir 11: Kur'an'a Hitap	Yok	Yok	Var	Yok
Şiir 12: O Kitap	Yok	Yok	Var	Yok
Kıssa 2: Sabır Örneği: Hz. Eyüp	Yok	Yok	Var	Var

Hz. Osman'ın Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu adlı okuma metninde sorumluluk ve barışseverlik değerlerine yer verilirken bilimsellik ve akademik dürüstlük değerlerinden ise söz edilmediği söylenebilir. Mehmet Akif Ersoy ve Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde sorumluluk değerine yer verilmiş bilimsellik, akademik dürüstlük ve barışseverlik değerleri işlenmemiştir. Hz. Eyüp kıssasında sorumluluk ve barışseverlik değerleri ön plana çıkarken bilimsellik ve akademik dürüstlük değerlerinden söz edilmemiştir. *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer verilen destekleyici unsurlardan okuma metni, şiir ve kıssa ise şunlardır:

Okuma Metni 11: Hz. Osman'ın (r.a.) Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu (Baştürk ve Özdemir, 2017: 93).

Hz. Osman (r.a.), ilk Müslümanlardandır ve Müslümanların üçüncü halifesidir. Fil Olayı'ndan altı yıl sonra Taif'te dünyaya gelmiştir ve Sevgili Peygamberimiz'den (s.a.v.) altı yaş küçüktür. Kureyş kabilesinin Ümeyyeoğulları koluna mensuptur. Babası, Kureyş kabilesinin zengin tüccarlarından Affan idi. Annesi Ervâ binti Küreyz ise Resulullah'ın (s.a.v.) halasının kızıdır. Ticaretle uğraşan Hz. Osman (r.a.), Mekke'nin önde gelen tüccarları ve zenginleri arasındaydı. Mekke'de okuma yazma bilen sınırlı sayıdaki kişiden biri olan Hz. Osman (r.a.), Resulullah'ın (s.a.v.) vahiy kâtiplerindendi.

Hz. Osman (r.a.), İslam davetinin ilk yıllarında Hz. Ebu Bekir (r.a.) vesilesiyle İslam'la tanıştı ve Müslüman oldu. Mekke'nin ileri gelenlerinden ve zengin tüccarlarından biri olduğu için onun Müslüman olması, şehirde yankı buldu. Bazı akrabaları onu dininden döndürmek için uğraşılsa da bunda başarılı olamadılar. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kızı Rukiyye (r.a.) ile evlendi. Böylece Allah'ın Resulü'ne (s.a.v.) akraba ve damat olma şerefine nail oldu. 615 yılında Habeşistan'a hicret eden sahabiler arasındaydı. Burada bir süre kaldıktan sonra Mekke'ye geldi, ardından da Medine'ye hicret etti. Bedir Savaşı'nda Resulullah (s.a.v.) onu, hasta kızının yanında olması için Medine'de bıraktı. Allah Resulü'nün (s.a.v.) Bedir'den dö- nüşünde Hz. Osman'ın (a.s.) eşi Rukiyye (r.a.) vefat etti. Allah Resulü (s.a.v.), kızı Rukiyye'nin (r.a.) vefatından sonra diğer kızı Ümmügülüm'ü (r.a.) Hz. Osman

(r.a.) ile evlendirdi. Bu sebeple Hz. Osman'a (r.a.) zinnûreyn (iki nur sahibi) de denilmiştir. 630 yılında Ümmügülsüm (r.a.) de vefat edince Hz. Peygamber (s.a.v.) evlenecek bir kızı daha olsa onu da Hz. Osman (r.a.) ile evlendireceğini belirtmişti.

Hz. Osman (a.s.) yumuşak huylu, edep ve hayâ sahibi bir kişiliğe sahipti. Son derece mahcup, utangaç, edepli bir insandı. Hiç kimseye kötü davranmaz, kaba ve nezaketsiz davranışlarda bulunmazdı. Kavgacılıktan, geçimsizlikten hoşlanmazdı. O, insanları kırıp incitmemeye son derece özen gösterirdi. Güler yüzlü, iyi geçimli, sakin bir kişiydi. İnsanları azarlamaz, onlara kötü davranmazdı. Hz. Osman'ın (r.a.) yumuşak huyluluğu ve hayâsı, en fazla öne çıkan özellikleri arasındaydı. Hz. Peygamber (s.a.v.) de onun bu özelliklerini takdir ederdi.

Hz. Osman (r.a.) bir gün Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına girmek için izin istemiştir. Onun geldiğini öğrenen Resulullah (s.a.v.) hemen yatağından doğrulmuş, üstünü başını düzeltmiştir. Bunun sebebini soran eşi Hz. Aişe'ye (r.a.), "Osman son derece hayâ sahibi, utangaç biridir. Ben hiç istifimi bozmadan onu içeri aldığım takdirde bana arzusunu söylemeden gider, diye endişe ettim. Kendisinden meleklerin hayâ ettiği bir kimseden ben hayâ etmeyeyim mi?" (1) buyurmuştur. Başka bir hadisinde de "Her peygamberin cennette bir refiki (arkadaşı) vardır. Benim cennetteki refikim de Osman'dır." (2) buyurarak Hz. Osman'ı (r.a.) övmüş ve ona iltifat etmiştir.

Hz. Osman'ın (r.a.) en önemli özelliklerinden biri de cömertliği idi. Bu büyük sahabi, elindekileri hayır yolunda harcamayı çok severdi. Malını, imkânlarını Allah (c.c.) yolunda sarf etmekten mutluluk duyardı. Başta akrabaları olmak üzere çevresindeki kişilere cömertçe ikramlarda bulunurdu. Onun cömert ve hayırsever bir insan olduğunu gösteren birçok olay vardır. Örneğin Medine'ye hicretten sonra Müslümanlar içme suyu sıkıntısı yaşıyorlardı. Herkes gibi Hz. Osman (r.a.) da bu duruma çok üzülüyordu. Medine'de Rûme kuyusu vardı ama o da bir Yahudi'ye aitti. Peygamberimiz (s.a.v.), "Rûme kuyusunu kim açarsa ona cennet vardır." (3) buyurmuştu. Bunun üzerine Hz. Osman (r.a.), Rûme kuyusunu Yahudi'den satın aldı ve Müslümanların yararlanması için vakfetti. Hz. Ebu Bekir'in (r.a.) halifeliği döneminde yaşanan bir kıtlıkta 1.000 deve yükü buğday, kuru üzüm ve zeytinyağı ile Medine'ye dönen kervanındaki erzakın tamamını, muhtaç durumda olan ve sıkıntı çeken Müslümanlara dağıttı.

Bizans'a karşı düzenlenen Tebük Seferi'nde de Hz. Osman'ın (r.a.) cömertliğinin boyutları açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu sefer, Müslümanların birçok zorluk yaşadığı bir döneme rastlamıştı. Hava sıcaktı, kıtlık söz konusuydu ve orduyu donatacak, sefere yollayacak yeterli imkân yoktu. Bu gibi zorluklar sebebiyle Tebük Seferi için hazırlanan ordu, Ceyşü'l-Usre (zorluk ordusu) olarak da adlandırılmıştır. İşte böyle bir ortamda Resulullah (s.a.v.), ashabını topladı, onlardan yardım istedi ve fedakârlık etmeleri için sahabelerini teşvik etti. Hz. Osman (r.a.) ayağa kalktı ve "Ey Allah'ın Resulü! Yüz deve, çuvalıyla, semeriyle Allah rızası için bendendir." dedi. Hz. Peygamber (s.a.v.) ordu için tekrar bağışta bulunmaya teşvik etti. Hz. Osman (r.a.) yine kalkıp "Ey Allah'ın Resulü! Çuvalıyla, semeriyle iki yüz deve Allah rızası için bendendir." dedi. Sonra Resulullah (s.a.v.), bağışta bulunmaları için ashabını yine teşvik etti. Hz. Osman (r.a.) üçüncü kez ayağa kalktı ve "Ey Allah'ın Resulü! Benden üç yüz deve, çuvalıyla, semeriyle Allah rızası için bağışımıdır." dedi. Bu olayı anlatan sahabi Abdurrahman b. Habbab (r.a.) şöyle dedi: Resulullah'ı (s.a.v.) minberden inerken gördüm. Hem iniyor hem de "Bu hayırdan sonra Osman'ın yapacağı hiçbir şey, onun aleyhine olmaz." diyordu.(1)

Resulullah (s.a.v.), Tebük için büyük fedakârlık yapan ve son derece cömert davranan Hz. Osman (r.a.) için “Allah’ım! Osman’dan razı ol, çünkü ben ondan razıyım.”(2) buyurarak dua etmiştir.

Hz. Osman (r.a.), Kur’an-ı Kerim’i baştan sona ezbere bilen sahabilerden biriydi. Onun Kur’an-ı Kerim’e de büyük hizmetleri olmuştur. Hz. Osman (r.a.), İslam coğrafyasının genişlemesiyle ortaya çıkan kıraat farklılıklarının sebep olduğu tartışmaları önlemek için Kur’an’ı çoğaltmıştı. Onun halifeliği döneminde, Hz. Ebu Bekir (r.a.) zamanında toplanan Kur’an-ı Kerim çoğaltıldı. Mekke, Basra, Kûfe, Yemen, Şam ve Bahreyn’e gönderildi.

644 yılında, Hz. Ebu Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer’den (r.a.) sonra halife seçilen Hz. Osman (r.a.), on iki yıl boyunca hilafet görevinde bulundu. Onun halifeliğinin özellikle ilk yarısında birçok fetih yapıldı ve İslam toprakları çok genişledi. Müslümanlar zenginleştiler ve İslam coğrafyasında refah arttı. Ancak halifeliğinin ikinci yarısında İslam dünyasında iç karışıklıklar ortaya çıktı. Bunlarla uğraşıldığı için fetih hareketleri çok sınırlı düzeyde kaldı. Çıkan iç karışıklıklar neticesinde Hz. Osman (r.a.), 656 yılında Medine’deki evinde Kur’an okurken şehit edildi.

Şiir 11: Kur’an’a Hitap (Ersoy, 2014: 153)

“Lafzı muhkem yalnız anlaşılan Kur’an’ın,
Çünkü kaydında değil hiçbirimiz mananın,
Ya açar Nazm-ı Celil’in bakarız yaprağına,
Yahut üfler geçeriz bir ölünün toprağına,
İnmemiştir hele Kur’an, bunu hakkıyla bilin,
Ne mezarlıkta okumak ne de fal bakmak için.”

Şiir 12: O Kitap (Kısakürek, 1986: 362)

Hasta olsam ilacım, çorbam, sütüm, o kitap...
Suda mantarım, gökte paraşütüm o kitap...

Kıssa 2: Sabır Örneği: Hz. Eyüp (Özdemir, 2017: 88).

Kur’an-ı Kerim’de kıssası anlatılan ve özellikle sabrı ile bizlere örnek gösterilen kişilerden biri, Peygamber’dir (a.s.). Kur’an’da, Hz. Eyüp’e (a.s.) Allah (c.c.) tarafından vahiy gönderildiği belirtilir (Nisa, 4/163). Yüce kitabımızda Eyüp Peygamber’in (a.s.) hidayete erdirildiği ve onun salih, iyi bir kul olduğu da ifade edilir (Enam, 6/84). Eyüp Peygamber’in (a.s.) Hz. Yakup (a.s.) ile aynı dönemlerde yaşadığı, tevhit dinini yaymak için mücadele ettiği; yumuşak huylu, affedici, sabır timsali bir kişiliğe sahip olduğu belirtilmektedir.

Hz. Eyüp’ün (a.s.) Şam bölgesinde yaşadığı, geniş bir araziye sahip olduğu, çok sayıda küçükbaş ve büyükbaş hayvanı, hizmetçisi bulunduğu rivayet edilmektedir. Hz. Eyüp (a.s.) takva sahibi, yoksullara karşı merhametli, dulları ve yetimleri kollayan, misafire ikram eden, yolcunun yardımına koşan ve Allah’ın (c.c.) verdiği nimetlere şükreden, iyi bir insandı. Çok zengin bir insan olan Hz. Eyüp’ün (a.s.) sahip olduğu zenginliğe, mala, mülke ve aileye herkes gıpta ederdi. Ancak o, sahip olduğu zenginlikten dolayı kibirlenmez, nimetleri verenin Allah (c.c.) olduğunu bilir ve ona şükretmeyi görev bilirdi.

Rabb'ine (c.c.) şükür ve minnetinin bir gereği olarak sahip olduğu şeylerden yoksullara, zor durumda olanlara tasadduk ederdi.

Zenginlik ve refah içinde yaşayan Hz. Eyüp (a.s.), zaman içinde bütün varlığını kaybetti; malı, mülkü elinden gitti. Ürünleri telef oldu. Sahip olduğu sürüleri, küçükbaş ve büyükbaş hayvanları öldü. Eyüp Peygamber'in (a.s.) yaşadığı olumsuzluklar, başına gelen felaketler bununla da kalmadı. Eyüp (a.s.) şiddetli bir hastalığa yakalandı. Hastalığı sebebiyle büyük sıkıntılar yaşadı, zorluklarla karşı karşıya kaldı. İnsanlar ondan uzaklaştı. Hz. Eyüp'ün (a.s.) karşılaştığı zorluklar, yaşadığı sıkıntılı durumlar yıllarca devam etti. Ancak o, yaşadığı bütün güçlüklerle, başına gelen olumsuzluklara, uğradığı bela ve felaketlere sabırla, metanetle karşı koydu. Hiçbir zaman Allah'a (c.c.) isyan etmedi. "Neden ben?" demedi, "Rabb'im beni sevmiyor, beni terk etti ." diye düşünmedi. Başına gelenleri Allah'ın (c.c.) bir imtihanı olarak gördü. Nimetleri verenin de alanın da Allah (c.c.) olduğu bilinciyle davrandı. Her zaman Rabb'ine (c.c.) sığındı, hâlini ona arz etti, ondan yardım diledi.

Yaşadığı zorluk ve sıkıntılar yıllarca devam edince Eyüp Peygamber (a.s.), artık dayanma gücünü kaybetmeye başladı. Ellerini açıp her şeyin sahibi, sonsuz merhamet sahibi olan Rabb'ine (c.c.) yöneldi. Ona dua etti, yaşadığı sıkıntıların son bulması için Allah'a (c.c.) yalvardı. Ondan, kendisine yardım etmesini diledi. Merhameti sınırsız olan Yüce Allah (c.c.) da onun duasını karşılıksız bırakmadı. Hem ailesini hem de sahip olduğu mal ve mülkün daha fazlasını sevgili nebisine tekrar verdi. Kur'an-ı Kerim'de bu konuda şöyle buyrulur: "Eyüp'ü de (an). Hani Rabb'ine, 'Başıma bu dert geldi. Sen, merhametlilerin en merhametlisin.' diye niyaz etmişti. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için bir hatıra olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik ve ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik" (Enbiyâ, 6/83-84).

Kur'an-ı Kerim'de belirtildiğine göre Yüce Allah (c.c.), Hz. Eyüp'ten (a.s.) ayağını yere vurmasını istemiştir. Eyüp Peygamber (a.s.) de söyleneni yapınca yerden bir su fışkırmıştır. Bu suyu içen ve su ile vücudunu yıkayan Hz. Eyüp (a.s.), bütün hastalıklarından kurtulmuş, vücudu sıhhat bulmuş, eski sağlığına yeniden kavuşmuştur.

2.4.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni, Şiir Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında öğrencilere Kur'an-ı Kerim ile ilgili kavramlar ve içeriği hakkında bilgiler verilmek istenmektedir. Ayrıca kıssaların Kur'an da yer alma sebepleri ve çıkarılması gereken hisseler konusunda öğrenciler bilinçlendirilmektedir (MEB, 2010: 16-17). Öğrenme alanı alt ünite başlıkları bağlamında içerik açısından hedef değerlerle uyumlu gözükmemektedir. Ünite alt başlıklarında birinci başlık olarak yer alan *Kur'an-ı Kerim'in Belli Başlı Konuları* ana başlığında inanç, ibadet, ahlak ve kıssa konularından bahsedilmektedir. İkinci ana başlık ise Kureyş suresi ve anlamı başlığıdır. Bu başlıkta kureyş kabilesinin durumundan ve kureyş suresinin kaç ayet olduğundan, nerede indirildiğinden söz edilmektedir. İnanç, ibadet, ahlak ve kıssa konularında içerik ayet ve hadislerle desteklenmiş böylece ana kaynaktan bilgi aktararak bilimsellik ön plana çıkarılmıştır. İbadet başlığında

sorumluluk, ahlak başlığında “*Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan, adaletle şahitlik eden kimseler olun. Bir topluluğa duyduğunuz kin, sizi adil davranmamaya itmesin. Adaletli olun; bu, Allah korkusuna daha çok yakışan (bir davranış) tır. Allah’a isyandan sakının. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilmektedir*”(Nisâ, 4/36) ayetinde olduğu gibi barışseverlik değerlerine vurgu yapılmıştır. Yine ahlak başlığında doğruluk ve güvenilirlik gibi kavramlardan bahsedilerek akademik dürüstlük değerine açıktan olmasa da değinilmiştir.

H. Osman’ın (r.a.) Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu okuma metninde H. Osman’ın hayatından kesitler verilmiş ve ahlakı üzerinde durulmuştur. H. Peygamber’e en yakın isimlerden biri olarak bahsedilen H. Osman’ın yumuşak huylu olması, insanları kırmamaya özen göstermesi gibi karakteristik özelliklerinden bahsedilerek barışseverliğine, H. Peygamberden sonra sorumluluk alarak üçüncü halife olmasından dolayı da sorumluluk değerine vurgu yapılmıştır. Ünite alt başlıklarında Kur’an-ı Kerim’in içeriği ile ilgili genel bilgiler verilirken okuma metni Kur’an-ı Kerim’i çoğaltıp İslam ülkelerine dağıtan H. Osman ile ilgili bilgiler sunmaktadır. H. Osman’ın cömertliğini anlatmak için İslam dinine ve Müslümanlara yaptığı iyilikler okuma metninde geniş bir şekilde yer almış fakat üniteye uyum sağlaması açısından Kur’an-ı Kerim ile ilgili yaptığı çalışmalar birkaç cümle ile anlatılmıştır.

Kur’an ve Yorumu öğrenme alanında altıncı sınıfta öğrencilere Kur’an’ın içeriği, kıssaların neden Kur’an’da yer aldığı ve çıkarılabilecek derslerin neler olduğu ile ilgili bilgiler sunulmaya çalışılmaktadır. (MEB, 2010: 16-17). İçerik ve kıssalar hakkında bilgiler verilirken ünite alt konuları ayet ve hadislerle desteklenmiş ve böylece akademik bir tavır takınılmak istenmiştir. Öğrenme alanında kazandırılmak istenen beceriler dikkate alındığında hedef değerlerin içerikle uyumlu verildiği söylenebilir. Alt ünite konu başlıklarından ilki olan *Kur’an-ı Kerim’in Belli Başlı Konuları* başlığında Mehmet Akif Ersoy’un *Kur’an’a Hitap* şiirinden bir bölüm aktarılmıştır. İnsanların hayatlarına yön veren bir rehber olması ve Yaratıcının bizi sevdiği için iyi, güzel davranışları bize tavsiye etmesi, kötülüklerden uzak durmamızı istemesi konu içeriğinde ayetlerle desteklenerek bilimsel bir yol izlenmiştir. İnanan insan için Kur’an-ı Kerim’i hayat kılavuzu kabul etmenin bir sorumluluk olduğundan söz edilmiştir. Şiirde ise Akif, inananları eleştirerek sadece mezarlık ya da fal bakmak için indirilmediğini belirtmiş, okuyup anlamının ve hayata tatbik etmenin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu bağlamda her Müslümanın anlama sorumluluğuna atıf yapmıştır. Aynı alt konu başlığında yer alan Necip Fazıl Kısakürek’in iki mısralık şiirinde de Kur’an’ın hayatın her alanında kedisine rehber olduğunu söyleyen bir insan profili ortaya çıkmaktadır. Şiirde

açıkça belirtilmese de öğrenme alanı içerisinde yer alan sorumluluk değerine vurgu yapıldığı söylenebilir.

Altıncı sınıf ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitabında Hz. Eyüp kıssası ayrı bir başlık olarak verilmiştir. Kıssa da Hz. Eyüp'ün çok zorluklar yaşadığı ve isyan etmeden sabrettiği belirtilmiştir. İnsanlara karşı merhametli ve yardımsever olan Eyüp peygamber zengin olmasına rağmen kibirlenmemiş ve daima Allah'a verdiklerinden dolayı şükretmiştir. Allah'ın sabreden ve daima şükreden kullarını mükâfatlandıracağı bu kıssa örneğiyle öğrencilere anlatılmak istenmiştir. Kıssada Eyüp peygamberin yaşadığı toplumda sevilmesi ve insanlarla iyi anlaşması barışseverlik, peygamberlik görevini yerine getirmesi sorumluluk değerleriyle özdeşleştirilebilir.

2.4.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni, Şiir, Kıssa ve Hedef Değerler

Altıncı sınıf *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında yer verilen *Hz. Osman'ın Cömertliği ve Yumuşak Huyluluğu* adlı okuma metni, Hz. Osman'ın Kur'an'a yaptığı hizmet olayıyla ilişkilendirilmiş gözükmektedir. İslam dininin önemli bir aşaması olan Kur'an'ın toplanması ve çoğaltılmasında emeği geçen halifelerin bilinmesi önemli değer kazanımları olarak yorumlanabilir. Bu okuma metninin de şekil açısından *değer analizi ve doğrudan aktarma (telkin) yaklaşımına* göre hazırlandığı söylenebilir. Fakat okuma metninin hem üslup hem de içerik açısından öğrenme alanı hedeflerini kazandırması zor gözükmektedir. *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanıyla ilişkilendirilebilecek bir tane paragrafın olması diğer paragrafların ise Hz. Osman'ın bibliyografisini içermesi, söz konusu hedeflere hizmet etmeyişiğin gerekçesi olarak sunulabilir. Metin Hz. Osman'ın ait olduğu kabile, kişisel özellikleri, evlilikleri, Hz. Peygamberle ilişkisi, halife seçilmesi, yaptığı seferler, yumuşak huyluluğu, cömertliği, Kur'an'a yaptığı hizmetleri ve Kur'an okunurken şehit edilmesini kapsamaktadır. Diğer taraftan okuma metni akıcılığının olmaması ve metnin çok uzun olması sebebiyle de hedef değerleri gerçekleştirme imkânsızlaştırmaktadır. Öğrenme alanından bağımsız, kendi başlığının sınırları dışına taşan ve ansiklopedik bilgi seviyesinde kalan bu okuma metninin, hedef değerleri kazandırmayı amaçlayan yaklaşımlardan uzak olduğu görülmektedir.

Altıncı sınıf *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında destekleyici unsurlardan Mehmet Akif Ersoy'un ve Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerine ve Hz. Eyüp'ün kıssasına yer verilmiş, şiirler, konuyu destekleyici şekilde metin içine yerleştirilmiştir. Bu şiirlerin hedef değerlere katkısı, içinde bulunduğu öğrenme alanı ve alt konu başlığıyla bağlantılı olarak verilmiş olmasıdır. Değer öğretme yaklaşımlarında ise değer analizi yöntemiyle ilişkilendirilebilir.

Yer verilen diğer destekleyici unsur ise Hz. Eyüp kıssasıdır. Değer öğretimi yaklaşımlarından değer analizi yöntemine uygun gözüken Hz. Eyüp kıssası, *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında Kur'an'ın içeriğine yönelik bilgi ve zihniyet oluşturmaya katkı sunması aşikârdır. Kur'an'da anlatılan boyutunu aşan bir içerikle Hz. Eyüp'ün hayatı anlatılmakta ve ansiklopedik bilgi seviyesinde bir üsluba büründürülmüş gözükmektedir. Esasında kıssanın, kronolojik bir bilgilenmeden ziyade mesaj kaygısının esas alındığı bir anlatıya denk geldiği söylenebilir. Bu çerçevede Hz. Eyüp kıssasının hedef değerleri kazandırması, içinde bulunduğu öğrenme alanı ve alt konu başlığının hedef değerleri gerçekleştirmesiyle sınırlı olduğu ifade edilebilir.

2.4.3 Yedinci Sınıf İlköğretim Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

Bu öğrenme alanında öğrencilere din ve din anlayışı, inanç, fıkhi ve tasavvufi yorumlar hakkında genel bilgiler verilmektedir. Din anlayışının dinin kuralları olmadığı, din ile ilgili yorumlar olduğu ve insanın yapısı, coğrafi şartlar, kültürel özelliklerin dini yorumlamada etkili olduğu vurgulanmaktadır. Farklı yorumların bir eksiklik değil zenginlik olduğu belirtilmektedir.

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanındaki tek metin olan *Hız. Ali'nin Cesaret ve Kahramanlığı* okuma metni ünite sonunda verilen bir metindir. Öğrenme alanında hedeflenen değerler ise tarihsel mirasa duyarlılık, hoşgörü, bağımsızlık, saygı, bilimsellik, barış ve güvendir (MEB, 2010: 57).

Tablo 2.9 Yedinci Sınıf DKAB Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanı Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

	Tarihsel Mirasa Duyarlılık	Hoşgörü	Bağımsızlık	Saygı	Bilimsellik	Barış	Güven
Okuma Metni 12: Hız. Ali'nin Cesaret ve Kahramanlığı	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Var

Tablo 2.9'da yer alan *Hız. Ali'nin Cesaret ve Kahramanlığı* okuma metninde saygı ve güven değerleri işlenirken tarihsel mirasa duyarlılık, hoşgörü, bağımsızlık, bilimsellik ve barış değerlerinin işlenmediği görülmektedir.

Okuma Metni 12: Hz. Ali'nin Cesaret ve Kahramanlığı, (MEB, 2010: 81; Yıldız, 2017: 81-82).

Hz. Ali, hayatı boyunca yiğitliğin ve kahramanlığın sembolü olmuştur. Onun cesaret ve kahramanlığını en iyi anlatan olaylardan biri, Hz. Muhammed'in Medine'ye hicreti esnasında gerçekleşmiştir. Mekkeli müşrikler, Müslümanlara karşı şiddet ve zulümlerini gittikçe artırmışlar, hatta Peygamberimizi öldürme planları yapmaya başlamışlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Medine'ye hicret etmeye karar vermiştir. Kendisini öldürmeye gelen müşrikleri oyalamak ve evinde olduğu izlenimi vermek amacıyla kendi yatağına Hz. Ali'nin yatmasını istemiş, üzerinde bulunan emanetleri de sahiplerine ulaştırması için ona bırakmıştır. Hz. Ali de büyük bir cesaret örneği gösterip canı pahasına gece boyunca Hz. Peygamberin yatağında yatmış, müşrikleri, onun evde olduğuna inandırmayı başarmıştır. Emanetleri sahiplerine ulaştırdıktan sonra yine Hz. Peygamberin isteği doğrultusunda Mekke'den ayrılmış ve Kuba denilen yerde ona yetişmiştir.

Hz. Ali, Hz. Peygamberle birlikte Tebuk dışındaki bütün savaşlara katılmıştır. Bu savaşlarda, sancaktarlık yapmış ve büyük kahramanlıklar göstermiştir. Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamberin önündeki iki sancaktan birini o taşımıştır. Uhud Savaşı'nda, bedenini siper ederek Hz. Peygamberi koruyan az sayıda sahabeden biridir.

Hz. Ali, Uhud, Hendek ve Mustalık oğulları ile yapılan savaşta kahramanlıklarıyla ve özellikle Hendek Savaşı'nda hendeği aşmak isteyenlerle mücadelesiyle ünlüdür. Hz. Ali, Hz. Peygamber tarafından, Hayber'in fethinden önce, Fedek'e gönderilen yüz kişilik askerî birliğe komutanlık yapmıştır. Hz. Peygamber, Hayber Seferi'ne çıkarken beyaz renkli sancağı ona vermiş ve hücum sonunda Hayber'in fethi gerçekleşmiştir. Bu nedenle Hz. Ali'ye Hayber Fatihi denmiştir. Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'nin ve daha sonra da Taif'in putlardan arındırılması görevi kendisine verilmiştir. Huneyn Savaşı'nda, başlangıçta Müslümanların bozguna uğradığı esnada, Hz. Peygamberle birlikte direnenler arasında bulunmuştur.

Hz. Ali'nin cesaret ve kahramanlığı birçok yazar ve şairin eserlerinde konu edinilmiştir. Örneğin Yemînî'ye göre dünyaya pek çok yiğit gelmiş, geçmiştir. Hz. Ali bunlardan biridir. O, İslam'ı, Arap Yarımadası'nın dışına kadar götüren bir kahramandır.

Yemînî, Hz. Ali'nin sınır tanımayan mücadelesini şu satırlarda dile getirmektedir:

Ne Türkistan kaldı ne Bedehşan,
İmâna davet eyledi Şâh-ı Merdân.
Şehâdet getüren buldu necâtı,
İnanmayana gösterdi memâtı.

Muhammed dini ile tuttu kuvvet,

Küfür ehlinde kalmadı hiç kudret (Yemînî, Fazîletnâme-i Cenâb-ı Şâh-ı Velâyet, s. 122.)

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, Mesnevî adlı eserinde, Hz. Ali'ye hücum ettiği hâlde mağlup olan, sonra da yüzüne tükürdüğü hâlde Hz. Ali tarafından affedilen düşmanın hayret psikolojisini yine onun dilinden şöyle ifade etmektedir: (Hz. Ali'ye hitaben) “Sendeki hilm kılıcı, canımızı kesti. Bilgi suyun da tozumuzu ve toprağımızı temizledi.” (Mevlana, 2003: 240).

Hız. Ali; “Düşmanımı yendiğin zaman onu affetmeyi, ona güç yetirmenin şükür eyle.” sözüyle, niçin İslam’ın güçlü bir kılıcı olduğunu açıklamaktadır. Onun amacı düşmanı yenmek değil, her hâl ve durumda Hakk’a şükrederek onun hoşnutluğunu kazanmaktır.

Hız. Ali’nin cesaret ve kahramanlığı ile ilgili yaşanmış örneklerin sunulduğu en önemli eserler, kuşkusuz cenknâmelerdir. Milletimizle özdeşleşmiş olan cesaret, kahramanlık ve fedakârlık gibi duyguların gelişmesinde cenknâmelerde anlatılan bu cesaret ve kahramanlık örneklerinin tesiri büyük olmuştur.

2.4.3.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

Yedinci sınıfta *Kur’an ve Yorumu* öğrenme alanında din ve din anlayışının ne demek olduğu ve ortaya çıkış sebepleri, inanç, amel, ahlakla ilgili yorumların bir zenginlik olduğu, her zaman ve mekânda yeni yorumların ortaya çıkabileceği öğrencilere aktarılmak istenmektedir (MEB, 2010: 17). Öğrenme alanında kazandırılmak istenen bilgi seviyesi ile hedef değerler uyumlu gözükmemektedir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında dördüncü ünite olarak verilen *Kur’an ve Yorumu* öğrenme alanında *din ve din anlayışı, din anlayışındaki yorum farklılıklarının sebepleri ve İslam ile ilgili yorum biçimleri* alt konu başlıklarında düşünce özgürlüğünün sonucunda ortaya çıkan inanç, fıkhi ve tasavvufi yorumlardan bahsedilerek hoşgörü ve bağımsızlık değerlerine vurgu yapılmıştır. Mevlana, Hacı Bektaşî Veli, İmam Maturidi ve İmam Eş’ari gibi önemli düşünürlerden bahsedilmesi ve fikirlerinin günümüze kadar ulaşması tarihsel mirasa duyarlılık ve saygı, dinde zorlama yoktur başlığında insanların inanma duygusunda özgür olmalarının belirtilmesi de yine bağımsızlık değerini ön plana çıkarmıştır. Ayrıca bu konu başlığında laiklik ilkesine değinilmesi bilimsellik, din ve vicdan özgürlüğünün güvence altına alınmasıyla insanların barış ve güven içerisinde yaşamalarından söz edilmesi barış ve güven değeri ile ilişkilendirilebilir.

Ünite sonu metin olarak verilen *Hız. Ali’nin Cesaret ve Kahramanlığı* metninde Hız. Ali’nin cesaretinden, savaşlarda gösterdiği kahramanlıktan ve öfkelerini yenmedeki iradesinden bahsedilmektedir. Okuma metninde Hız. Peygamberin daima yanında olan Hız. Ali’nin Medine’ye hicrette Hız. Muhammed’in yatağına yatarak O’na olan saygı ve sevgisini göstermesi saygı değeri ile ayrıca Hız. Muhammed’in bazı savaşlarda Hız. Ali’ye önemli görevler vermesinin anlatılması ise güven değeri ile ilişkilendirilebilir.

2.4.3.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler

Yedinci sınıf *Kur’an ve Yorumu* öğrenme alanında yer verilen *Hız. Ali’nin Cesaret ve Kahramanlığı* okuma metni, öncelikle öğrenme alanı ve alt konu başlığıyla ilgisiz gözükürken içerik itibarıyla da uyuşmamaktadır. Nitekim okuma metni ve hedef değerler ilişkisini

gösteren tablo 2.9'un verileri, bu uyumsuzluğu göstermektedir. Değer yaklaşımları bağlamında ise metin, değer analizi yöntemine uygun gözükmemektedir. Fakat Hz. Osman ve Hz. Ebu Bekir okuma metinlerinde de olduğu gibi öğrenme alanı ve içeriğinden bağımsız salt ansiklopedik bilgiye dönüşen bir metinle karşılaşmaktayız. Oysa Kur'an'ın yorumu konusunda Hz. Ali'nin oldukça işlevsel yaklaşımları vardır. Hz. Ali'nin doğumundan başlayıp ölümüne kadar süren hayat hikâyesi, öğrenme alanı ve alt konu başlığından bağımsız bir içerikle ele alınmıştır. Değer yaklaşımları perspektifinde okuma metninin hem bağımsız olarak hem de hedef değerleri kazandırma açısından olumlu değerlendirilmeyi zorlaştırdığı ifade edilebilir.

2.4.4. Sekizinci Sınıf İlköğretim Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında yer alan konu başlıklarında aklın dini sorumluluktaki yeri ve önemi, Kur'an-ı Kerim'in aklı kullanmaya ve doğru bilgiye verdiği önem, Kur'an'a göre bilgi edinme yolları, taassub ve Hz. Yusuf konuları yer almaktadır. Hedeflenen değerler bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve çalışkanlıktır (MEB, 2010: 63).

Tablo 2.10. Sekizinci Sınıf DKAB Kitapları Kur'an ve Yorumu Öğrenme Alanı Okuma Metni, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

	Bilimsellik	Akademik Dürüstlük	Sorumluluk	Çalışkanlık
Okuma Metni 13: İslam Doğru Bilgiyi Teşvik Eder	Yok	Yok	Var	Yok
Kıssa 3: Sevgi ve Merhamet Örneği: Hz. Yusuf	Yok	Yok	Var	Yok

Sekizinci sınıf *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında *İslam Doğru Bilgiyi Teşvik Eder* şeklinde bir tane okuma metnine ve *Sevgi ve Merhamet Örneği: Hz. Yusuf* adında bir tane de kıssaya yer verilmiştir. Tablo 2.10 verilerine göre okuma metninde sadece sorumluluk değerinin dile getirildiği, akademik dürüstlük, bilimsellik ve çalışkanlık değerlerine ise yer verilmediği ifade edilebilir. *Hz. Yusuf* kıssasında da aynı şekilde sorumluluk değerinin işlendiği söylenebilir. Bilimsellik, akademik dürüstlük ve çalışkanlık değerlerine ise kıssada yer verilmediği görülmüştür. Okuma metni ve kıssa ise şunlardır:

Okuma Metni 13: İslam Doğru Bilgiyi Teşvik Eder (Eroğlu, 2017: 74-75).

“Medine yakınlarındaki köylerden birinde yaşayan haris adında biri Peygamberimizin (s.a.v.) yanına gelip Müslüman olmuştu. Peygamberimiz (s.a.v.) onu kabilesine İslam’ı anlatmak ve Müslüman olanların zekâtlarını toplayıp Medine’ye göndermek üzere görevlendirmişti. Haris bir gün köyüne dönüp kabilesini İslam’a davet etmiş, onların Müslüman olmalarını sağlamıştı. Zekât toplama zamanı gelince Müslümanların zekâtlarını toplamış ve Medine’ye Peygamberimize (s.a.v.) göndermek için bir görevlinin gelmesini beklemişti ama kararlaştırılan zamanın geçmesine rağmen görevli gelmemişti. Haris, görevlinin gecikmesinden dolayı hem endişeleniyor hem de üzülüyordu.

Aslında Peygamberimiz (s.a.v.) ona Ukbe oğlu Velid adında bir görevli göndermiştir. Fakat görevli köye yaklaştığında, Haris’in kabilesinin zekât vermemek için Müslüman olmaktan vazgeçtiği hakkında bir söylenti duymuştu. Bu sırada Haris de görevlinin gönderildiğini öğrenmiş, kabilesinden bir grup insanı onu karşılamaya göndermişti. Görevli, onları uzaktan görünce kendisini öldürmeye geldiklerini düşünüp yoldan geri dönmüş; Peygamberimize (s.a.v.), kabilenin zekât vermemek için Müslüman olmaktan vazgeçtiğini ve kendisini de öldürmeye kalkıştığını anlatmıştı.

Bu haber üzerine Bazı Müslümanlar, savaş açılarak kabilenin cezalandırılmasını istemişlerdi. Hz. Muhammed (s.a.v.) olayın doğruluğunu araştırması ve gereğini yapması için Haris’in köyüne Halid b. Velid komutasında bir askeri birlik göndermişti. Birlik köye yaklaştığında Halid b. Velid (r.a), gözcüler göndererek kabilenin gerçekten Müslümanlıktan vazgeçip geçmediğini araştırmalarını istedi. Gözcüler, köyde ezan okunduğunu, köylülerin namaz kıldığını gördüler. Ve durumu Halid b. Velid’e bildirdiler. Köylülerin zekâtlarını verdiklerini de öğrenen Halid b. Velid (r.a) birliğini toplayarak Medine’ye döndü ve Peygamberimize (s.a.v) bir yanlış anlaşılma olduğunu haber verdi. Sonunda Haris ve kabilesinden bir grubun, görevlinin gecikmesi üzerine zekâtı kendi elleriyle Hz Peygambere (s.a.v) teslim etmek için yola çıktığı anlaşıldı (Müsned, 4/ 279).

Bu olay üzerine Yüce Allah (c.c.), şüpheli bilgi içeren haberler konusunda insanları uyarmak için şu ayeti gönderdi: “Ey İman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeden bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz (Hucurat, 49/6).

Kıssa 3: Sevgi ve Merhamet Örneği: Hz. Yusuf (Eroğlu, 2017: 80-81).

Kur’an’da öğütler ve buyrukların yanında geçmişte yaşanan olaylar ile bazı peygamberlerin hayatları da anlatılmaktadır. Peygamberlerin örnek hayatlarını öğrenmek, onlardan ders almamızı sağlar. Hz. Yusuf (a.s.) da Kur’an’da hayat öyküsü anlatılan peygamberlerden biridir. Kur’an’da, Yusuf Peygamber’in (a.s.) hayat öyküsü başlı başına bir sürede, ayrıntılı olarak anlatılır. Bu kıssa, Kur’an-ı Kerim’de “kıssaların en güzeli” olarak nitelendirilir. Kıssada; evlat ve kardeş sevgisinin, merhametin, hoşgörünün, adaletli yönetimin ve yaşanan zorluklara rağmen ahlaklı olmanın önemi vurgulanır. Hz. Yusuf’un (a.s.) hayat öyküsü Kur’an’da, Yakup Peygamber (a.s.) ve diğer oğulları ile birlikte anlatılır. Yakup Peygamber’in (a.s.) on iki oğlu vardı. Bunlardan son ikisi, Yusuf ve öz kardeşi Bünyamin idi. Bir gün Yusuf (a.s.), rüyasında on bir yıldızın, Ay’ın ve Güneş’in kendisine secde ettiğini görmüştü. Bu rüyasını da babasına anlatmıştı. Babası, şöyle dedi: “Yavrucuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma. Yoksa sana tuzak kurarlar... İşte Rabb’in seni böylece seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak’a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabb’in hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir” (Yusuf, 12/5-6).

Yusuf küçük bir çocuktur. Bu yüzden babası onunla daha çok ilgileniyordu. Hz. Ya kup'un (a.s.) Yusuf'a olan ilgisi, diğer oğulların da aşırı bir kıskançlığa neden olmuştu. Öyle ki Yusuf'u öldürme planları yapacak kadar ileri gitmişlerdi. O ölünce babalarının bütün ilgi ve sevgisinin kendilerine kalacağını düşünüyorlardı. Kardeşleri, babalarının kendilerine ilgisini yönlendirmek için Yusuf'u bir kuyuya attılar. Akşam eve ağlayarak geldiler ve babalarına Yusuf'u bir kurdun yediğini söylediler. Buna inanması için de Yusuf'un hayvan kanı bulaştırılmış gömleğini babalarına gösterdiler. Ya kup (a.s.), oğullarının söylediklerine kanmamıştı, bununla birlikte onlara karşı ağır tepki ve suçlamalar da bulunmadı. Çünkü onlar da çocukları idi, aslında onları da çok seviyordu. Onlara şöyle dedi: "Hayır! Nefisleriniz sizi alda tıp böyle bir işe sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Anlattıklarınıza karşı yardı mı istenilecek de ancak Allah'tır"(Yusuf, 12/18). Yusuf'un bulunduğu kuyunun yakınlarına bir kervan gelmiş, sucularını suya göndermişlerdi. Sucu kovasını kuyuya salınca Yusuf'u buldu ve "Müjde, müjde, işte bir oğlan!" dedi. Onu Mısır'a götürüp oranın vezirine köle olarak sattılar. Onu satın alan vezir, hanımına dedi ki: "Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniz..." (Yusuf, 12/21). Böylece Hz. Yusuf (a.s.) Mısır'a yerleşti, orada büyüdü. Güzel görünüşlü bir genç oldu. Kendisine Allah (c.c.) tarafından hikmet ve ilim verilmiş, rüya yorumları öğretilmişti. Hz. Yusuf (a.s.) güzelliğiyle herkesin dikkatini çekti, herkeste hayranlık uyandırdı. Vezirin hanımı da ona ilgi duydu, ona karşı olan duygularını anlattı. Yusuf (a.s.), Allah'tan korktuğu için bu duygulara karşılık vermeyeceğini belirterek ondan uzaklaştı. Yusuf (a.s.), başına büyük sıkıntılar açılacağını bilmesine rağmen ahlaklı olmaktan ayrılmadı. İsteklerini gerçekleştiremeyen kadın iftira ederek onu hapse attırdı. Hz. Yusuf (a.s.) hapiste olmasına rağmen ümidini ve insanlara olan sevgisini kaybetmedi. O, hapishane deki arkadaşlarının rüyalarını yorumladı, yorumlar gerçekleşti. Bir gün Mısır kralı çevresindekilere, rüyasında, yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediğini ve yedi yeşil başağın yanın da yedi kuru başak gördüğünü söyledi. Bu rüyayı kime yorumlayamadı. Hapishaneden çıkıp sarayda çalışan mahkûmlardan biri Yusuf'un güzel rüya yorumladığını krala haber verdi. Hz. Yusuf (a.s.), Mısır'da yedi yıl bolluk, sonra yedi yıl kıtlık olacağını söyledi. Bolluk yıllarında, kıtlık için hazırlık yapmaları, yiyecek depolamaları gerektiğini bildirdi. Bunun üzerine kral, onu ha pisten çıkardı ve maliye bakanı yaptı. Bu ara da ona iftira edildiği de ortaya çıkmıştı. Hz. Yusuf (a.s.), bir bakıma ahlaklı davranmanın ödülünü almış oldu. Hz. Yusuf (a.s.), kıtlık yılları için gerekli hazırlıkları yaptı. Yedi yıl boyunca gıda depoladı. Mısır ve civarında kıtlık başlamıştı. Her yer den kervanlar gıda maddeleri satın almak için Mısır'a geliyordu. Yusuf'un ağabeyleri de bu kervanlardan biriyle buraya geldiler ve Yusuf'la görüştüler. Onlar Yusuf'u tanımamışlardı. Hz. Yusuf (a.s.), kardeşlerinin kendilerine yaptıklarına rağmen onlara düşman olmadı. Onları sevmeye ve onlara merhamet etmeye devam etti. Onlara kendini tanıttı. Onlar dediler ki: "Allah'a ant olsun, gerçekten Allah (c.c.) seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik." (Yusuf, 12/91). Yusuf (a.s.), kardeşlerinden, babalarının gözlerinin görmediğini öğrendi. Yusuf (a.s.) dedi ki: "Bugün size kınama yok. Allah (c.c.) sizi bağışlasın. O, merhametlilerin en merhametlisidir. Bu gömleği mi götürün de babamın yüzüne koyun ki gözleri açılsın ve bütün ailenizi bana getirin."3 Hz. Yakup'un (a.s.) gözleri, Yusuf'un (a.s.) gömleğini yüzüne koyunca açılıverdi. Ya kup (a.s.), "Ben si ze, Allah (c.c.) tarafından, sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim demedim mi?" (Yusuf, 12/96) dedi. Oğulları, "Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik." (Yusuf, 12/97) dediler. Yakup (a.s.), "Rabbimden sizin bağışlanmanızı dileyeceğim. Şüphesiz o, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir" (Yusuf, 12/98) dedi. Hz. Yusuf'un (a.s.) daveti üzerine Hz.

Yakup (a.s.) ve ailesi Mısır'a gitmek üzere hazırlandılar. Mısır'a varıp Yusuf'un (a.s.) huzuruna çıkarıldıklarında Yusuf (a.s.), ana babasını bağrına bastı ve "Allah'ın iradesi ile güven içinde Mısır'a girin" (Yusuf, 12/99) dedi. Hepsi ona (Yusuf'a) saygı ile eğildiler. Yusuf (a.s.) dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şey de nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz o, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" (Yusuf, 12/100). Hz. Yusuf (a.s.) yaşadığı zorluklara rağmen yüce Allah'ın (c.c.) buyruklarına uyarak ahlaklı davranmıştır. Yüce Allah (c.c.) da hem onun ailesini bir araya getirmiş hem de ona gösterdiği rüyasını gerçekleştirmiştir.

2.4.4.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni, Kıssa ve Hedef Değerler İlişkisi

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanındaki alt ünite içeriklerinde aklı kullanmanın ve doğru bilginin önemi, bilginin kaynağına ulaşılmadan yapılan yorumların yanıltıcı olabileceği ve taassubun zararları anlatılmıştır. Öğrenme alanında yer alan konu içerikleri düşünüldüğünde hedef değerlerin öğrenme alanıyla uyumlu olduğu görülmektedir. *İslam Doğru Bilgiyi Teşvik Eder* okuma metni *Kur'an Doğru Bilgiye Önem Verir* konu başlığında yer almaktadır. Konu içeriğinde aklın ve bilimin öneminden, doğru bilgiye ulaşmak için deney ve gözleme ihtiyaç olduğundan, araştırmadan bir düşünceyi kabul etmenin insanı yanılsaya sürükleyeceğinden ve doğru kaynaktan bilgi edinmek gerektiğinden söz edilmektedir. İçerik açısından konunun bilimsellik ve akademik dürüstlük hedef değerlerini yansıttığı söylenebilir. Okuma metninde ise Medine yakınlarında Müslüman olan bir köye zekât toplamak için giden zekât memurunun köylülerin zekât vermeyeceği ve dinden döndüğü söylentileri üzerine Hz. Peygambere gelip olayın doğruluğunu araştırmadan iletmesi anlatılmıştır. Hz. Peygamber ise küçük bir birlik göndererek gerçeğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yanlış bilginin doğurabileceği olumsuz sonuçlar örnek olayla verilmek istenmiştir. Kişinin taşıdığı bilgiden sorumlu olması bağlamında okuma metninde sorumluluk değerinin işlendiği söylenebilir. Okuma metninin alt konu başlığıyla uyumlu bir şekilde verildiği görülmüştür. Üslup ve içerik açısından 14-24 bilinçli (Bilgin ve Selçuk, 1991: 75) öğrenme çağına denk gelen sekizinci sınıf öğrencilerinin seviyesine uygun olmadığı özellikle metnin içeriğinde yer yer tartışma açan göndermeler dolayısıyla olumsuzluk içerdiği söylenebilir.

Hız. Yusuf kıssasının verildiği *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında dini anlamada aklın önemi, Kur'an-ı Kerim'in akla ve doğru bilgiye önem verdiği, bilgi edinme yollarının neler olduğu, taassubun ve din istismarının zararlarının neler olduğu öğrencilere verilmek istenen genel bilgilerdir (MEB, 2010: 17). Öğrenme alanı hedeflediği değerler açısından

bilimsellik, akademik dürüstlük, sorumluluk ve çalışkanlık değerlerine yer veren bir içerikle sunulmuştur.

Hız. Yusuf Kıssası kıssaların en güzeli olarak adlandırılmaktadır. Sekizinci sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabında konu başlığı olarak verilen Hız. Yusuf kıssasında evlat ve kardeş sevgisi, hoşgörü, merhamet, adaletli yönetim ve bütün zorluklara rağmen ahlaklı olmanın önemi anlatılmaktadır. Yusuf peygamberin köleyken Mısır kralının emriyle maliye bakanlığına getirilme serüveninde yaşadığı zorluklar ve üstlendiği sorumluluk kıssada değinilen konulardır. Hız. Yusuf kıssası öğrenme alanı içerisinde yer alan alt ünite başlıklarıyla içerik açısından uyumlu gözükmemektedir. Kıssalar Kur'an-ı Kerim'in ana konuları içerisinde yer alan başlıklardan biri olması sebebiyle öğrenme alanı içerisinde Hız. Yusuf kıssasına yer verildiği görülmektedir. Kıssa da açıkça yer almasa da Hız. Yusuf'un peygamber olması sebebiyle üstlendiği görev sorumluluk değeriyle ilişkilendirilebilir.

Kıssaların merkeze alınarak yapılan eğitimlerde seçilen kıssalar önem arz etmektedir. Bu anlamda kıssalarda aranan özellikler şu şekilde sıralanmaktadır:

- İnsan merkezli temalar,
- Hayal gücünü geliştiren tasviri anlatım,
- Olayların farklı şekilde ve sürükleyici bir üslupla sunulması,
- Diyalojik anlatım,
- Temsili/Dramatik anlatım,
- Tekrar
- Tarihi bilgiler (Batar, 2016: 81-103).

Eğitsel özellikler itibarıyla Hız. Yusuf kıssasının, kıssalarda olması gereken özellikleri taşıdığı ifade edilebilir. Kıssada bir insanın başından geçen hikaye olması dolayısıyla insan merkezli, okuyan çocuğun kendisiyle özdeşleştirilmesi dolayısıyla hayal gücünü geliştiren, konu ve üslubun çekiciliği dolayısıyla sürükleyici, iç anlatıma yer vermesi dolayısıyla diyalojik özelliklerin var olduğu belirtilebilir. Ayrıca kıssa da temsili anlatım ve tarihi bilgiler dikkat çekmektedir.

2.4.4.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni, Kıssa ve Hedef Değerler

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında yer alan okuma metni ve kıssa, değer öğretimi yaklaşımlarından geleneksel değer aktarma yöntemi ve akılcı yaklaşımlardan değer analizi yöntemlerini çağrıştırmaktadır. *Kur'an ve Yorumu* öğrenme alanında destekleyici bir unsur olarak yer alan *İslam Doğru Bilgiyi Teşvik Eder* okuma metni, yanlış bilginin üretebileceği

muhtemel problemleri tarihi bir olaydan hareketle anlatmaya çalışmaktadır. Değer öğretimi yaklaşımlarından değer aktarma ve değer analizini yöntemleri kullanılmış ve hedef değerlerin kazandırılması için doğru bilginin önemi Hz. Peygamber dönemi kıssasıyla anlatılmak istenilmiştir. İslam'da doğru bilgi denince ilk akla gelen Hucurat (49/6) süresindeki kaynağın araştırılması gerektiği öğretisi vurgulanmış ve bununla ilişkili zekât, cizye ve savaş gibi bazı tali kavramlara yer verildiği görülmüştür. Teorik çerçevede konu tutarlı olmakla birlikte bazı tali konuların hedef değerlerin önüne geçtiği söylenebilir.

Kur'an ve Yorumu öğrenme alanında Hz. Yusuf kıssasına yer verilmiş ve değer öğretimi yaklaşımlarından değer aktarma ve değer analizini kapsayan bütüncül değer öğretme yaklaşımı tercih edilmiştir. Hz. Yusuf kıssası Kur'an'da en ayrıntılı ve hikâye formatında anlatılan bir kıssadır. Kıssanın bu özelliği, içinde yer aldığı öğrenme alanın hem daha iyi öğrenilmesini hem de bu öğrenme alanıyla hedeflenen değerlerin içselleştirilmesini sağlama potansiyeli taşımaktadır. Hz. Yusuf kıssası, değer aktarma ve değer analizi yöntemleri çerçevesinde hedef değerleri kazandırmada uzun olmasının üreteceği problem hariç isabetli bir tercih olduğu söylenebilir.

2.5. İlköğretim DKAB Ders Kitapları Ahlak Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler Analizi

Ahlak, toplumu oluşturan kişilerin benimsedikleri ve uymak zorunda oldukları davranış biçimleri demektir (MEB, 2010; 17). Sözlükte genel anlamda ahlak, “mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kuralları bütünü. İnsanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine rehber aldıkları ilkler bütünü ya da kurallar toplamı”. “Bir kimsenin iyi niteliklerini ya da kişiliğini ifade eden tutum ve davranışlar bütünü, huy” şeklinde tanımlanmıştır (Cevizci, 2000: 17). Huk köküne hamlen yaratılış, huy anlamına gelen ahlak kavramıyla doğrudan ilintili kavramların başında ahlaki karakter ya da karakter kavramı, “kişinin içinde yaşadığı toplumun ahlaki değer yargıları ve davranış tarzlarını kendine mal etme, benimseme sonucu ortaya çıkan yerleşik eğilim ve davranışlara işaret etmektedir”. Çocuk dünyaya hazır bir karakterden ziyade uygun bir karakterle gelmektedir. Yani çevresel durumlardan hareketle gelişen ve olgunlaşan ahlaki bir istidatı vardır (Hökelekli, 1998: 185-204). Bu konu Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde şu şekilde ifade edilmiştir. Rum süresinde (30/30) Allah (cc), “hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah'ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sınıksız tutun. Allah'ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte bu dosdoğru dindir. Fakat insanların çoğu bilmezler” buyurmaktadır. Bu ayetin tefsirinde ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “her doğan, İslâm fitratı

üzerine doğar. Sonra, anne-babası onu Hristiyan, Yahudi veya Mecusi yapar." (Buhârî, 1422: 92) hadisi kullanılmaktadır.

Allah'ın yaratılıştaki uygun bir zemin olarak verdiği ve çevresel faktörlerle şekillendirilen ahlak, din eğitimi ve öğretiminin üzerine inşa ettiği anlayışa denk gelmektedir. İnsanın Allah'ın kendisine verdiği kıymetli yeteneklerini kullanıp hem dünya hem de ahiret saadetini yakalaması için aileden başlayan süreç, eğitim ve öğretim faaliyetiyle desteklenmelidir. Günümüzde yaşanan küresel problemler karşısında sağlam iradeli bireyler için ahlak eğitimi daha da bir önem kazanmaktadır. Ahlak eğitimi de bireyin ahlaki davranışlarında değişiklik oluşturma serüvenini ifade etmektedir (Aydın, 2013: 163). Eğitim ile ahlak arasında sıkı bir ilişki olduğu düşünüldüğünde bireyler arasındaki ahlaki gelişim farkının eğitim yoluyla azaltılabileceği söylenebilir (Kulaksızoğlu, 1999: 98).

İslamiyet'in ahlakla ilgili temel ilkelerini öğrencilere kazandırmakta iki amacı vardır. Birincisi ahlaki ilkeleri öğrencilere bilgi olarak vermek, ikincisi verilen bilgiyi ahlak doğrultusunda işlemektir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabında bazı üniteler doğrudan ahlak ile ilgiliyken bazı üniteler de ise işlenen konuların ahlak açısından kazandırması gereken niteliklere değinilmiştir. Hepsinin amacı ise ahlak terbiyesi vermektir. Ahlak eğitimi verilirken bazı hususlarında gözden kaçırılmaması gereklidir. Bu hususlar şunlardır: 1-Ahlak eğitimi verilirken gerçek hayattan uzaklaşılmalıdır. Çocuklara hayatın mutluluk yanında üzüntü de getireceği belirtilerek olayların görünmeyen yanlarının farkettilip tahmin edilmesi sağlanmalıdır. Öğrenciler olayların hem şimdiki hem de gelecekteki sonuçlarını düşünmeye yönlendirilmelidirler. Ahiret hayatı, cennet ve cehennem konularına bu açıdan bakılabilir. 2- Toplumsal duygular zaafa düşürülmemelidir yani öğrencilerin merhamet, şefkat, başkalarının duygularına katılma ve etkilenme eğilimlerini beslemek gereklidir. 3-Çocuk ilk önce ailesindeki kişileri sever. Aile bireyleri arasındaki bağlar milletin bireyleri arasındaki bağlar ile doğrudan orantılıdır. Çocuğun ailede kazandığı sevgi toplumsal eğilimlerine yansır. Toplumsal eğilimlerin en önemlisi de vatan sevgisidir. Okulda ahlak eğitimi ile öğrencilere vatanlarını, milletlerini ve ona ait şeyleri sevmek öğretilmelidir. 3- Öğrenciler iyiye, doğruya ve güzele yönlendirilmeli çirkin şeylerden mümkün olduğunca uzaklaştırılmalıdır. İyi, güzel ve doğru değerleri önemli ölçüde kaynağını dinden almaktadır. Din duygusu bireye bu değerler uğruna fedakârlık etme azmini de vermektedir. 4-Ahlak eğitiminin en etkili araçlarından olan vicdan eğitimi bireyi fenalıklardan alıkoymaktadır. Kişileri aydınlık ve dürüst vicdanlı hale getirmek ahlak eğitiminin en önemli hususlarından biridir (Bilgin ve Selçuk, 1991: 93-103).

Ortaokul çağındaki çocuklar Kohlberg'in ahlak gelişim kuramına göre geleneksel düzeyin kişiler arası uyum evresine (10-15) denk gelmektedir. Bu evrede çocuklar başkalarını memnun eden, takdir toplamaya çalışan iyi çocuk olmak için kurallara uyan bir eğilim göstermektedirler. Bu dönemde akran gruplarıyla işbirliği içerisinde olan çocuklar dürüstlük ve güvenilirlik değerlerine daha çok önem vermektedirler (Yaparel, 2001: 130). Ahlak öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilirken ailede ve okulda öğrencilere nasıl bir ahlaki eğitim verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ahlakın konusu, insan davranışlarıdır. Bundan dolayı aile ve okullarda verilen ahlak eğitiminin ahlaki davranış kazandırılmasında şu ilkelere dikkat edilmelidir:

- *Açıklama:* Kişinin yapacağı davranış özelinde doğru-yanlış, iyi-kötü şeklinde bilgi düzeyine sahip olması için açıklanması gerekmektedir.
- *Sevgi ve şefkat:* Ahlaki davranışların kazandırılmasında sevgi ve şefkat, ortama gönderme yapar. Böyle bir ortamda yetişen çocuk özgüven sahibi olabilmenin yanında hem eğiticiye hem de eğitime kolaylıklar sunacaktır.
- *Sevgiden yoksun bırakma:* öğrenci kendisinden beklenen davranışı yapmadığı zaman sevgiden mahrum bırakılacağını bilmedir.
- *Sorumluluk verme:* Aile ve okul ortamında çocuğun ahlaki davranışlarını geliştiren sorumluluklar verilmelidir
- *Örnek olma:* Ahlaki davranışların kazandırılması için hem aile büyüklerinin hem de eğitimcinin örneklik oluşturması gerekmektedir.
- *Alışkanlık oluşturma:* Ahlaki davranışların istikrar kazanması için davranışların sürekliliğinin kazanılması gerekmektedir (Aydın, 2013: 173-178).

Bu ilkeler doğrultusunda din eğitiminin hem müfredatının hem de kitaplarının hazırlanması hedef değerlerin öğrencilere kazandırılmasında önemli gözükmektedir. Çocukların ahlaki gelişim düzeyleri göz önünde bulundurularak hazırlanması gereken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ahlak öğrenme alanında öğrencilere kazandırılmak istenen bilinç düzeyi ise şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2010: 17): “Din ve ahlak ilişkisini kavrayan, milli, ahlaki ve dini değerlere saygılı, dürüst ve güvenilir bir birey olmayı ilke edinen, affetmeyi ve bağışlamayı önemli değerler arasında gören bireyler yetiştirmektir.” Nitekim buradan da anlaşılacağı üzere ahlak eğitiminin amacının çocuklara hedef değerlerin kazandırılması olduğu söylenebilir. Buna göre *ahlak* öğrenme alanında destekleyici unsurlara çok az yer verilmesi ders kitapları açısından olumsuz gözükmektedir. Bu çerçevede *ahlak* öğrenme alanında altıncı sınıfta okuma metnine yedinci sınıfta ise şiire yer verilmiştir.

2.5.1. Altıncı Sınıf İlköğretim Ahlak Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

Altıncı sınıfta *ahlak* öğrenme alanında yalan söylemek ve hile yapmak, gıybet ve iftira, hırsızlık, haset, alay etmek, büyüklenmek, kötü zanda bulunmak, başkalarının kusurlarını araştırmak, anne-babaya ve büyüklere saygısızlık ve kötü davranışlar karşısında duyarsız kalmayalım alt ünite başlıkları yer almaktadır. *Hız Ali'nin Hz. Hasana Öğüdü* okuma metni *ahlak* öğrenme alanında ünite sonu metin olarak verilmiştir. Öğrenme alanında verilmek istenen değerler doğruluk ve dürüstlük, mütevazı olmak, saygı ve duyarlılıktır (MEB, 2010: 52).

Tablo 2.11. Altıncı Sınıf DKAB Kitapları Ahlak Öğrenme Alanı Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

	Doğruluk	Dürüstlük	Mütevazı Olmak	Saygı	Duyarlılık
Okuma Metni 14: Hz. Ali'nin Hz. Hasan'a Öğüdü	Var	Var	Var	Yok	Yok

Hız Ali'nin Hz. Hasan'a Öğüdü okuma metninde doğruluk, dürüstlük ve mütevazı olmak değerleri işlenirken saygı ve duyarlılık değerlerinin işlenmediği görülmüştür. Ahlak öğrenme alanında yer verilen okuma metni şu şekildedir:

Okuma Metni 14: *Hız Ali'nin (r.a.) Hz. Hasan'a (r.a.) Öğüdü* (MEB, 2010: 80)

Oğulcuğum!

Benden, yaptığın zaman sana zarar vermeyecek dört şeyi öğren:

Zenginliğin en üstünü akıldır.

Yoksulluğun en büyüğü ahmaklıktır.

Korkulacak şeylerin en kötüsü kendini beğenmektir.

Asaletin en yücesi güzel ahlaktır.

Oğulcuğum!

Ahmakla arkadaş olma! Çünkü sana fayda yerine zarar verir.

Cimriyle arkadaş olma! Çünkü muhtaç olduğun zaman sana yardım etmez.

Kötü insanla arkadaş olma! Çünkü pek az bir şey için seni yalnız bırakır.

Yalancıyla arkadaş olma! Çünkü yalancı serap gibidir; sana uzağı yakın, yakını da uzak gösterir.

2.5.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni ve Hedef Değerler İlişkisi

Ahlak öğrenme alanında din ve ahlak ilişkisi, ahlaki değerler, dürüst ve güvenilir bir insan olmanın önemi, affetmek ve bağışlamak gibi davranışlar öğrenciye aktarılmak istenmektedir (MEB, 2010: 17). Altıncı sınıf *ahlak* öğrenme alanında ise dinimizin sakınmamızı istediği davranışlar belirtilerek öğrenciler bilinçlendirilmektedir. Öğrenme alanının öğrenciye kazandırmak istediği hedef değerlerle uyumlu olduğu gözükmemektedir.

Ahlak öğrenme alanında yer alan *yalan söylemek ve hile yapmak, gıybet ve iftira, hırsızlık, haset etmek, alay etmek, kötü zanda bulunmak, başkalarının kusurlarını araştırmak* alt başlıklarında toplumda güven duygusunun öneminden ve güvenin en temel şartının doğruluk ve dürüstlük olduğundan bahsedilerek bu değerlerin önemi ayet ve hadislerle desteklenmiştir. *Büyükleme* başlığında kendini diğer insanlardan üstün görmenin dinimizin hoş görmediği davranışlardan olduğu vurgulanarak mütevazı olmak değerine, *anne baba ve büyüklere saygısızlık* konu başlığında anne baba hakkının öneminden bahsedilerek saygı değerine değinilmiştir. *Kötü davranışlar karşısında duyarsız kalmayalım* başlığında ise İslam dinine göre insanların iyilikleri yayması ve kötülöklere engel olması gerektiği vurgusu yapılarak duyarlılık değeri ön plana çıkarılmıştır.

Okuma metninde Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'a öğüdüne yer verilmiştir. Hz. Ali öğütlerinde *korkulacak şeylerin en kötüsü kendini beğenmektir* sözü ile kibirlenmenin korkulacak bir şey olduğundan mütevazılığın öneminden bahsetmektedir. Yine *yalancıyla arkadaş olma! Çünkü yalancı serap gibidir; sana uzağı yakın, yakını da uzak gösterir* sözüyle de yalanı ve yalancılığı eleştirerek yalancı kişilerden uzak durulması gerektiğini belirtmektedir. Nitekim yalan toplumda güveni azaltan en önemli unsurdur. Yalancı insan da güvenilmez insandır. Hz. Ali'nin yalancıdan uzak dur sözüyle doğruluğun ve dürüstlüğün önemine dikkat çektiği ifade edilebilir.

2.5.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni ve Hedef Değerler

Altıncı sınıf *ahlak* öğrenme alanında *Hz. Ali'nin Hz. Hasan'a Öğüdü* okuma metni yer almaktadır. Başlık itibarıyla okuma metni yazılmakla birlikte şiir formatında bir metin olduğu dikkat çekmektedir. Değer yaklaşımları çerçevesinde *ahlaki muhakeme ve değer aktarma (telkin)* yöntemlerini içeren metin, akıcı ve özlü dil özelliğiyle yoğun bir duygu vurgusu yapmaktadır. *Ahlaki muhakeme* yaklaşımında öğrencilere ahlaki ikilemlerin bulunduğu kısa hikâyeler anlatılır ve öğrencilerin kendi çıkmazlarını bulmalarına yardımcı olur. Buradaki amaç öğrencilere değerleri yerleştirmek değil, onlara ahlaki prensiplerini geliştirmede yardımcı olmaktır (İnanç vd., 2004; Genç, 2013). Söz konusu yaklaşıma uygun bir metin

olduğu ve hedef değerleri kazandırmada yaklaşımın kendi seviyesinde imkâna sahip olduğu söylenebilir.

2.5.2. Yedinci Sınıf İlköğretim Ahlak Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Yedinci sınıf *ahlak* öğrenme alanında yer alan alt ünite başlıkları şunlardır; din güzel ahlaklı olmama nasıl katkı sağlar, İslam’da övülen bazı ahlaki tutum ve davranışlar, doğruluk ve dürüstlük, infak, emaneti korumak, adaletli olmak, hoşgörü ve bağışlama, tevazu, görgülü olmak, savurganlıktan kaçınmak.

Ahlak öğrenme alanında okuma metni başlığında yet alan tek şiir *Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal’dan Sözler* şiiridir. Bu öğrenme alanında hedeflenen değerler ise doğruluk, infak, emanete riayet, adaletli olmak, kardeşlik, hoşgörü ve bağışlama, alçakgönüllülük, sözünde durmak, görgülü olmak, sorumluluk ve savurganlıktan kaçınmaktır (MEB, 2010: 58).

Tablo 2.12. Yedinci Sınıf DKAB Kitapları Ahlak Öğrenme Alanı Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

	Doğruluk	İnfak	Emanete Riayet	Adaletli Olmak	Kardeşlik	Hoşgörü ve Bağışlama	Alçakgönüllülük	Sözünde Durmak	Görgülü Olmak	Sorumluluk	Savurganlıktan Kaçınmak
Şiir 13: Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal’dan Sözler	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var

Ahlak öğrenme alanında yer alan *Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal’dan Sözler* ünite sonu metni yukarıdaki tabloda belirtildiği üzere doğruluk, infak, emanete riayet, adaletli olmak, kardeşlik, hoşgörü ve bağışlama, alçakgönüllülük, sözünde durmak, görgülü olmak, sorumluluk, savurganlıktan kaçınmak değerlerini bünyesinde barındıran bir okuma metni başlığında verilen şiir şeklinde nitelendirilebilir.

Şiir 13: Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal’dan Sözler (MEB, 2010: 83)

Mevlana Celaleddin-i Rûmî’nin Dilinden:

Sevgide güneş gibi ol.

Dostluk ve kardeşlikte akarsu gibi ol.

Hataları örtmede gece gibi ol.

Tevazuda toprak gibi ol.
 Öfkede ölü gibi ol.
 Her ne olursan ol.
 Ya olduğun gibi görün ya görüldüğün gibi ol.
 Sevgiden, bulanık sular, arı-duru bir hâle gelir.
 Sevgiden, dertler şifa bulur.

Abdal Musa'nın Dilinden:

Bir kimsenin musîbetine (başına gelen felâkete) gülme.
 Müstakim (dosdoğru) ol.
 Musîbete sabreyle.
 Evvel fikredip (düşünüp) sonra söyle.
 İbâdetine ve malına güvenme.
 Halîm (yumuşak huylu) ve selim ol.
 Her bulduğuna şükret.
 Elden geldiğinde, yalnız yemek yeme.
 Ahde vefâ et (Verdiğin sözde dur).
 Vaktini zâyî etme (boşa geçirme).
 Resulullah ve Ali evladına cân-ı gönülden muhib ol (onları seven ol) ve muhabbet eyle, daima salavât eyle (Hz. Peygamber ve ehl-i beytine salavât getir).

Kaygusuz Abdal'ın Dilinden:

Giydiğin insanlık elbisesini ganimet bil.
 Eğer Hakk'ı istiyorsan, git Muhammed'in ahlakıyla ahlaklan.
 Hakk'ı tanı. Nimete minnet et. Tuzun ve ekmeğin hakkını unutma.
 İbret gözünü açık tut ve hikmetli konuş.
 Su gibi berrak, toprak gibi sabırlı, ateş gibi nurlu, rüzgâr gibi hareketli ol.
 Hakk'ı gözetlen ol.
 Gururlu ve kibirli olma. Çünkü kibir şeytanın işidir.
 Komşuna ve arkadaşına karşı dürüst ol. Çünkü Hak dürüstlüğü sever.
 Edepsiz olma. Edepli ol.
 Kendi ilminden söz etme.
 İnsanlara faydalı ol.
 Bildiğini yerinde söyle. Bilmediğini sor.
 Herkese dürüst davran. Kendini beğenmişlerden olma.
 Kimsenin kusurunu arama.
 Nefsini, tamahtan (hırstan), heva ve hevesten (çirkin ve bayağı işlerden) arındır.
 Büyüklere hizmet et, küçüklere karşı şefkatli ol.
 Bencil olma.
 Gaflet uykusundan uyan.
 Hakikati gördüysen, mert ol ve doğruyu söyle.
 Cömertlik huyuyla huyulan. Yardım eden ol. Engelleyici olma.

Bütün ibadetlerin özü Hakk'ı aramaktır. Her şeyin iyisini Allah bilir.

2.5.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Güzel ahlaklı olmada dinin rolü ve İslam'ın ahlaki değerlerinin neler olduğu (MEB, 2010: 17) yedinci sınıf *ahlak* öğrenme alanında öğrencilere kazandırılmak istenen becerilerdir. İslam'da övülen bazı ahlaki tutum ve davranışlar yedinci sınıfta *Din ve Güzel Ahlak* ünite başlığında yer almıştır. İnsanın olumlu davranışlar kazanmasında dinin katkısı örneklerle sunulmuştur. Bu bağlamda öğrenme alanı içeriğiyle hedef değerlerin uyumu gözlenmektedir. Ünite alt başlıklarında yer alan doğruluk ve dürüstlük başlığında doğruluk değeri, başkalarına maddi yardımda bulunmak başlığında infak değeri işlenmiştir. Emaneti korumak, adaletli olmak başlıklarında emanete riayet, sözünde durmak, sorumluluk ve adaletli olmak değerlerine yer verilirken, hoşgörü ve bağışlama başlığında başlıkla aynı anlama gelen hoşgörü ve bağışlama değeri kazandırılmak istenmiştir. Alçakgönüllülük, görgülü olmak, savurganlıktan kaçınmak başlıklarında ise alçakgönüllülük, görgülü olmak ve savurganlıktan kaçınmak değerleri öğrencilere verilmek istenen değerlerdir. *Mevlana, Abdal Musa ve Kaygusuz Abdal'dan Sözler* okuma metni ünite sonu metin olarak verilmiştir. Okuma metni içeriğinde ünite alt başlıklarında yer alan doğruluk ve dürüstlük, infak, emaneti korumak, adaletli olmak, sözünde durmak, hoşgörü ve bağışlama, alçakgönüllülük kardeşlik ve sorumluluk değerleri şiirsel bir dille öğrenciye aktarılmak istenmiştir. Bu bağlamda öğrenme alanı, alt konu başlığı ve okuma metninin şekil ve içerik açısından hedef değerleri yansıtmada ortak oldukları söylenebilir.

2.5.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir ve Hedef Değerler

Yedinci sınıf *ahlak* öğrenme alanında Hz. Mevlana, Abdul Musa ve Kaygusuz Abdaldan sözlere yer verilmiştir. Örneklem kitapta söz konusu okuma metinleri, esasında şiirlerden oluşmakla birlikte hem şiir hem de okuma metni havası verdiği için okuma metni olarak değerlendirilmiştir. Değer eğitimi yaklaşımlarına göre ise *ahlaki muhakeme* yaklaşımı kullanıldığı söylenebilir.

Ahlakî ikilem yaklaşımı, Piaget'in ahlaki gelişim kuramını temele alan Kohlberg'in yeniden incelemesi ve anlamlandırılması sonucunda ortaya koyduğu ahlakî gelişim kuramına dayanmaktadır. Kohlberg çalışmasında davranışları gözlemlemek yerine ahlakî usavurmaları temele almıştır (Senemoğlu, 2015: 64). Hedef değeri kazanmada öğrencilere ahlaki öğütler içeren okuma metinlerine yer verilerek onların ahlaki değerleri kazanmalarına yardımcı

olunmaktadır. Fakat bu noktada üç metnin art arda yer alması, okuma metninin hem amaçları hem de hedef değerleri kazandırmadaki ciddiyeti tartışmaya açtığı söylenebilir.

2.6. İlköğretim DKAB Ders Kitapları Din ve Kültür Öğrenme Alanında Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler Analizi

İlköğretim DKAB müfredat kılavuzunda (2010) belirlenen son öğrenme alanı *din ve kültür* başlığını taşımaktadır. Genel bir tanımlamayla kültür, “insan davranışının ve bu davranışın yansımalarının arkasında yatan dünyanın soyut değerleri, inançları ve algılarından ibaret olup toplum üyeleri tarafından paylaşılan ve toplumda kabul edilen davranışlar üretmek” anlamına gelmektedir. Tarihsel süreçte kültür kavramının ilk açık ve kapsamlı tanımlamasını İngiliz Antropolog Sir Edward Burnett Taylor yapmıştır. 1871’deki yazılarında Taylor, kültürü “bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, adet, gelenek ve toplumun bir üyesi olarak kişinin yaşayarak kazandığı huylar ve kabiliyet bütünü” şeklinde tanımlar. Bu tanımdan sonra kültür tanımları çeşitlenir ve üzerinde çokça tanım yapılır. Bir öğrenme alanında din ve kültür başlığına alt yapı olması adına kültürün yapısal özellikleri verilerek sınırlandırmak daha metodolojik gözükmemektedir. Kültürün yapısal özellikleri ise şu kavramlarla ifade edilmiştir: Kültür paylaşılır, kültür öğretilir, kültür sembollere bağlıdır, kültür bütünleştiricidir (Haviland, 2002: 63-76). Kültür maddi ve manevi öğeleri temelinde tasnif edilmenin dışında kültür üzerine yapılan tanımlar estetik, etnografik ve sembolik kültür başlıklarında (Edles, 2005: 5-6) üç grupta kategorilendirilebilir: Kültür, a) bale, opera gibi seçkin sanatsal faaliyetlere, b) bir halkın ya da grubun tüm yaşam biçimine, c) paylaşılan sistemlere ve şablona gönderi yapılacak şekilde kullanılabilir.

Din ve kültür arasında karşılıklı ilişki vardır. Bu ilişkide en önce vurgulanması gereken husus, aralarındaki mevcut ilişkinin bir boşlukta ortaya çıkmadığıdır. Zira her din fiziksel ve kültürel bir ortamda doğmakta, yaşanmakta ve kurumlaşmaya doğru evrilmektedir. Kutsalla kurulan bağla belirlenen ve beşer-üstü, zaman ve tarih-üstü olma eğilimi gösteren din, beşeri algı ve yaşam tarzında tezahür etmesi dolayısıyla bir toplum olayı olarak ortaya çıkmaktadır. Dinin toplumsal karaktere sahip olmasının sonucunda toplum olayları ile karşılıklı ilişki içerisine girmesine kültürel form ve değişkenlerle karşılıklı alışveriş yapmasına sebep olmaktadır. Bunda dolayı din inanç, ibadet, duygu, ilgi, hayal gücü, düşünce, davranış gibi formlarda tezahür etmektedir (Arslan, 2014: 15-16). Din ve kültür arasındaki anlam ilişkisi ise daima iki yönlü ele anılagelmıştır. Maddi ve manevi öğeleriyle kültür yani hayat tarzı, dine yaklaşımı, dini tutum da hayat tarzını etkilemektedir. İnsanların hayatlarında önemli addedilen her şey, din ile yakın ilişkiye girmiş ve dini yaptırım veya

meşrulaştırımla kuşatılmıştır. Din ile kültür ilişkisinde kültür, ortak bir hayat tarzı, ortak bir dünya görüşü, ortak davranış kalıpları ve ortak değer standartları gerektirir. Buradan hareketle bir kültür birliğini ve bütünlüğünü fiziksel tür birliğinden ziyade ortak inanç ve düşüncelere borçlu olduğu unutulmamalıdır (Dawson, 2014: 4-10). Dinin kültürel formu bütünlük olarak yaşam tarzı oluşturmada bu öğrenme alanı önemli fonksiyon icra etmektedir. Öğrenme alanı içeriğinde de görüldüğü üzere birlikte yaşama temelinde dinin bütünleştirici gücünün öğrenme çağı yaş aralıklarına uygun bir üslupla öğrencilere anlatılması gerekmektedir. Bu çerçevede din ve kültür öğrenme başlığında beşinci sınıfta destekleyici unsurlardan bir okuma metnine ve bir şiire yer verilirken altıncı sınıfta ise kısa beyitler şeklinde on adet şiire yer verilmiştir. Altıncı, yedinci ve sekizinci sınıfta okuma metinlerine yer verilmezken yedi ve sekizinci sınıflarda şiire de hiç yer verilmemiştir.

2.6.1. Beşinci Sınıf İlköğretim Din ve Kültür Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Din ve Kültür, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzuna göre altıncı öğrenme alanıdır. Bu öğrenme alanında öğrenciler, vatan ve millet sevgisini, bağımsızlığın korunması için dayanışmanın gerekliliğini, Gazi ve Şehitlerimize saygının önemini ve Atatürk'ün “Yurtta barış cihanda barış!” sözünün değerini anlarlar (MEB, 2010: 18). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi beşinci sınıf ders kitaplarında son ünite olarak işlenen vatanımızı ve milletimizi seviyoruz ünitesi *din ve kültür* öğrenme alanı içerisinde yer almaktadır. Öğrenme alanı içerisinde vatan, millet, milli ve manevi değerler, birlik ve beraberlik duyguları, askerlik gibi kavramlar alt ünite başlıklarıyla öğrencilere anlatılmaya çalışılmıştır. Kazandırılmak istenen hedef değerler başta Atatürk olmak üzere Türk büyüklerine saygı, vatanseverlik, çalışkanlık, tarihsel mirasa duyarlılık, sorumluluk, dostluk ve kardeşlik, saygı ve sevgi, bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı, fedakârlık ve minnettir (MEB, 2010: 47).

Tablo 2.13. Beşinci Sınıf DKAB Kitapları Din ve Kültür Öğrenme Alanları Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

	Sevgi	Türk Büyüklerine Saygı	Vatanseverlik	Çalışkanlık	Duyarlılık	Sorumluluk	Dostluk	Kardeşlik	Fedakârlık	Minnet	Bayrağa ve İstiklal Marşına Saygı	Saygı
Okuma Metni 15: Şehit Kınalı Ali	Var	Yok	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Yok	Var
Şiir 14: Bayrak Şiiri	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var

Din ve Kültür öğrenme alanında yer alan *Şehit Kınalı Ali* okuma metni *Gazilerimize Saygı Gösterir, Şehitlerimizi Rahmetle Anarız* alt ünite başlığında geçmektedir. Okuma metninde çalışkanlık, Türk büyüklerine saygı, bayrağa ve istiklal marşına saygı hedef değerleri dışında diğer bütün değerlere yer verildiği söylenebilir. *Bayrak* şiirinde sevgi, saygı, vatanseverlik, çalışkanlık duyarlılık, sorumluluk, dostluk, kardeşlik fedakârlık, minnet, Bayrağa ve İstiklal Marşına saygı değerlerinin hepsine yer verilmiştir. *Din ve Kültür* öğrenme alanında yer alan tek destekleyici unsur şiirdir. Beşinci sınıf *din ve kültür* öğrenme alanında yer verilen okuma metni ve şiir aşağıdaki gibidir:

Okuma Metni 15: Şehit Kınalı Ali (Çolak, 2006: 25)

Üsteğmen Faruk, cepheye yeni gelen askerleri kontrol ederken bir taraftan da onlarla sohbet eder. Bir ara saçının ortası sararmış bir çocuk görünce merakla “Adın ne senin evladım?” der. Çocuk “Ali” diye cevap verir.

Komutan, “Nerelisin?” deyince Ali “Tokat Zile’denim” der. “Peki, evladım bu kafanın hâli ne?” Ali “Anam cepheye gelirken kına yaktı komutanım” der. O günden sonra herkes ona Kınalı Ali der. Herkes kafasındaki kınayla dalga geçer. Kısa surede cana yakın ve cesur tavırlarıyla tüm arkadaşlarının sevgisini kazanır.

Ali, bir gün ailesine mektup yazmak ister, ancak okuma yazması yoktur. Arkadaşları yardım eder ve hep beraber mektup yazmaya başlarlar: “Sevgili anne ve babacığım, ellerinizden öperim. Ben burada çok iyiyim; beni merak etmeyin” diyerek kardeşlerini, köydekileri sorduktan sonra kendileri var oldukça düşmanın bir adım bile ilerleyemeyeceğini yazdırır.

Gururla mektubu bitirir; neden sonra aklına gelir ve yazının sonuna anasına not düşer: Ali’nin kendisinden hemen sonra askere gelecek bir kardeşi daha vardır. “Anacığım, kafama kına yaktın; burada komutanlarım ve arkadaşlarım benimle hep dalga geçtiler. Sakın kardeşim Ahmet’e de yakma, onunla da dalga geçmesinler. Ellerinden öperim” diye bitirir. Aradan zaman geçer İngilizler kesin sonuç almak için tüm güçleriyle Gelibolu’ya yüklenirler. Bu cepheyi savunan erlerimiz, teker teker şehit düşmüşlerdi.

Bunlara takviye olarak giden yedek kuvvetlerde yeterli olmamış, onların sayıları da epeyce azalmıştı. Gelibolu düşmek üzereydi. Kınalı Ali'nin komutanı da olayı görüp yerinde duramıyordu. Kendisinin bölüğü henüz sıcak temasa hazır değildi. Komutanlarının bu düşünceli hâlini gören ve durumun vahametini bilen Kınalı Ali ve arkadaşları komutanlarına yalvar yakar oraya gitmek istediklerini söylerler. Komutanları onları ölüme gönderdiğini bile bile çaresiz gönderir. Kınalı Ali'nin bölüğünden kimse sağ kalmaz, hepsi şehit olmuştur. Aradan zaman geçer. Kınalı Ali'nin ailesine yazdığı mektubun cevabı gelir. Komutanları buruk ve gözleri dolu dolu mektubu açıp okumaya karar verirler (Bu mektubun aslı Çanakkale Müzesi'nde sergilenmektedir). Babası anlatır. “Oğlum Ali nasılsın, iyi misin? Gözlerinden öperim, selam ederim. Öküzü sattık, paranın yarısını sana, yarısını da cepheye gidecek kardeşine veriyoruz. Şimdi öküzün yerine tarlayı ben sürüyorum. Zaten artık zahireye de fazla ihtiyacımız olmadığı için yorulmuyorum da. Siz sakın bizi merak etmeyin, bizi düşünmeyin” der ve köyü akrabalarını anlatır ve mektubu bitirir. “Ali, ananın da sana diyeceği bir şey var.” “Oğlum Ali, yazmışsın ki ‘Kafamdaki kınayla dalga geçtiler, kardeşime de yakma’ demişsin. Kardeşime de yaktım. Komutanlarına ve arkadaşlarına söyle senle dalga geçmesinler. Bizde 3 şeye kına yakarlar. Gelinlik kıza; gitsin ailesine, çocuklarına kurban olsun diye. Kurbanlık koça; Allah’a kurban olsun diye. Askere giden yiğitlerimize; vatana kurban olsun diye... Gözlerinden öper selam ederim. Allah’a emanet olun.”

Mektubu okuyan Ali'nin komutanı ve diğerleri hıçkırarak ağlamaktadırlar (Baştürk ve Özdemir, 2017: 120).

Şiir 14: Bayrak (Baştürk ve Özdemir, 2017: 118)

Ayın yüzü gibi ak,	İçimde yanar hızın,
Dalgalan şanlı bayrak!	Gözüm gibi yıldızın.

Kanın katıksız senin,	Çiçeğin gökte açan,
Şerefisin ülkemin.	Güneşsin ılık saçan.

Yoluna canlar gider,	Yurdun her bir yönünde,
Sel gibi kanlar gider.	Eğiliriz önünde.

2.6.1.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Ortaöğretim okullarında Muammer Hardal (2016: 100-117) tarafından yapılan *Ortaöğretim Öğrencilerinde Şehitlik Algısının Metaforlarla İncelenmesi* adlı araştırma sonuçları, şehitlik konusunun eğitim ve öğretim faaliyeti olarak ele alınmasının önemini göstermektedir. Çalışma sonucunda öğrencilerin şehitlerle ilgili geliştirdikleri metaforlar onfarklı kategori altında şu şekilde toplandığı belirtilmiştir:

Bunları frekans değerlerine göre sıraladığımız zaman ortaöğretim öğrencilerinin en sık değerli bir olgu olarak şehitlik kategorisine ilişkin metaforlar geliştirdikleri görülmektedir. Bunu takiben fedakârlık örneği olarak şehitlik, yüksek bir mertebe olarak şehitlik, ölümsüzlük örneği olarak şehitlik,

kahramanlık ve cesaret örneği olarak şehitlik, sevgiliye ulaşma ve aşk örneği olarak şehitlik, görev olarak şehitlik, ayrılık ve acı örneği olarak şehitlik, dini bir olgu olan şehitlik ve karmaşık bir olgu olan şehitlik kategorilerine ilişkin metaforlar geliştirilmiştir.

Bu çalışma ortaöğretim öğrencileri üzerine yapılmış olup öneriler kısmında “değerler eğitimi kapsamında ortaöğretim derslerinde ve ders dışı etkinliklerde şehitlik konusu üzerinde yoğun bir biçimde durulması gerektiği; ortaöğretim öğrencilerinin şehit ailelerini ve şehitlikleri ziyaret etmesi teşvik edilmesi gerektiği; ortaöğretim öğrencilerine yönelik düzenlenen şiir, öykü ve kompozisyon yarışmalarında şehitlik temasına yer verilmesi gerektiği ve ortaöğretim öğrencilerine şehitliğin önemi her fırsatta vurgulanması gerektiği” maddelerine yer verilmiştir (Hardal, 2016: 100-117). Şehitlik konusu üzerinden hedef değerlerin kazandırılmasında benzer çalışmalar önemli gözükmektedir.

Öğrenme alanı ve kazandırılmak istenen değerler ünite alt başlıkları da dikkate alındığında uyumlu gözükmektedir. *Gazilerimize Saygı Gösterir, Şehitlerimizi Rahmetle Anarız* ünite alt başlığında dede ve torun diyaloglarında Kıbrıs gazisi olan dedenin yaşadığı duyguları anlatan bir konu işlenmiştir. Dedenin babası kurtuluş savaşında şehit olmuş ve annesi ise savaş yıllarında cephedekilerin ihtiyaçları için çaba göstermiştir. Canları pahasına vatanlarını koruyan ve çocuklarının, torunlarının geleceğini göremeyen şehitlerimizin fedakârlıkları dedenin ağzından okuyucuya anlatılmıştır. Vatan sevgisi, şehitlere saygı, fedakârlık değerlerinin yanı sıra torunun ağzından emanete sahip çıkıp bu vatani geliştirmek yani çalışmak, dedelerinin emanetine duyarlı olmak ve bu sorumluluğu taşımak, şehit ve gazilere minnet duymak gibi hedef değerler aktarılmaya çalışılmıştır. Kurtuluş savaşında omuz omuza savaşan ve geri dönmeyen şehitlerimizin dostluk ve kardeşlik bağları içerisinde bu vatani savunduğu vurgusu yapılarak onların en güzel övgüye layık olduğu belirtilmiştir. Kitaptaki ünite alt konu başlığının hedeflenen değerlerle uyumlu olduğu ve öğrencilerin içselleştirebileceği örneklikle verildiği görülmektedir.

Şehit Ali Kınalı okuma metni Çanakkale savaşı yıllarında geçen gerçek bir hikâyeyi anlatmaktadır. Olayın kahramanı Ali annesinin saçına kına yakarak gönderdiği bir askerdir. Arkadaşlarının ilk etapta kinasından dolayı dalga geçtiği Ali daha sonra arkadaşları tarafından sevilen cesur bir kişilik olarak karşımıza çıkar. Ali, annesinin kına yakma sebebini mektupla sorar fakat cevabını okuyamadan şehit olur. Mektupta Ali'nin annesi oğlunun vatana kurban olması için kına yaktığını söylemektedir. Okuma metninde çalışkanlık, Türk büyüklerine saygı, bayrağa ve istiklal marşına saygı dışında diğer hedef değerlere yer verildiği söylenebilir. Sevgi, saygı, vatanseverlik, duyarlılık, sorumluluk, dostluk, kardeşlik, fedakârlık gibi değerler metinde hemen göze çarparken minnet değerine açıkça yer verilmediği

görülmüştür. Fakat okuma metninin geneline bakıldığında şehit kavramı ile verilmek istenen ve toplumun hafızasında yer eden değerin minnet olduğu ifade edilebilir.

Beşinci sınıfta *din ve kültür* öğrenme alanında öğrencilere vatan ve millet sevgisi, bağımsızlığın korunmasında birlik ve beraberlik vurgusu, vatanın yücelmesi için çalışmak, ülkenin varlığı ve bütünlüğü için canını ortaya koyan gazi ve şehitlerimize saygı, Atatürk'ün yurtta ve dünyada barış sözünün önemi kavratılmak istenmektedir (MEB, 2010: 18). Bu bağlamda öğrenme alanının hedef değerlerle uyumlu olduğu görülmektedir. *Bayrak* şiiri *Bayrağımıza ve İstiklâl Marşı'mıza Saygı Duyarız* alt ünite başlığında okuma metni olarak geçmektedir. Alt ünite başlığında bayrağımızın ve istiklal marşımızın bağımsızlığımızın sembolü olduğu belirtilmiştir. Milli bayramlarda ve pazartesi, cuma günlerinde okulumuzda bayrağımızı göndere çekerek istiklal marşımızın okunmasının gurur verici bir tablo olduğu vurgulanmıştır. Atalarımızın canlarını feda ederek özgür bir şekilde bu topraklarda yaşamımızı sağladığı minnet duygusuyla ifade edilmiştir. Alt ünite başlığı içerik bakımından öğrenme alanı içerisindeki bütün değerlerle uyumludur. Şiir de ise bayrak konu içeriğinde olduğu gibi bağımsızlığımızın simgesi ve ülkemizin şerefi olarak anlatılmıştır. Bayrağa duyulan sevgi ve saygıdan bahsedilmiştir. Toplumun manevi dünyasında özel bir yeri olan bayrak sevgi, saygı, vatanseverlik, duyarlılık, sorumluluk, dostluk, kardeşlik fedakârlık, minnet, bayrağa ve istiklal marşına saygı ve çalışkanlık değerlerini bünyesinde barındıran bir figürdür. Çalışkanlık değeri açıkça ifade edilmese de ülke adına yapılan her olumlu faaliyet toplumda vatanseverlik olarak adlandırılmaktadır. Toplum özelinde bayrak ve vatan kelimelerinin aynı anlamı çağrıştırdığı söylenebilir.

2.6.1.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Okuma Metni, Şiir ve Hedef Değerler

Şehit Kınalı Ali okuma metni, dinin bir kültür içerisinde şekillenmesi ve kültürel formların dinsel bir zeminde kazandığı anlamları örneklemiştir. Konu ve başlık bazında değer belirginleştirme ve değer analizi yaklaşımlarına uygun olmakla birlikte öğrenciyi merkeze almayan ve öğrencilerin gündelik hayat temelinde karşılığı olmayan bir üslupla çerçevelemiştir. Dolayısıyla değer yaklaşımlarından doğrudan aktarma (telkin) yaklaşımına dayandırıldığı ifade edilebilir.

İnsanlık tarihi boyunca, insanlara istendik değerler kazandırmak için başvuru yollarından birisi olan değer aktarma (telkin) yöntemi, toplum içindeki büyüklerin, genç veya çocukları doğru olduğunu düşündüğü değerlere yönlendirme çabasının ya da öğüt vermesinin değer eğitimi yaklaşımı olarak sistematize edilmiş halidir. Yetişkinler, doğru ve gerekli olarak düşündükleri değerleri, telkine dayalı yaklaşımla, efsanevi kahramanlar, öyküler, töresel

oyunlar ve destanlar aracılığıyla aktarırlar (Doğanay, 2012: 228-254). Telkin yöntemi; daha çok ordu, izcilik ve dini kurumlar tarafından kullanılmaktadır (Leming, 1997: 13' den akt: Akbaş, 2004: 97). Yaşam öyküleri, hikâyeler, masallar, türküler değer telkin etme amacıyla kullanılabilir. Bu anlatılar vasıtasıyla, anlatılan kişinin kendi davranışları üzerinde düşünmesi sağlanır (Akbaş, 2004: 97; Ay, 2013: 25-26). Şehit Kınalı Ali okuma metni sevgi, saygı, vatanseverlik, duyarlılık, sorumluluk, dostluk, kardeşlik, fedakârlık ve minnet hedef değerlerini içermektedir. Bu noktada başarılı bir okuma metni olmakla birlikte hedef değerlere katkısının telkin yöntemiyle sınırlı olduğu unutulmamalıdır. Öğrenme alanı hedef değerlerine yer verilmiş olması ve her bir değerlere değinilmiş olması, hedef değerleri kazandıracak anlamına gelmemektedir. Kitapların bütünü göz önüne alındığında hedef değerleri kazandırmak için telkin yönteminin çok da tercih edilen bir yaklaşım olarak gözüktüğü söylenebilir.

Bayrak şiirinde de değer aktarma ve değer analizi yaklaşımının izdüşümlerine rastlanmaktadır. Din öğretiminin tarihsel mirasında doğrudan öğretim yaklaşımı olan değer aktarma (telkin) yöntemi, ilköğretim DKAB kitaplarında da çok yer almaktadır. Bayrak şiirinin de bayrak sevgisini öğrenciye telkin yöntemiyle kazandırmaya çalışan bir şiir olduğu söylenebilir.

2.6.2. Altıncı Sınıf İlköğretim Din ve Kültür Öğrenme Alanında (DKAB Kitaplarında) Şiirler ve Hedef Değerler İlişkisi

Din ve Kültür öğrenme alanında yer alan alt konu başlıklarında Türklerin Müslüman olma süreci, Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında etkili olan şahsiyetler, Türklerde peygamber ve ehli beyt sevgisi, Türklerin İslam medeniyetine ve bilime katkıları anlatılmaktadır. Hedeflenen değerler bilimsellik, hoşgörü, Türk büyüklerine saygı, tarihsel mirasa duyarlılık, barışseverlik, dostluk ve kardeşliktir (MEB, 2010: 53).

Tablo 2.14. Altıncı Sınıf DKAB Kitapları Din ve Kültür Öğrenme Alanı Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

	Bilimsellik	Hoşgörü	Saygı	Duyarlılık	Barışseverlik	Dostluk	Kardeşlik
Şiir 15: Ahmet Yesevi Şiiri (Münacat)	Yok	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok
Şiir 16: Ahmet Yesevi Şiiri (200. Hikmet)	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Şiir 17: Yunus Emre Şiiri (Bir Kez Gönül Yıktın İse)	Yok	Yok	Yok	Yok	Var	Var	Var
Şiir 18: Yunus Emre Şiiri (Biz Kimseye Kin Tutmayız)	Yok	Var	Yok	Yok	Var	Var	Var
Şiir 19: Yunus Emre Şiiri (İlim İlim Bilmektir)	Var	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok	Yok
Şiir 20: Ahmet Yesevi Şiiri (80. Hikmet)	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Şiir 21: Yunus Emre Şiiri (Canım Kurban Olsun Senin Yoluna)	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Şiir 22: Mehmet Akif Ersoy Şiiri (Bir Gece)	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Şiir 23: Necip Fazıl Kısakürek Şiiri (Peygamber)	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok
Şiir 24: Yunus Emre Şiiri (Ehli Beyt)	Yok	Yok	Var	Yok	Yok	Yok	Yok

Ahmet Yesevi'nin *münacat* şiirinde duyarlılık, *200. Hikmet* şiirinde ise saygı değerine yer verildiği görülmüştür. Yunus Emre'nin *Bir Kez Gönül Yıktın İse* şiirinde barışseverlik, dostluk, kardeşlik, *Biz Kimseye Kin Tutmayız* şiirinde hoşgörü, barışseverlik, dostluk, kardeşlik, *İlim İlim Bilmektir* şiirinde ise bilimselliğe değinildiğinden söz edilebilir. Ahmet Yesevi'nin *80. Hikmet*, Yunus Emre'nin *Canım Kurban Olsun Senin Yoluna*, Mehmet Akif Ersoy'un *Bir gece*, Necip Fazılın *Peygamber* ve Yunus Emre'nin *Ehli Beyt* şiirlerinde ise sadece saygı değerine vurgu yapıldığı ifade edilebilir.

Şiir 15: Münacat (Yesevî, 2005: 427)

Benim hikmetlerim hadis hazinesidir.

Kişi pay götürmese bil habistir.
Benim hikmetlerim Sübhan'ın ferman
Okuyup bilsen Kur'an'ın anlamı.

Şiir16: 200. Hikmet (Yesevî, 2005: 398)

Âdemoğlu ölesi, yer altına giresi,
Kim iyidir kim kötü, orda malum olası.

Burada özünü bilenler, Hakk'a kulluk kılanlar,
Hak yoluna girenler, aydınlık yüzlü olası.

Benim, kulum diyenler, yeryüzüne gelenler,
Haram, şüpheli yiyenler, bir bir cevap veresi.

Burada özünü bilmeyen, nasihati almayan,
Beş vakit namazı kılmayan, orada rüsva olası.

Eğer akıllı olsanız, nasihati alsanız,
Beş vakit namaz kılsanız, orada fayda olası.

Şiir17: Bir Kez Gönül Yıktın İse (Emre, 2014: 180)

Bir kez gönül yıktın ise, bu kıldığın namaz değil.
Yetmiş iki millet dahi, elin yüzün yumaz değil.

Şiir18: Biz Kimseye Kin Tutmayız (Emre, 2014: 267)

Adımız miskindir bizim, düşmanımız kindir bizim.
Biz kimseye kin tutmazuz, kamu âlem yârdır bize.

Şiir19: İlim Kendin Bilmektir (Emre, 2014: 144)

İlim İlim bilmektir, ilim kendin bilmektir.
Sen kendini bilmezsin, ya nice okumaktır.

Okumaktan mana ne, kişi Hakk'ı bilmektir.
Çün okudun bilmezsin, ha bir kuru emektir.

Şiir20: 80. Hikmet (Yesevi, 2005: 194)

Ey dostlar, bildireyim, Hakk Resulü'nden
Ümmet olsan, işitip salât selam söyleyin dostlar.

O büyük ve küçük âlemler için rahmettir
Ümmet olsun, iştirip salât selam söyleyin dostlar.

Şiir21: *Canım Kurban Olsun Senin Yoluna* (Emre, 2014: 319)

Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.
Gel şefaata eyle kemter kuluna
Adı güzel, kendi güzel Muhammed.

Şiir22: *Bir Gece* (Ersoy, 2014: 499)

Dünya neye sahipse onun vergisidir hep
Medyun ona cemiyeti, medyun ona ferdi,
Medyundur o Masum'a bütün beşeriyet
Ya Rab bizi mahşerde bu ikrar ile haşır et.

Şiir23: *Peygamber* (Kısakürek, 1986: 77)

Sende insan ve toplum, sende temel ve bina
Ne getirdin götürdün, bildirdinse âmennâ.

Şiir24: *Ehli Beyt Sevgisi* (Emre, 2014: 274)

Fatma ana gözü yaşı,
Hasan ile Hüseyin'dir.
Hazret Ali babaları, Muhammed'dir dedeleri,
Arşın iki gölgeleri
Hasan ile Hüseyin'dir.

2.6.2.1. Öğrenme Alanı, Alt Konu Başlığı, Şiir ve Hedef Değerler İlişkisi

Din ve Kültür öğrenme alanında Türklerin Müslüman olma süreci ve Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında etkili olan şahsiyetler öğrencilere anlatılmak istenmiştir (MEB, 2010). Türklerin Müslüman olma sürecinden kısaca bahsedilerek İslam toplumunda önemli bir yere sahip olan düşünürler ve İslam medeniyetine katkıda bulunan Türk bilim adamları tanıtılmaya çalışılmıştır. Öğrenme alanı içerisinde yer alan konu içeriklerine bakıldığında hedeflenen değerlerin yansıtıldığından söz edilebilir. *Münacat* şiirinin geçtiği Ahmet Yesevi başlığında Ahmet Yesevi'nin hayatından kısaca bahsedilerek onun İslam dininin halk arasında yayılmasındaki etkisi anlatılmıştır. Çok iyi bir eğitim alan Yesevi'nin insanlara İslam'ı anlatırken güler yüzlü ve sevgi dolu yaklaşımından söz edilmiştir. Hz. Peygambere duyduğu sevgi ve saygının şiirlerine yansımalarından örneklerle bahsedilmiştir. Bu bağlamda konu

içeriğinin bütün hedef değerleri bünyesinde barındırdığı söylenebilir. *Münacat* şiirinde yer alan tek hedef değer olan duyarlılık değerinin Hz. peygamberden günümüze kadar bir miras olarak gelen hadislerin Ahmet Yesevinin şiirlerinde yansımalarının bir sonucu olarak ortaya çıktığı vurgulanabilir. Ahmet Yesevi alt konu başlığında yer alan ikinci şiir ise *200. Hikmet* şiiridir. Öldükten sonra insanların Allah'ın huzuruna çıktığında yaptıklarından dolayı hesap verecekleri ve namaz kılanların yüzünün ak olacağı şiirde vurgulanan konulardır. Yaratıcı ve saygı özünde bütünlük oluşturan kelimelerdir. Bu bağlamda şiirde yer alan tek değer saygı değeri olduğu ifade edilebilir.

Yunus Emre başlığında iki şiir yer almaktadır. Alt konu başlığında Yunus Emre'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verilmektedir. Şiirlerinde Allah ve Peygamber sevgisinden, yaratılan her şeye karşı hoşgörü, saygı ve sevgiden bahsettiği vurgulanmaktadır. Yunus Emre'nin yaşadığı dönemde İslam'a aykırı anlayışların ortaya çıktığı, birçok önemli şahsiyetlerin bu bozuk anlayışlarla mücadele ettiği konu içeriğinde anlatılmaktadır. Alt konu başlığında hoşgörü, saygı, barışseverlik, dostluk ve kardeşlik değerlerine yer verildiği söylenebilir. Yunus Emre'nin *Biz Kimseye Kin Tutmayız* şiirinde kin ve nefretten uzak olduğu ve herkese karşı iyi niyetli olduğu vurgulanarak hoşgörü, barışseverlik, dostluk ve kardeşlik değerlerine yer verildiğinden söz edilebilir. İkinci şiir ise *İlim İlim Bilmektir* şiiridir. İlimin öneminden ve ilim öğrenen kişinin önce kendisini tanıması gerektiğinden bahsedilmektedir. Kendini tanıyan insanın çevresini de anlamlandırabileceğine vurgu yapılmaktadır. Bu yönüyle şiirde ön plana çıkan değer bilimsellik değeri olduğu söylenebilir. Türklerde peygamber ve ehli beyt sevgisi konu başlığında beş şiire yer verilmektedir. Konuda içerik olarak Türk toplumunun Hz. Peygambere ve onun ev halkına gösterdiği sevgiden ve saygıdan bahsedilmiştir. Saygı değeri alt ünite başlığında yer verilen tek değerdir. Ahmet Yesevi'nin *80. Hikmet*, Yunus Emre'nin *Canım Kurban Olsun Senin Yoluna*, Mehmet Akif Ersoy'un *Bir Gece*, Necip Fazıl Kısakürek'in *Peygamber* ve Yunus Emre'nin *Ehli Beyt* şiirlerinde de öne çıkan konu Hz Peygambere sevgi ve saygıdır. Şiirlerde hedeflenen değer ise saygı değeridir.

2.6.2.2. Değer Öğretim Yaklaşımları Çerçevesinde Şiir ve Hedef Değerler

Altıncı sınıf *din ve kültür* öğrenme alanında Ahmet Yesevi, Yunus Emre, Mehmet Akif Ersoy ve Necip Fazıl Kısakürek'ten on tane şiire yer verilmiştir. Öğrenme alanı başlığına uygun olarak kültürel öğeleri içeren şiirlere yer verildiği gözükmemektedir. Değer öğretimi yaklaşımlarından *değer analizi ve değer aktarma* (telkin) yöntemlerine uygun olan şiirlerin, *din ve kültür* öğrenme alanında dinin kültürel ve yerel dinamiklerde algılanış şekline ilişkin bilinç düzeyi kazandırmayı hedefledikleri söylenebilir. Özlü ve lirik karakteriyle şiirler, değer

kazandırma yaklaşımları için uygun bir yöntem olmakla birlikte kendi özgöl ve bağımsız bir şekilde değer kazandırma özelliğinden ziyade yer aldığı öğrenme alanı çerçevesinde destekleyici bir unsur olarak yorumlanabilir.

SONUÇ

Din eğitimi ve öğretimine göre ders kitaplarında yer alan öğrenme alanı, alt konu başlığı ve hedef değerlerin birbirini desteklemesi ve aynı amaca matuf yazılması, din eğitimi bilimi açısından önemlidir. Bu bütünlükte müfredat ve ders kitaplarının uyumlu olması kadar okutulan kitapların öğrenme yaş aralığına uyumluluğu da mühim gözükmemektedir. Milli Eğitim Bakanlığı 2010 tarihli İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Müfredat Programında belirlenen hedef değerler, eğitim ve öğretimde destekleyici unsur olan okuma parçaları, şiirler ve kıssalar özelinde ele alınmıştır. Bu destekleyici unsurlar din eğitimi literatürü, öğrenme alanı, alt konu başlığı ve değer yaklaşımları başlıklarında analiz edilmiştir. Çalışmanın sistemetiğini, Milli Eğitim Bakanlığının (2010) yayınlamış olduğu müfredat öğretim kılavuzuna göre İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi altı öğrenme alanı üzerine bina edilmiştir. Bu öğrenme alanları İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kuran ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür'dür.

Öğrenme alanlarından ilki olan inanç öğrenme alanında öğretim kılavuzuna göre öğrencilere Allah ile sağlıklı iletişim kurmanın yolları öğretilerek vahiyle bildirilen varlıkların özellikleri anlatılmaktadır. Günlük yaşantımızda kullandığımız dini ifadeler, dini mekan ve semboller tanıtılarak inandıkları din hakkında genel bilgiler verilmektedir. Ayrıca din ve ahlak arasındaki ilişki bağlamında inanan insanın yaptıklarından sorumlu olduğu şuuruyla iyi ve güzel davranışlar sergilemesi gerektiği bilinci bu öğrenme alanıyla kazandırılmak istenmektedir. İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi 5-8. sınıflar ders kitaplarında yer verilen inanç öğrenme alanlarının içerikleri, din eğitimi ve öğretimi literatürüne ve hedef değerlere uygun olarak ele alındığı söylenebilir. Her bir sınıf özelinde öğrencilerin inanç öğrenme alanıyla kazandırılması istenilen hedef değerlerin, öğrenciyi merkeze alan bir üslupla ortaya konmaya çalışıldığı gözlemlenmiştir. İbadet öğrenme alanında kazandırılmak istenilen hedef değerler için ikinci öğrenme alanı olan ibadet öğrenme alanında öğrencilere, ibadetlerin yerine getirilmesinde temizliğin önemi, başlıca ibadetlerin neler olduğu, toplumsal birlik ve beraberliğin sağlanmasında ibadetlerin rolü, kişiye ve topluma kazandırdığı faydalardan söz edilmiştir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi müfredat programına göre üçüncü öğrenme alanı olan Hz. Muhammed öğrenme alanında öğrencilere kazandırılmak istenilen ünite hedef değerlerinin Hz. Muhammed ve aile hayatı, bir insan ve bir peygamber olarak örnekliği, Hz. Peygamberi doğru anlama ve davranışlarından ilkeler çıkarma bilinci çerçevesinde yer verilmeye çalışıldığı söylenebilir. Hz. Muhammed'in hayatının öğrencilere

öğretilmesi, din eğitimi literatürü açısından olumlu bir içerikle kaleme alınırken hedef değerlerin konulara dağılımının yerinde ve uygun olduğu söylenebilir. Dördüncü öğrenme alanı Kur'an ve Yorumu öğrenme alanıdır. Bu öğrenme alanında Kur'an-ı Kerim'in içeriği, indirilişi, rehber oluşu, kıssaların neden Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı, akli kullanmanın önemi ve din ile ilgili ortaya çıkan yorum farklılıklarının neler olduğu belirtilerek Kur'an-ı Kerim ile ilgili genel bilgiler öğrencilere verilmek istenmiştir. Beşinci öğrenme alanı olan ahlak öğrenme alanında din ve ahlak ilişkisi üzerinde durulmuş, ahlaki ve dini değerlerin önemi ve toplumsal huzurun sağlanmasında bireye kazandırılması gereken ahlaki davranışların öğretilmesi amaçlanmıştır. Altıncı ve son öğrenme alanı olan din ve kültür öğrenme alanıyla da aile kavramının önemi, vatan ve millet sevgisi, milli ve manevi değerler, dinin kültürümüzdeki yansımaları, bütün dinlerin ortak özellikleri ve farklı inanışlara saygı öğrencilere verilmek istenen bilinç düzeyidir. Örneklem kitapların öğrenme alanları, alt konu başlıkları ve hedef değerler ilişkisi bütün öğrenme alanlarında başarılı bir şekilde kaleme alındığı söylenebilir.

Örneklem kitabı okuyan öğrencilerin din eğitimi yaş aralığı beşinci sınıflarda duygusal öğrenme çağı iken altı, yedi ve sekizinci sınıflarda akılcı öğrenme çağı olan 10-13 yaş aralığına denk gelmektedir. Din eğitimi literatürü temelinde ön ergenlik dönemi de denilen bu dönemde çocuğun bilgiyi alışı duygusal değil zihinseldir. Yani çocuk bilgiyi sorgular ve akıl ile kavramak ister. Özellikle soyut konuların öğretiminde öğrencilerin yaş dönemine uygun ve günlük hayattan alıntılarının olduğu örneklerin ders kitabında yer alması gerekir. Öğrenme alanlarında ve alt konu başlıklarında bu din öğretimi yaş aralıklarına dikkat edildiği ve hedef değerlerin kazandırılmasında öğrenme çağı aralıklarına uygun konuların seçildiği söylenebilir. Yine öğrenme alanları ve alt konu başlıklarıyla destekleyici unsurlar arasında başlıklandırma özelindeki başarı dikkat çekmektedir. Şekilsel başarının dışında bazı problemler de tespit edilmiştir. Örneğin öğrenme alanları ve alt konu başlıkları hedef değerler açısından olumlu bir içerikle verilmiş olmakla birlikte ünite özelinde yer verilen hedef değerlere merkezi bir rol biçilemediği söylenebilir. Bu sorunun temelinde Öğretim Programı Müfredat kılavuzunda yer verilen değerlerin özensiz seçimi de etkili olabilir. Yine öğrenme alanları ve alt konu başlıkları eğitim ve öğretimin yapılandırmacı yaklaşımına uygun olmasına karşın hedef değerleri gerçekleştirmede destekleyici unsurların bu yöntemden uzak kaleme alındığı ifade edilebilir. Destekleyici unsurlarla öğrenme alanı ve alt konu başlıklarının uyumsuzluğunun sebepleri arasında bu alanların kesişme noktasında hedef değerlere merkezi rol verilmemiş olmasının etkisi de düşünülebilir.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde değerlerin ne olduğundan veya içeriğinden daha önemlisi onun öğrencilere hangi yöntemle kazandırılması gerektiğidir. Ders kitapları öğrenme alanlarının hedef değerleri öğrencilere kazandırmada başarılı olmasına karşın destekleyici unsurların seçiminde ve değer aktarma yönteminde aynı titizliğin yapılmadığı söylenebilir. MEB 2010 Müfredat Öğretim Kılavuzuna göre yapılandırmacı yaklaşıma uygun değer öğretimi olarak *değer açıklama*, *değer analiz* ve *ahlaki muhakeme* önerilmiştir. Ders kitaplarında hedef değerlere yer verilirken bu yaklaşımlara uygun destekleyici unsurlar olmakla birlikte genel olarak destekleyici unsurların özellikle içeriğinde önerilen değer öğretimlerinden hareket edilmediği söylenebilir. Bir diğer ifadeye göre okuma metni, şiirler ve kıssalarda hedef değerlerin öğretim yaklaşımlarına göre çerçevelendirilemediği görülmüştür. Geleneksel din öğretiminin etkisini gösteren bir parametre anlamında en çok doğrudan aktarım yaklaşımının tercih edilmesi dikkat çekmiştir. Öğrenciyi merkeze alan yaklaşımlara kapı aralamak anlamında diyalog ve hikâyeler içeren destekleyici unsurlara yer verilmiş olsa da doğrudan aktarım yaklaşımı, bu tür gayretleri gölgede bıraktığı ifade edilebilir. Destekleyici unsurlardan okuma metinleri, şiirler ve kıssalardan uzun olanları, değer öğretimi yaklaşımları özelinde olumsuz yorumlanmıştır. Yine destekleyici unsurlarla öğrenme alanı ve alt konu başlıkları arasındaki uyumun başlıklandırmadan öteye geçemediği tespit edilmiştir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman'la ilgili okuma metinlerinde olduğu gibi özellikle kişiler özelinde yaş aralığına uygun olmayan bilgiler, hedef değerlerin tam tersi istikamette hedefler üretebilme riski taşıdığı söylenebilir. Okuma metinleri, şiirler ve kıssalar özelinde destekleyici unsurların, metin dili anlamında klasik bilgilendirme amacıyla kaleme alındığı dikkat çekmektedir. Yine değer öğretimi yaklaşımları çerçevesinde destekleyici unsurlarda öğrencilerin gündelik hayat gerçekliği arasında bağ kurulamadığı gözükmektedir. Aynı şekilde okuma metinleri, şiirler ve kıssalar özelinde destekleyici unsurların uzunluğu da hedef değerler açısından handikaplar içermektedir.

Öğrenme alanı, okuma metni ve hedef değerler ilişkisi; destekleyici unsurlar ve hedef değerler ilişkisinde tespit edilen sorunlar ve yapılan yorumların aynı zamanda birer öneri içerdiği ifade edilebilir. Hem çalışmanın din eğitimi biliminde oturduğu zemini ifade etme anlamında hem de müfredat-ders kitabının uyumu ve hedef değerler merkezinde bu uyumun nitel yöntemle anlaşılması anlamında müfredat kılavuz ve hedef değerler arası ilişkide daha spesifik öneriler ise şu şekilde dile getirilebilir: Öğrenme alanları ve alt konu başlıklarıyla destekleyici unsurlar arasında hedef değerlere merkezi bir rol verilirse bu başlıklar arası geçişlerin daha kolay olabileceği söylenebilir. Yine eğitim ve öğretimin öğrenci merkezli yapılandırmacı yaklaşımı, destekleyici unsurlarda da gözetilmesinin faydalı olacağı ifade

edilebilir. Destekleyici unsurlardan okuma metinleri ve kıssalar özelinde klasik bilgilendirmeyi hedefleyen uzun metinlerden uzak durulması, bu destekleyici unsurlara karşı olumlu yaklaşımı güçlendirebileceği ihtimali taşıdığı düşünülebilir. Eğitim ve öğretimde yapılandırmacı yaklaşıma uygun değer öğretim yaklaşımları olan MEB 2010 müfredat kılavuzunda tavsiye edilen değer yaklaşımlarına yer verilmesinin, hedef değerlerin kazanımı açısından önemli olduğu söylenebilir. Aynı şekilde diyalog ve hikâye içeren destekleyici unsurlarda ansiklopedik bilgiye indirgenen ve yoğun tanımlar içeren cümlelerden kaçınılması faydalı gözükmektedir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Osman okuma metinlerinde olduğu gibi hedef değerlerden uzaklaşan tali konulara yer verilmesi, amaçlanan hedeflerden şaşma riski barındırmaktadır. Destekleyici unsurlarda öğrenciye sorumluluk üreten ve gündelik hayatla bağlantılı metinlere yer verilirken dini ve ahlaki öğrenme yaş aralıklarının göz önünde bulundurulması tavsiye edilebilir.

KAYNAKÇA

- Abay, M. (2007). *Kuran Kıssaları*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Ahmed b. Hanbel, (1995). *Müsned*, 1. bs., thk. Şuayb el-Arnâvud, Âdil Mürşid, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Akarsu, B. (2002). Bilgi ve Değer. Şahabettin Yalçın(ed.). *Değişen Dünyada Bilim ve Değerler*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- _____, (2008a), “Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış” , *Değerler Eğitimi Dergisi*. C.6, 9-27.
- _____, (2008b). Sosyal Bilgilerde Değerler ve Öğretimi. Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi. B. Tay ve A. Öcal (Ed.), Ankara: Pegem A Yayıncılık. ss. 335-360.
- Akgül, M. (1999). *Sekiz Elmaslı Kolye*. İstanbul: Rahmet Neşriyat.
- Akıncı, A. (1996). *Din Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. .
- Akseki, A.H. (1958). *İslam Dini*. Ankara: Diyanet İşleri Reisliği Yayınları.
- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Yardımseverlik Değerinin Etkinlik Temelli Öğretimi ve Öğrencilerin Tutumlarına Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktepe, V. ve Aktepe L. (2009). “Öğrencilerde İyilik Yapma Bilincini Yerleştirmede Kullanılacak Metotlar ve Öneriler”. *1.Ulusal İyilik Sempozyumu. Sözlü Bildiri*, Elazığ: İl Milli Eğitim Müdürlüğü-Fırat Üniversitesi, 20-21 Haziran.
- Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016).” Değerler Eğitimi Yaklaşımları Ve Etkinlik Örnekleri”, JASSS. 42, 361-384.
- Alkan, C. (1977). *Eğitim Teknolojisi Kuramlar-Yöntemler*, Ankara.
- Arabacı, İ.B. ve Akgül, T. (2013). “Elazığ İlinde Uygulanan Etkinlik Temelli Değer Öğretimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, *Değerler Eğitimi Dergisi*. 25, 7-32.
- Arslan, M. (2014). “Kültürel Bağlam Din”, *Kültür ve Din*, Ed. A. Özbolat, Adana: Karahan Kitabevi.
- Atım, A. (2010). *Hız. Musa Kıssalarının Din Eğitimi Açısından Değeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ay, M. E. (1989). *Çocuklara Allah'ı Nasıl Anlatalım*. Bursa: Gonca Yayınevi.
- _____, (1998). "Çocuklara İman Esaslarının Öğretimi", *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. Ed. H. Ayhan, İstanbul: Ensar Neşriyat, 239-269.
- Ay, M. F. (2013). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde Hoşgörü Değerinin Öğretimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aydın, M. Z. (2010). "Okulda Çalışan Herkesin Görevi Olarak Değerler Eğitimi", *TOBB Ekonomi Üniversitesinde Ceceli Eğitim Kurumlarının Düzenlediği Değerler Eğitimi Buluşmasında Sunulan Bildirinin Geliştirilmiş Şekli*. Ankara: 5.
- _____, (2011). "Değerler, İşlevleri ve Ahlak", *Eğitime Bakış*. 7/19. 39-45.
- _____, (2013). *Din Öğretiminde Yöntemler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Ayhan, H. (1988). *Din Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Bacanlı, H. (2006). *Duyuşsal Davranış Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Baştürk, A. ve Özdemir, M. (2017). *Beşinci Sınıf İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabı*, Ankara: İlke Yayınları
- Batar, Y. (2016), "Kur'an Kıssalarının Bazı Eğitsel Özellikleri", *İ. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 81-101.
- Bayar, M. (2014). "Din Ve Ahlak Öğretiminde Kuran Kıssalarının Önem: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Eyyüp Kıssası Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7/34, 740-749.
- Bayraktar B. (1987). *İslam İbadet Fenomenolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Berger, L. P. (2011). Kutsal Şemsiye. Çev: Coşkun, A. 4. Baskı, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- _____, (1973). *The Social Reality of Religion*. Penguin Books
- Bilgin, B. (1993). *Beyza Teyzedden Hikâyeler 1-2-3-4*, Ankara: Gün Yayıncılık.
- _____, (1994). "Ahlak Terbiyesinde Dini Hikâyeler", *Din Eitimi Aratırmaları Dergisi*. 1, 51-74.
- _____, (1998). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara: Gün Yayıncılık.
- Bilgin, B. ve Selçuk, M. (1991). *Din Öğretimi*. Ankara: Akid Yayıncılık.
- Bolay, S. H. ve Sarıkavak, K. (2001). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Can, Ö. (2008). *Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cebeci, S. (2015). *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Cerrahoğlu, İ. (1993). *Tefsir Usulü*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cevizci, A. (2000). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- _____, (2010). *Felsefe Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Coşkun, İ. (1999). “Bir Ustanın Eli Değmiş”, *Diyanet Dergisi*, Kasım, Ankara.
- Çağlayan, A. (2005). *Ahlak Pusulası Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Çelebi, A. (1974). *İslamda Eğitim-Öğretim Tarihi*, Çev. A. Yardım, İstanbul: Damla Yayınları.
- Çiftçi, A. (2002). *Din ve Modernlik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Çolak, İ. (2006). *Ölümsüz Şehit Mektupları: Anı Dizisi*, İstanbul: Akis Kitap.
- Dağ, M. ve Öymen, H. R. (1974). *İslam Eğitim Tarihi*, Ankara: MEB Yayınları.
- Dawson, C. (2014). “Kültür ve Din İlişkisi”, *Kültür ve Din*, Çev. M. A. Kirman, Ed. A. Özbolat, Adana: Karahan Kitabevi.
- Demir, Ş. (2003). *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Demirhan, İ. C. (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. Yayınlanmamış doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, R. ve Tosun, C. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar İçin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2012). “Değerler Eğitimi”. *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. Ed. C. Öztürk, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 255-286.
- Dorukoğlu, S. ve Doyumgaç, İ. (2017). “Ahmet Muhip Dıranas’ın Şiirlerine Yansıyan Değerler”, *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 11, 163-178.
- Ebû Dâvud, S. b. el-Eş’aş, (ts.). *Es-Sunen*, Tahk. M. Muhyiddin, Beyrut: Mektebetu’l-asriyye.
- Edles, L. D. (2006). *Uygulamalı Kültürel Sosyoloji*, Çev. C. Atay, İstanbul: Babil Yayınları.
- el- Cevheri, İsmail b. Hammad. (1975). *es-Sıhah*. Beyrut: Daru’l Hadarati’l-Arabiyye.
- el- İsfehani, R. (2002). *Müfredat fî Garibi’l Kur’an (3.bs.)*. Beyrut: Daru’s Şamiyye.
- el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmu’s-Sahîh*, tahk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır, Dâru tavkî’n-necât, 1422.
- el-Buhârî. (2005). *Sahîhu’l-Buhârî*, 1. bs., nşr. Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru’l-beyânî’l-Arabî.
- Emre, Y. (2014). *Divan*, Hz. M. Tıncı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Er, İ. H. (2012). *Peygamber Efendimizin Eğitim Metodu*. Ankara: Öğ-Der Şuurlu Öğretmenler Derneği Yayınları.
- Erden, M. ve Fidan, N. (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Eroğlu, A. H. (2017). *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Ersoy, M. A. (2014). *Safahat*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ertürk, S. (1997). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Edge Akademik Yayıncılık.
- et-Tirmizî. (1978). *Sünenü't-Tirmizî*, 2. bs., thk. Ahmed Muhammed Şâkir, yy.
- Evliyaoğlu, G. (2005). *Çocuk ve Dua*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Fernandes, L. (1999). *Value Personalisation: A Base for Value Education*. www.eric.ed.gov, ERİC Document: ED 434- 880.
- Fichter, J. (1996). *Sosyoloji Nedir* (çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Attila Kitabevi.
- Genç, M. F. 2013. *Öğretmenler Gözüyle İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinde Değerler Eğitimi*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Goleman, D. (2000). *Duygusal Zeka*. Çev. B. S. Yüksel, İstanbul: Varlık/Bilim Yayınları.
- Gövsâ, İ. A. (2005). *Çocuk Şiirleri*, İstanbul: Nehir Yayınları.
- Gözütok, Ş. (2002). *İlk dönem İslam eğitim Tarihi*. Ankara: Fecr Yayınları.
- _____, (2006). “İslam Eğitim Tarihinde Müesseseleşme”, *Dinî Araştırmalar*, 9/26, 17-44.
- Güçlü, M. (2015). “Türkiye’de Değerler Eğitimi Konusunda Yapılan Araştırmalar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 8/38, s. 1307-9581, 2015.
- Günay, Ü. (2000). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güneş, A. (2016). *Din Öğretimi Materyalleri*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Güngör, E. (1993). *Değerler Psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yayınları.
- Gürsoy, Ş. (2006). *Türkiye Abdalları*, Ankara: Platin Yayınları.
- Hamidullah, M. (1995). *İslam Peygamberi I-II*. Çev. S. Tuğ, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Hardal, M. (2016). “Ortaöğretim Öğrencilerinde Şehitlik Algısının Metaforlarla İncelenmesi”, *Uluslararası Hakemli İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1/1: 100-117.
- Haviland, W. A. (2002). *Kültürel Antropoloji*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Hökelekli, H. (1998). “Çocukta Ahlak Gelişimi ve Eğitimi”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*, Ed. H. Ayhan, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- _____, (2011). *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Hunter, L. P. (2002). Poetry as an aesthetic expression for nursing: a review. *Journal of Advanced Nursing*, 40(2), 141-148, Retrieved October 4, 2014, from <https://www.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1046/j.1365-2648.2002.02356.x>.
- İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik, (2005). (ö. 218/838), *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (3. Baskı), (Tahkîk: Mustafa Sakka, İbrahim el-Ebyârî, Abdü'l-Hafız Şiblî), Beyrut: Daru İbni Kesir.
- İbn İshâk. (1978). *Siratü İbn İshâk*, 1. bs., Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Kesîr. (1999). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 2. bs., Dâru Tîbe li'n-Neşr.
- İbn Manzur, C. (1890). *Lisanu'l-Arab*, Mısır.
- İbn Sa'd, el-Bağdâdî, (2001). (ö. 230/845), *Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebîr I-XI*, (Tahkîk: Ali Muhammed Ömer), Kâhire: Mektebetü'l-Hâncî.
- İbn-i Hişam, (2013). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Trc. H. Ege, İstanbul: Ravza Yayınları.
- İbn-i İshak, (2012). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Trc. M. Ş. Bilik, İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, (2010). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İnanç, B. Bilgin, M. ve Atıcı, M. (2004). *Gelişim Psikolojisi Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Adana.
- İşcan Demirhan, C. (2007). İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kale, N. (2007). “Nasıl Bir Değerler Eğitimi”, *Değerler ve Eğitimi*. Editör: Kaymakcan. R. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 313–322.
- Kandemir M. Y. (2006). *Allah'a İnanıyorum*, İstanbul: Damla Yayınevi.
- Kara, M. (2011). *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karakaş, V. (2014). *Nasıl Bir Din Eğitimi? Din Eğitiminde Peygamber Modeli*. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Karakaya, Ö. (1998). *İlk Adım*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kaya, M. (2013), *Okuma - yazma öğretiminde şiir*. Dil ve Edebiyat Dergisi, 10(1), 49-96.
- Kaya, Z. (2015). *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2014). *Ahlak, Değerler ve Eğitimi*, İstanbul: Dem yayınları.
- Kaymaz, R. (2000). *Benim Güzel Şiir Defterim*, Ankara: Tütibay Yayınları.
- Kılıç. R. (1993). “İslam, İman ve İbadet Üzerine”, *Bizim Dergah Dergisi*. 6/11.
- Kısakürek, N. F. (1986). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

- Kızılabdullah, Y. (2013). “Kavramsal Çerçeve: Eğitim, Öğretim ve Din”, *Din Eğitimi El Kitabı*. Editörler: Doğan, R. Ve Ege, R. Ankara: Grafiker Yayınlar, 41-55.
- Kirschenbaum, H. (1995). “Enhance Values and Morality in Schools and Youth Settings”, Allyn&Bacon Company, Massachusetts: 4-7.
- Korkmaz, M. (2013). “Kur’an Kurslarında Din Eğitimi”, *Din Eğitimi El Kitabı*. Ed: R. Doğan ve R. Ege, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Köksal, M. A. (1994). *İslam İlmihali*. İstanbul: Seha Neşriyat.
- Köylü M. (2004). “Çocukluk Dönemi Dini İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi”, *AÜİFD XLV*, 11, 137-154.
- Kummuz, Y. (2015). *Ortaokul 2, 3 ve 4. sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Nitelik ve Nicelik Bakımından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı.
- Kurtulmuş, M. (2009). “İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerlerin Kazandırılmasında Kullanılan Değer Analizi Yaklaşımının Etkililiğinin Belirlenmesi”. Hatay: Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi.
- Kulaksızoğlu, A. (1999). *Ergenlik Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- MEB, (2009). *Dini Terimler Sözlüğü*, Ed. A. N. Serinsu, Ankara: MEB Yayınları.
- Mevdudî, Um’l-A’la, (1989). *Kuran’a Göre Dört Terim*. Çev. O. Cilalı ve İ. Kaya, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Mevlânâ, C. R. (2003). *Mesnevî*, Terc: Şefik Can, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Muslim, Ebu’l-Huseyn Muslim b. Haccâc, *el-Câmiu’s-sahîh*, tahk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Dâru ihyâi’t-turâsi’l-arabî, Beyrut, ts.
- Mutçalı, S. 1995. Dağarcık: Arapça-Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları.
- Müslim, (ts.). *Sahîhu Müslim*, nşr. Muhammed b. Nizâr Temîm ve Heysem b. Nizâr Temîm, Beyrut: Dâru’l-Erkâm.
- Nigar, E. (2001). *Diyanet Çocuk Dergisi*, Sayı: 252, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
- Numanoğlu, C. Ş. (2015). *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı.
- Okumuş, E. (2003). “Toplumsal Eşitsizliklerin Meşruiyet Kazanmasında Din”, *C. Ü. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 1, 51-68.
- _____, (2010). *Meşruluğun Toplumsal Gerçekliği*. 1. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuşlar, M. Ve Genç, F. (2013) “Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği”, *Din Eğitimi El Kitabı*. Editörler: Doğan, R. Ve Ege, R. Ankara: Grafiker Yayınlar, 59-82.
- Olgun, T. (1963). *Müslümanlıkta ibadet Tarihi*. İstanbul: Bilmen Basımevi.

- Oliner, P. M. (1976). *Teaching Elementary Social Studies: A Rational and Humanistic Approach*, New York: Harcourt Brace Jovanovich Inc.
- Otto R. (1925). *The idea of the Holy*, Trans. J.W. Harvey. Londra and New York: Oxford Un. Press.
- Öcal, M. (2013). *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Önder, M. (2013). “Sevgi, Din Dili ve Hikâyelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi”, *The Journal of Akademik Social Science Studies (JASSS)*, 6/3, 1285-1298.
- Özbek, A. (1988). *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed (sav)*. Konya: Selam Yayınları.
- Özdemir, S. (2017). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Dörtel Yayıncılık.
- Özdemir, Ş. (2006). *Cezaevlerinde Din Eğitimi. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi*.
- Özdoğan, Ö. (2005). “Bireyin Değerleri İçselleştirmesine ve Yaşamaya Peygamber Kıssalarının Etkisi”, *Sekizinci Kutlu Doğum Sempozyumu*. Editör: Yakıt, İ. Isparta: 157-158.
- Özkan, M. (2010). “Kuran Kıssalarının İslam Tarihi Öğretimi Açısından Referans Olabilirliği Üzerine”, *Marife (Kuran Özel Sayısı)*, 10/3, 91-113.
- Pakdemirli, M. N. (2011). “İlköğretim Çağı Çocuklarının Din Eğitiminde Kullanılabilecek Hikâyelerin Özellikleri ve Kaynakları”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 21, 153-175.
- Pazarlı, O. (1968). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Peker, H. (1993). *Din Psikolojisi*, Samsun: Sönmez Yayınları.
- Pekşen, A. M. (1988). *İnandım ve Mutluyum*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ryan, K. (1991). Moral and Values Education. Arie Lewy (Ed.). *The International Encyclopedia of Curriculum*, Advances in Education, Pergamam Pres.
- _____, (1991). The Nature of The Self in autonomy and Relatedness. G. R. Goethals & J.
- Sarı, M. (1982). *El-Mevârid-Arapça-Türkçe Lügat*. İstanbul: Bahar Yayınları.
- Sayın, E. (2012). “Değerler Eğitimi Açısından İbadetler (Namaz ve Hac Örneği)”, *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Elmi Mecmuası*. 17, 151-168.
- Seefeldt, C. (2004). *Social Studies for the Preschool/Primary Child*. Columbus: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Selçuk, M. (1991). *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Senemoğlu, N. (2015). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Yargı Yayınevi
- Sofuoğlu, C. (2001). *Açıklamalı Büyük Dua Kitabı*, İzmir: Tıpyan Yayıncılık.

- Şengül, İ. (1994), *Kur'an Kıssaları Üzerine*, İzmir: Işık yayınları.
- Şeref, İ. ve Yılmaz, İ. (2013). “Gökkuşluğu Türkçe Öğretim Seti’ndeki Okuma Metinleri İle Görsellerin Bütünselliği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 6/27, 505-519.
- Şimşek, E. (2004). “İbadet Fenomenine Din Eğitimi Açısından Bir Yaklaşım”, *Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlmi Dergisi*. 5, 133-141. Tablamacıoğlu, M. (1983). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Şimşek, P. (2017). “Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Temel Materyaller: Okuma Metinleri Ve Okuma Kitapları”, *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 5/8, 211-225.
- TDK Sözlüğü, (1988). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Basım Evi.
- Tosun, A. (2016). “Din Öğretiminde Kıssa, Öykü ve Şiir İle Öğrenme”, *Ortaokul 5-8 Düşünen Sınıflarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Ed. C. Tosun, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- _____, (2000). “Dua Öğretimi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*. 2/6, 1-22.
- _____, (2012). *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Yayınları.
- _____, (2016).”Din Öğretiminde Değer Öğrenme”, *Ortaokul 5-8 Düşünen Sınıflarda Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Öğretimi*. Editör: Tosun, C. Ankara: Pegem Yayınları, 157-200.
- Turan, S. ve Aktan, D. (2008). “Okul Hayatında Var Olan ve Var Olması Düşünülen Sosyal Değerler”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*. 6/2, 227-259.
- Tümer, G. (2000). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (c.9, 312-320). İstanbul.
- Uzunkol, E. (2014). *Hayat Bilgisi Öğretiminde Uygulanan Değerler Eğitimi Programının Öğrencilerin Özsaygı Düzeyleri, Sosyal Problem Çözme Becerileri ve Empati Düzeylerine Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünal, C. (1981). “Genel Tutumların veya Değerlerin Psikolojisi Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Yayınları*. Ankara: 4.
- Vakkasoğlu, V. (1999). *Öğretmenin Not Defteri 3*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Wach, J. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*. Çev: İnandı, B. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- _____, (1995). *Din sosyolojisi*. Çev. Günay, Ü. İstanbul: İFAV Yayınları.
- Welton, A.D. ve Mallan, J. T. (1999) *Children and Their World*. Boston: Houghton Mifflin Company.

- Yaldız, H. (2017). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Gün Basım Yayın.
- Yaman, E. (2012). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaparel, R. (2001). *Pilişsel Psikolojinin Din Psikolojisine Katkıları Bağlamında Yükleme Kuramı*. İzmir.
- Yavuz, K. (1987). *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncesinin Gelişimi*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- _____, (1988). *Günümüzde Din Eğitimi*, Adana: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, Ö. F. (2009). “Kur’an’ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak “Kıssanın Rolü”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, VI/1, 113-136.
- Yavuzer, H. (1990). *Yaygın Anne Baba Tutumları, Ana Baba Okulu*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yazıcı, K. (2006), “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. XIX, 499-522.
- Yazır, E. M. H. (t.y). *Hak Dini Kur’an Dili*. Cilt.1, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yesevî, A. (2005). *Divan-ı Hikmet*, Hz. H. Bice, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2014),” Değerler Eğitiminde Etkin Bir Materyal Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanılışı”, *İslami İlimler Dergisi*. 17, 137-154.
- Zengin, S. Z. (2017). “Başlangıçtan Cumhuriyet Dönemine Din Eğitimi”. Editörler: Köylü, M. Ve Altaş, N. İstanbul: Ensar Neşriyat, 23-45.
- Ziebertz, H. G. (2007). Çok Kültürlü Bir Toplumda Değerler Eğitimi Modelleri. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin (Editörler). *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu*. İstanbul: DEM Yayınları, 445-466.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Hatice KARSLI
Doğum Yeri – Tarihi	Zile/Tokat 23.04.1981
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Zile İmam Hatip Lisesi, 1999
Lisans Diploması	Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği
Tez Konusu	Ortaokul 5-8. Sınıflar DKAB Kitaplarında Okuma Metni, Şiir ve Kıssaların Hedef Değerleri Kazandırmadaki Etkisi
Yabancı Dil	İngilizce
Çalıştığı Kurumlar	MEB Öğretmen
E-Posta	hatice_8105@hotmail.com